

I. BÖLÜM

***SIYASİ PARTİ VE HÜKÜMET PROGRAMLARINDA
EĞİTİM-ÖĞRETİM***

ve

***ÖĞRETMENLER
(1908-1997)***

OSMANLI TOPLUMU ÜZERİNE

13. Yüzyılın sonlarına doğru Bizans İmparatorluğunun sınırlarında göçebe bir uç (sınır) beyliği olarak kurulan Osmanlılar, güçlü merkezi orduları sayesinde uyguladıkları fetihçi bir politikayla (dönemin dışarıdaki bazı olumlu koşullarının yardımıyla) üç kıtada toprakları olan büyük bir İmparatorluğa dönüşmüşlerdir. Ancak askeri üstünlüğünü kaybeden İmparatorluğun gelirleri de azalmış, böylece ekonomik ve askeri üstünlüğün kaybedilmesi gerileme ya da toprak kayıplarının çoğalmasına neden olmuştur. Osmanlı yöneticileri kendilerini zorlayan başta Rusya olmak üzere diğer güçlere karşı Avrupa'nın büyük devletlerinden yardım istemiş, onlara sığınmanın bedellerini de ağır bir şekilde ödemiştir. 1838 tarihinde imzalanan **Balta Limanı Ticaret Sözleşmesi** ve **1856 Paris Antlaşması** bu bedelin nasıl ödendiğinin daha doğru bir deyişle Osmanlı Devleti ekonomik ve siyasal alanda **yarı sömürge** haline gelişlerinin birer belgesidirler.

Devletin toprak kayıtları Fransız Devriminin yaydığı milliyetçilik akımıyla çoğalmış, Osmanlı yöneticileri ise bu toprak kayıplarını önlemek için bireysel / yüzeysel ya da Avrupalıların zorlamalarıyla İslahat (Reform) adı verilen yenileşme çabalarına girmişler, bu durum Osmanlı İmparatorluğunun çöküşünü kısmen geciktirmiş fakat önleyememişlerdir.

Osmanlı Devletinin yönetimi soya dayalı bir monarşidir. Bu monarşi mutlak monarşi olup, bir yanıyla da teokratik mutlakiyet olarak nitelendirilebilir. Bu mutlak monarşik anlayışa göre ülkenin Osmanoğulları soyunca yönetilmesini "**Tanrı istemiştir**". Halk ise Reaya(yönetilen sürü)dir. Kaderi Tanrı tarafından Reaya olarak yazılmışolan halk, Tanrı'nın isteğine boyun eğerek hem Tanrıya hem de padişahlara itaat edecek, yazgisına razı olacaktır. Osmanlı yöneticileri yönetme (saray) geleneklerini Sasani ve Bizanstan almışlardır. Yöneticilerin yönettikleri halklardan iki temel istekleri olmuştur. 1. Vergini ver. 2. İtaat et. Bu bağlamda Osmanlı yönetimine en çok yardımcı olan şey İslam Dini ve Ulema adı verilen din bilginleri olmuştur.

Osmanlı'nın uyguladığı Despotik yönetim (İslam anlayışının yardımıyla) halkın yönetime katılma isteğine ya da arayışına hep engel olmuştur. Yöneticileri karşısında "**değersiz kullar**" olarak aşağılanan halk (ayak takımı) ekonomik yönden de ezilmiş yer yer bu ezilmişliğine karşı çıkarak ayaklanmalar çıkarmıştır. Bu ayaklanmalarda, dinsel görünüm ön planda görünüyorsa da bu dönemlerde halkın dinsel görünüme kılıf olarak sığındığı görülür.

"16. Yüzyılın din savaşları adı verilen şeylerde bile, herşeyden önce çok olumlu maddi çıkarları sözkonusudur... Eğer bu sınıf savaşmaları o çağda dinsel bir nitelik taşıyor, eğer çeşitli sınıfların çıkar, gereksinme ve istemleri din maskesi altında gizleniyor idiyeler, bu hiç bir şeyi değiştirmez ve çağın koşulları ile kolayca anlaşılır."* Osmanlı ülkesinde Şeyh Bedrettin ve Celali Ayaklanmalarının Osmanlı despotizmi tarafından şiddetle cezalandırılması, yüzbinlerce ayaklanmacıların katledilmesi, halkın sokak hareketleriyle demokrasi mücadelesine girmesini engellemiştir.

* F. Engels; Köylüler Savaşı. F. Engels, K. Marx; Din Üzerine, Sol Yayınları s. 91-92 v.d.

Fransız devriminin yaydığı düşünceler Osmanlı despotizminin tüm engellemelerine karşın Osmanlı aydınları arasında taraftar bulmuş ve bu aydınların çabalarıyla (Avrupalıların da kısmı zorlamalarıyla) mutlak monarşik yönetimden meşruti monarşik yönetime geçilmiştir. Fransız İhtilali, 1830 İhtilalleri 1848 Sosyalist İhtilallerinin Osmanlı İmparatorluğunu etkilemediği söylenemez. Avrupa'da bulunan bazı aydınların Osmanlılarda demokratikleşme çabalarını sürdürmeleri ülkeyi 1908'de İkinci Meşrutiyet ortamına getirebilmişti³

“Osmanlı siyasal rejiminde 1908 yılının 23 Temmuzuna kadar açık bir çoğulculuk yoktur. Bu tarihte ise Osmanlı tarihinde ilk kez *Hürriyetin İlanı* adıyla Meşrutiyetçi bir rejimin açılış töreni vardır. Bu aynı zamanda çok partili rejimin de başlangıcıdır. Yakın tarihimizde, *İkinci Meşrutiyet* anılan dönem (1908-1918) Türkiye'nin demokratik gelişmelerinde ileri ve yürekli atılımlarla doludur. (...) İkinci Meşrutiyet bir yönüyle yüzyıllardır çekilen dertlerin, özlemlerin, umutların başlangıcı idi. Ne var ki, Hukuk metinleri üzerinde yapılan değişmeler ne istibdadı yok etmiş, ne de gerçek anlamıyla hürriyetçi bir rejimi gerçekleştirmiştir.”^{4**}

İkinci Meşrutiyet döneminde bir çok cemiyet (dernek) ve fırka (parti) kurulmuştur. Bu döneme damgasını vuran kuruluş hiç kuşkusuz İttihat ve Terakki Cemiyeti'dir. 1889'da **İttihad-ı Osmanî** (Osmanlı Birliği) adıyla kurulan dernek Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti (Birleştirme ve Kalkındırma Derneği) adını almıştır. Sonradan bu dernek partiye dönüşmüş, Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında 1911 seçimlerde çoğunluk sağlamış, Londra Konferansı sürerken 1912'de “**Bab-ı Alf Baskını**” ile Hükümet darbesi yapıp, “**sopalı seçimler**”le iktidara egemen olmuş, 1918 yılına kadar ülkeyi yönetmişler ve yenilgi sonrasında önderleri yurtdışına kaçmışlardır.

Bu çalışmayı Osmanlıların görünürde **çoğulcu**, özünde ise **tekli** döneminden başlattık.

---

³ Serol Teber; Mehmet, Reşat ve Nuri Bey'ler
Paris Komününde 3 Yurtsever Türk, De Yay. 1986.

⁴ Tarık Zafer Tunaya; Türkiye'de Siyasal Partiler, C. I, s.3. Hürriyet Vakfı yay, 1984

İKİNCİ MEŞRUTİYET DÖNEMİ HÜKÜMETLERİ DİZİNİ⁵ **(1908-1918)**

1. Mehmet Sait Paşa Kabinesi
2. Kamil Paşa Kabinesi
3. Hüseyin Hilmi Paşa Kabinesi
4. Tevfik Paşa Kabinesi (31 Mart Ayaklanması üzerine)
5. Hüseyin Hilmi Paşa Kabinesi (31 Mart Ayaklanmasından sonra ikinci kez)
6. İbrahim Hilmi Paşa Kabinesi
7. Mehmet Sait Paşa Kabinesi (2. Kez)
8. Mehmet Sait Paşa Kabinesi (3. Kez)
9. Gazi Ahmet Muhtar Paşa Kabinesi (Halaskâran hareketi üzerine)⁶
10. Kamil Paşa Kabinesi (2. Kez)
11. Mahmut Şevket Paşa Kabinesi (Bab-ı Ali baskını üzerine)
12. Mehmet Sait Halim Paşa Kabinesi (Mehmet Şevket Paşa'nın öldürülmesi üzerine)
13. Mehmet Talât Paşa Kabinesi
14. Mehmet Talât Paşa Kabinesi (2. Kez).

---

⁵ T. Zafer Tunaya, a.g.e., s.16.

⁶ **Halaskâr Zabitan Grubu** (Kurtarıcı Subaylar Grubu) 1912'de ortaya çıkan bu grup "Ordunun politiya karışmasını önlemek", "ittihatçı hükümeti partizanlıkla suçlamak" öğelerini ön plana çıkarmış, İttihatçıları iktidardan düşürmek istemiş Gazi Ahmet Muhtar Paşa Kabinesini istifa ettirip Kamil Paşa kabinesini kurdurmuşlardır. İttihatçıların **Bab-ı Ali Baskını** üzerine grup dağıtılmıştır. 1913'ten sonra bu cuntanın adına ve eylemliliğine rastlanmaz.

**MONDROS MÜTAREKESİNDEN SALTANATIN
KALDIRILMASINA KADAR KURULAN HÜKÜMETLER DİZİNİ
(11 Ekim 1918 - 4 Kasım 1922)**

1. Ahmet İzzet Paşa Kabinesi, 11 Ekim 1918-8 Kasım 1918 (25 gün)
2. Ahmet Tevfik Paşa Kabinesi, 11 Kasım 1918-13 Ocak 1919 (2 ay 1 gün)
3. Ahmet Tevfik Paşa Kabinesi, (14 Ocak 1919-3 Mart 1919 (1 ay 20 gün)
4. Damat Ferit Paşa Kabinesi, 4 Mart 1919-16 Mayıs 1919 (2 ay 13 gün)
5. Damat Ferit Paşa Kabinesi, 19 Mayıs 1919-20 Temmuz 1919 (2 ay 2 gün)
6. Damat Ferit Paşa Kabinesi, 21 Temmuz 1919-30 Eylül 1919 (2 ay 11 gün)
7. Ali Rıza Paşa Kabinesi, 2 Ekim 1919-8 Mart 1920 (5 ay 3 gün)
8. Salih Hulusi Paşa Kabinesi, 8 Mart 1920-2 Nisan 1920 (25 gün)
9. Damat Ferit Paşa Kabinesi, 5 Nisan 1920-31 Temmuz 1920 (3 ay 25 gün)
10. Damat Ferit Paşa Kabinesi 31 Temmuz 1920-17 Ekim 1920 (2 ay 17 gün)
11. Ahmet Tevfik Paşa Kabinesi 21 Ekim 1920-4 Kasım 1922 (2 yıl 14 gün)

---

⁷ Mütareke dönemi olağanüstü bir dönem sayıldığından, bu dönemde hükümetler işgal devletleri Mustafa Kemal'in önderliğindeki Müdafaa-i Hukukçuların çalışmalarıyla sık sık değişmiştir.

MEŞRUTİYET DÖNEMİ PARTİLERİNİN PROGRAMLARINDA EĞİTİM-ÖĞRETİM

İTTİHAT ve TERAKKİ CEMİYETİ/FIRKASI

Kurucuları, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane öğrencilerinden Abdullah Cevdet, İshak Sükutî, Mehmet Reşit, İbrahim Temo, Hüseyinzade Ali'dir.

Kuruluşunda yer alan Balkanlı, Kafkaslı ve Kürt unsurları birleştiren ortak payda; **“Osmanlıların çöküşünü önlemek ve ülkeyi istibdat (II. Abdülhamit'in yönetimi) yönetiminden kurtarmak”**tı.

1908'de II. Meşrutiyet'i ilan ettiren dernek daha sonra parti (Fırka)ye dönüşmüş⁸, parlamentoda çoğunluk elde etmiş, Bab-ı Ali Baskınıyla hükümete el koyup ülkeyi **Almanya'nın “5 milyon liralık ekonomik yardımına (borcuna) karşılık”** I. Dünya savaşına sürüklemiştir. Üçlü yönetim (Triumvirlik)in önde gelen kişileri Enver-Talat ve Cemal Paşa'lardır. Savaş Bağdaşıkların yenilgisiyle sonuçlanınca üçlü yurtdışına Alman denizaltılarıyla kaçırılmış, Talat ve Cemal Paşa Ermeni suikastçileri tarafından öldürülürken, Enver Paşa, **Bakû Doğu Halkları Kurultayı'na** katılmış, Bolşeviklere karşı savaşıırken öldürülmüş.⁹

1909 Programı

Madde 9- Özgür eğitim-öğretim partimizin ilkesidir.

Osmanlı vatandaşı özel okul açmakta, öğrenim görmede özgürdür. Osmanlı ülkesindeki tüm okullar devletin gözetim ve denetiminde olacaktır. Uygulayacakları programlarda birliktelik Maarif Bakanlığınca sağlanacaktır.

İlkokul parasız ve zorunludur. Anaokullarında Türkçe öğretim yapılırken **ilkokullarda eğitim her kavmin kendi dilinde** yapılacaktır. İlkokulların masrafları ile öğretmenlerin maaşları yöre ve cemaatlara ait olacaktır. Devletin eğitim gideri olarak topladığı vergiler mahalli bütçelere devredilecektir. Yüksek okullar her Osmanlı vatandaşına açıktır. Eğitim kurumlarının (bina türü) masrafları genel devlet bütçesinden karşılanacaktır.

Okullara erkek ve kadın öğretmenler yetiştirilmek üzere Vilayet merkezlerinde yeterli okul açılacaktır. Tarım ve ticaretle ilgili bilimsel eserler çevirttirilecek, uygulamalı sanayi, ziraat ve ticaret okulları açılacaktır.

1913 Programı:

Madde 41: Eğitim görmek her Osmanlı vatandaşının hakkıdır. Özel ve Cemaat Okulları devletin gözetim ve denetimine tabidir. Devlet okullarında ilköğretim zorunlu ve

⁸ Cemiyet, 1913 Kongresinde Parti olduğunu ilan etmiştir.

⁹ Ş.Süreyya Aydemir; Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa, Remzi Kitapevi.

parasızdır. Türkçe resmi dil olarak okutulurken, her azınlık kendi diliyle de eğitim verebilir. Liselerin ve yüksekokulların masrafları devle bütçesinden karşılanacaktır.

Madde 42: Ülkenin içinde bulunduğu koşullar gözönüne alınarak kaliteli öğretmen yetiştirilmesine öncelik verilecektir. İstanbul'da bir Yüksek Öğretmen Okulu, illerde ise öğretmen okulları açılacaktır. Belirlenen önemli illerde birer Lise, ikinci derecede illerde ise ilkokullar açılacaktır. Bütün okullarda beden ve din eğitimine özel önem verilecektir.

Madde 43: Kıdem ve mesleki yeterlilikleri gözönünde bulundurularak öğretmenlerin maaşları arttırılacaktır. Öğretmenlerin atama, meslekten çıkarılma ve terfileri hakkında bir kanun teklifi verilecektir.

Madde 45: Medreseler çağın gereklerine göre düzenlenecek, Vakıflar Bakanlığı bünyesinde köylerde Cami ve okullar için arsa tahsisi yapılacaktır.

Madde 47: Yüksel okulların gerekli bölümleri için yabancı uzmanlar getirilecektir.

1916 Programı:

Madde 6: Darülmuaallimin ve Darülmuaallimatlar (öğretmen okulları) ile diğer yüksek okullar için bütçeden ayrılan paylar ile bu okulların yönetimlerinin doğrudan doğruya Maarif Nezaretine devredilecektir. Doğrudan doğruya müteveli heyetleri tarafından yönetilen vakıf okulları bu hükmün kapsamı dışındadır.

FEDAKARAN-I MİLLET CEMİYETİ

1908'de İstanbul'da kuruldu. Avnullah El Kâzımî, Esat Bey, Ali Vefa, Dr. Saip, Abdülkadir, Kadri, Hacı Cemal, Ertuğrul Şakir Bey tarafından kurulan "Millet Fedakârları" (Fedakâran-ı Millet) Derneği", adı şantaj ve komplo hareketlerine katılmış, hayır cemiyeti ile siyasal parti arası bir topluluktur."¹⁰ Bu kuruluş seçimlere katılmamış, yöneticileri gasp ve şantaj suçlarından yargılanıp beraat etmişlerdir. 13 Nisan 1909'da çıkan 31 Mart Vak'ası nedeniyle silinip gitmişlerdir.

Programın 13. Maddesinde, "ileri uygarlığı yakalayabilmek için okullar açılacaktır." denilmektedir.

OSMANLI AHRAR FIRKASI (OSMANLI LİBERAL PARTİSİ)

1908'de İstanbul'da kuruldu. Kurucuları Nurettin Ferruh, Ahmet Fazlı, Kıbrıslı Tevfik, Celalettin Arif, Mahir Sabit, Şevket ve Nazım Bey'dir.

Parti, Prens Sebahattin'in görüşlerini benimsemiş, İttihatçılarla sürtüşmüştür. 31 Mart Vak'ası (13 Nisan 1909)'ndan sonra feshedilen partinin bir kısım üyeleri daha sonra Hürriyet ve İtilaf Fırkası ve Milli Ahrar Fırkası içinde yer almışlardır.

Fırkanın Programından:.

---

¹⁰ T. Zafer Tunaya; a.g.e., s.132.

Madde 19: İlköğretim zorunludur. Bütün genel ve özel okullarda **eğitim dili Türkçe'dir. Yöresel dil ikinci planda yer alacaktır.**

Madde 20: İmparatorluğun birlikteliğini kaynaşmasını ve gelişmesini sağlamak için bütün mülki ve askeri okullar tüm Osmanlı vatandaşlarına açıktır.

Madde 21: İslamlığın buyrukları ışığında dinin geliştirilmesi için medreselerimiz iyileştirilecektir. Medreseliler parasal ve kadro yönünden korunacaktır.

Fırka Beyannamesinden:

Vatan maarife muhtaçtır. (...) Çağın çok gerisindeyiz. Çağı yakalamak ancak eğitimle, eğitim ise okullar ve daima okullarla mümkündür. Bu yüzden milletvekilleri eğitim işlerine büyük önem vereceklerdir. Yalnızca başkentte ve büyük kentlerde değil, ülkenin her tarafında okullar açılmasına çalışacağız. Halkın aydınlatılması için tüm Osmanlı vatandaşları üniversitelere Avrupa'da olduğu gibi dinleyici olarak devam etmelidirler.

OSMANLI DEMOKRAT FIRKASI

(FIRKA-İ İBAD)

6 Şubat 1909'da İstanbul'da kuruldu. Kurucuları arasında Abdullah Cevdet, İbrahim Temo, Fuat Şükrü ve Bezmi Nihat gibi isimler vardır. Kurucuları İttihatçılarla görüş ayrılıklarına düşmüşlerdir. İttihat Terakkiye muhalif olan parti 1911'de kendini feshetmiş, üyelerinden bir kısmı Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na bir kısmı ise Osmanlı Sosyalist Fırkası'na katılmışlardır.

Madde 2- Meşrutiyet yönetimin devamı, vatanın kalkınması, cehalet ve yoksulluğunun sona erdirilmesi için **gece dersleri konulacak**, kütüphaneler açılacaktır. Osmanlı ülkesinin aşiretlerin bulunduğu bölgelerine gezgin öğretmen ve konuşmacılar atanacak, halkın eğitilmesine ve aydınlatılmasına çalışılacaktır.

Madde 9- **Ayrılcılık girişimleri taşımamak koşuluyla mevcut ilkokullarda yöresel dil (Anadili) kullanılacaktır.** Yöresel koşullar ve iklim özelliklerine göre ziraat, ticari, sanayi mektepleri kurulacaktır.

İTTİHAD-I MUHAMMEDİYE FIRKASI

(FIRKA-İ MUHAMMEDİYE)

5 Nisan 1909'da İstanbul'da kuruldu. Kurucuları arasında Volkan Gazetesi yazarı Derviş Vahdetî ve Bediüzzaman Saidî Kürdî¹¹ gibi unsurlara rastlanır. Şariatçı bir parti olan İttihad-ı Muhammediye Fırkası, İstanbul'da 13 Nisan 1909'da **31 Mart Ayaklanması'nı** çıkartmışlar; bu ayaklanmalar bastırılınca üyelerinin bir kısmı Eminönü, Galata Köprüsü ve Karaköy Meydanında kurulan "**üç ayaklı sehpa**"larda "**sallandırılmıştır**".

---

¹¹ Saidî Kürdî, Volkan Gazetesi'nin 15 mart tarihli sayısında görüşlerini açıklarken şu ibareyi kullanır; "**benim mekteb-i edebim Kürdistan'ın yüksek dağları olduğundan...**"

Beyannamelerinden şeriatçı oldukları açıkça anlaşılmaktadır. “Biz ki Muhammedî’leriz, Şer’î şerif dairesinde hareket etmek mecburiyetindeyiz”.

Parti dinsel eğitimi ön plana çıkartmış, din adamları tarafından ders gibi vaazlar verilmesi istenmiştir (Parti Nizamnamesi Madde 5/b).

Parti ayrıca eğitim-öğretim konusuna programlarında yer vermemiştir.

MUTEDİL HÜRRIYETPERVERAN FIRKASI (İLİMLİ LİBERAL PARTİ)

Kasım 1909’da İstanbul’da kuruldu. Kurucuları arasında İsmail Kemal Bey, Lütfi Fikri gibi isimlere rastlanır. İttihat ve Terakki Partisine muhaliftir. Azınlıklar arasında tam eşitliği savunmuş, federatif anlayışa karşı çıkmıştır. Daha sonra Hürriyet ve İtilaf Fırkası’na katılmışlardır.

Maarif:

Madde 12- Osmanlı toplumun yararına olması koşuluyla eğitim-öğretim faaliyetleri serbesttir. Darülfünun (üniversite)lerden mezun öğrenciler hükümet tarafından oluşturulan bir komisyon tarafından sınava tabi tutulup diploma aldıklarında diğer yüksek okul mezunlarına ders verebileceklerdir.

Madde 13- **Medreselerle ilgili olarak El Ezher model olarak alınacak ve yeterliliği olan din adamları yetiştirilecektir.**

ISLAHAT-I ESASİYE-İ OSMANİYE FIRKASI (RADİKAL OSMANLI PARTİSİ)

1909’da Paris’te kuruldu. Kurucuları arasında Şerif Paşa¹² Ali Kemal, Mevlanazade Rıfat gibi isimler göze çarpar. Partinin adı **Fransızca Le Parti Radical Ottoman** (Osmanlı Radikal Partisi) olarak geçmektedir. İttihat ve Terakki’ye karşı muhalefet etmiştir. Bab-ı Ali Baskını’ndan sonra 1913’te kapanmış, üyelerinin bir kısmı Hürriyet ve İtilaf Fırkası’na katılmışlardır.

Mukaddime bölümü Madde 16- **Eğitime askeri bütçe kadar pay ayrılmalıdır.**

Program:

Madde 34- İlköğretim bütün Osmanlı vatandaşları için zorunludur. Eğitime bütçeden ayrılacak pay imkanlar ölçüsünde arttırılacaktır. Eğitimin kalkınmış (ileri) ülkelerin düzeyine çıkartılmasına çalışılacaktır. Resmi ilköğretim, lise ve yüksekokulların programları en modern şekle getirilecektir. Gayrimüslimlerin okullarına gelince; eskiden beri uygulanan gelişmeler ilkeler olacaktır. Ancak, bu okulların programları devletin gözetimine sunulmalıdır.

---

¹² Şerif Paşa, Stockholm Büyükelçiliği görevinde bulunmuş, 1919’daki Paris Barış Konferansı’nda Kürtleri temsil etmiştir.

AHALI FIRKASI (HALK PARTİSİ)

21 Şubat 1910'da İstanbul'da kuruldu. Kurucuları arasında İsmail Bey (Gümölcine Milletvekili), Vasfi Bey (Karesi-Balıkesir Milletvekili) gibi isimler göze çarpar. İttihat ve Terakki Partisi'nden kopan milletvekilleri tarafından kurulmuştur. İttihat ve Terakkiye karşı muhalefet yaptı. Siyonizme karşı çıkarken Yahudi düşmanlığı yaptı. 1911'de Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na katılmışlardır.

Programdan:

Madde 15- Yüksekokul mezunlarının kazanılmış hakları korumakla birlikte Memuriyet görevine atanmalarında yeterlilikleri gözönünde bulundurulacaktır.

Madde 16- Devletin resmi dilinin Türkçe olması nedeniyle okul ve medreselerde Türkçe eğitime devam edilecektir. Devletin resmi dininin İslam olması nedeniyle de Arapça öğretime özel önem verilecektir. Diğer halkların kendi dillerinde eğitim yapmaları serbesttir.

Madde 17- Ülkenin refahı ve kalkınması için tek çare olan eğitim yerel birimlere bırakılacaktır. Taşradaki çocukların ve gençlerin Lise ve yüksekokullardan kolayca yararlanmalarını sağlamak için İstanbul'da ve il merkezlerinde yatılı akşam okullarının çoğaltılmasına çalışılacaktır.

OSMANLI SOSYALİST FIRKASI¹³

Eylül 1919'da İstanbul'da kuruldu. Kurucuları arasında Hüseyin Hilmi¹⁴, Namık Hasan, Baha Tevfik gibi isimler göze çarpmaktadır. Osmanlı tarihinin ilk Sosyalist isim taşıyan partisidir. Hiç bir seçime katılmamıştır. Parti II. Enternasyonal ile ilişki kurmuştur. Kendiliğinden kapanan partinin bazı üyeleri Hürriyet ve İtilaf Fırkasına katılmıştır (1913).

Program:

Madde 15- Eğitim ve öğretim her sosyal sınıf için parasızdır. Partinin Paris Şubesine ait "Islahat Programı"ndan;

1. Herkes için eğitim ve öğretimin parasız olması
2. İlköğretimde çocukların toplumcu yetiştirilmesine yönelik eğitim-öğretim
3. Eğitimin (ilk-orta-yüksek) devletin denetiminde ve gözetiminde yapılması
4. Halk yararına bir eğitimin yapılandırılması

¹³ Bu konuda daha fazla bilgi için Mete Tunçay; Türkiye'de Sol Akımlar, Bilgi Yayınevi s.31.

¹⁴ Çıkardığı İştirak Gazetesinden dolayı İştirakçi Hilmi diye tanınmaktadır.

HÜRRİYET VE İTİLAFA FIRKASI (I. Kuruluşu)

21 Kasım 1911'de İstanbul'da kuruldu. Kurucuları arasında İsmail Hakkı Paşa, Dr. Rıza Nur, Damat Ferit ve Tahir Hayrettin Bey¹⁵ gibi isimlere rastlanır.

İttihat ve Terakki Partisine en güçlü muhalefeti yürüten partidir. Kendilerine katılan diğer muhalif parti ve gruplarla daha da güçlenmişlerdir. Homojen olmayan bir yapıya sahiptir. Hür teşebbüs, liberal ekonomi, meşrutiyet yönetimi ve Osmanlılık partinin göze çarpan ideolojileridir. Parlamentoda bir ara 15 kişilik milletvekiline sahip olmuşlardır. 1913'te siyasal varlığı son bulmuştur.

Programdan:

Madde 19- İlköğretim parasız ve zorunludur. Nahiye merkezleri ile nüfusu ikibini aşkın yerleşim yerlerinde kız ve erkek çocuklar için ilkokulların açılması, küçük köylerin bir kaçının coğrafi bakımdan uygun kısmına okul açılacaktır. Dağınık hanelerden oluşan köylerde okuldan istifade edebilmek için okulun yanına öğrencilerin kalabileceği pansiyonlar yaptırılacaktır.

Madde 20- Köy okullarında ve genel olarak ilkokullarda eğitim yörenin diliyle (anadilde) yapılacaktır.

Madde 21- İlkokul ve lise arasında üç yıllık rüştiye (ortaokul) öğrenimi vardır. Ortaokul zorunlu değil fakat parasızdır.

Madde 23- Liselerdeki zeki ve yetenekli yoksul öğrenciler devlet tarafından masrafları karşılanmak üzere yüksekokula alınacaklardır. Bu okulu bitiren gençlerin piyasada iş bulmalarına devlet yardımcı olacaktır.

Madde 24- Hafız Mektepleri (bir tür Kur'an kursu) ve ilkokulların açılması ve yönetimi ile ortaokulların düzene konulmaları ve yönetimi İl Genel Meclislerinin önemli görevleri arasındadır. Eğitimin giderleri tamamen o yöreye ait olacaktır. İlçe ve il bütçelerinde öncelik eğitime verilecektir.

Madde 25- Buraya kadar sözü edilen okullar resmi devlet okulları olup, bunların haricinde açılan ve açılacak olan okulların tümü özel okul kapsamında sayılacaktır. Partimiz cins ve mezhep ayrımı yapmaksızın tüm Osmanlı halkının bilgi düzeyinin yükselmesini ülke için yararlı görmektedir. Bilimsel, dinsel ve edebi kurumlar (kuruluşlar), yalnızca ilgili makamlardan ruhsat almak için programlarını ve okutulan ve okutulmak istenen kitaplarından birer suretini ilgili makamlara vereceklerdir. Özel okullardan mezun olan öğrenciler, resmi okullarla denkliği kabul edildiği takdirde devletin resmi yüksek okullarına devam edebilirler. Devletin özel okullar üzerindeki denetimi resmi okullarla eşit statüde olacaktır.

---

¹⁵ Tahir Hayrettin'in Öğretmen yetiştirme programıyla ilgili görüşleri için: İsmail Aydın, Eğitim İşkolunun Yapısı ve Güncel Öğretmen Yetiştirme bölümü. (Yayımlanmamış Eğitim Sen Seminer Notları)

Madde 26- Tüm milletin eğitim ve kültür düzeyini yükseltmek için şehir ve kasabalarda kütüphaneler, müzeler, kıraat salonları (konferans-toplantı ve söyleşi) gibi yerlerin açılması için partimiz büyük çaba gösterecektir. Bu tür yerlerin bir kısmının hükümet eliyle, bir kısmının yerel yönetimlerce, bir kısmının da topluluklar ve kişiler tarafından oluşturulması partimizin görevleri arasında sayılacaktır.

MİLLİ MEŞRUTİYET FIRKASI

5 Temmuz 1912'de İstanbul'da kuruldu. Kurucuları arasında **İfham Gazetesi** başyazarı Ferit Bey, Akçoraoğlu Yusuf¹⁶ gibi isimler göze çarpar. Meşrutiyet döneminin ilk açık milliyetçi (Türkçü) partisidir. Seçimlere katılmayan bu parti İttihatçılar ve İtilafçılar'a karşı çıkmıştır. Parti siyasal yaşamdan kendiliğinden çekilmiş, üyelerinin bir kısmı 1912'de Milli Ahrar Fırkasına, bir kısmı da Milli Türk Fırkası'na katılmıştır.

Program:

Madde 15- Uygulamalı ziraat okulları açılacaktır.

Madde 16- **Vilayetlerin özel bütçeleri olacak ve yörenin eğitim giderleri buradan karşılanacaktır.**

Madde 32- Partinin amacı kadın-erkek tüm Osmanlı vatandaşlarının düşünce seviyelerini ve kültürlerini yükseltmektir. Bu amaca uygun olarak eğitimdeki çağdaş gelişmeler incelenecektir.

Madde 33- **Bütün ilkokul, ortaokul ve İlköğretmen okulları özel kanunlarla İl Genel Meclislerine devredilecektir.**

İlköğretim parasızdır. Zorunlu ilköğretimin fiili olarak uygulanmasına çaba gösterilecektir.

Her nahiye merkezinde ilkokul binalarının önem sırasına göre yapılmasına öncelik verilecektir. **Yöredeki ilköğretim o yöredeki nüfus çoğunluğunun diliyle yapılacaktır.**

Ancak devletin resmi dili olan Türkçe'de bu okullarda mutlaka öğrenilecektir. İlk ve ortaokullara öğretmen yetiştiren Darülmualiminler ihtiyaç ölçüsünde açılacaktır.

Madde 34- Yüksekokullar şimdilik hükümet merkezinde bulunacak, gerekli yerlerde aşama aşama yaygınlaştırılıp, çoğaltılacaktır. Yükseköğrenim gören öğrenciler-den para alınmayacaktır.

Madde 35- Osmanlı Darülfünununun (üniversite) güçlendirilmesi ve daha sonra İzmir, Konya, Erzurum, Diyarbakir, Selanik, Manastır, Şam ve Bağdat gibi önemli merkezlerde üniversitelerin açılması sağlanacaktır.

Madde 36- **Özel okul açmak kanunlar çerçevesinde serbesttir. Özel cemaat okulları Maarif Bakanlığının gözetim ve denetiminde olacaktır.**

Madde 37- Devlet okullarından yetişmiş yetenekli öğrenciler Avrupa'da öğrenim görmek üzere gönderileceklerdir.

---

¹⁶ Yusuf Akçora; Tarih Profesörü, Türkçü (Turancı) görüşlere sahiptir.

**OSMANLI HÜRRİYETPERVER AVAM FIRKASI
(OSMANLI ÖZGÜRLÜKÇÜ/LİBERAL HALK PARTİSİ)**

Ekim 1918'te İstanbul'da kuruldu. Kurucuları arasında Ali Fethi (Okyar)¹⁷, Hüseyin Kadri Bey gibi isimler göze çarpar. Mebusan Meclisi üyelerince kurulan mütareke döneminin ilk siyasal partisidir. Partinin kuruluşu **kimilerince "İttihatçılığın perdelenmesi"** olarak değerlendirilmiştir. Parti İttihatçılar tarafından kurulmasına rağmen ona muhalefet etmiştir. Parti, Damat Ferit Hükümetince 6 Mayıs 1919'da kapatılmıştır. Olağanüstü bir dönemde kurulan **parti, programında eğitime geniş yer vermiştir.**

Programından:

Siyaset-i Maarif:

Madde 50- İlkokul programı milli, ahlaki, dini ve çağdaşlığı benimsemiş bir öğrenci kitlesinin yetişmesini sağlamalıdır.

Madde 51- Hükümetin gözetiminde ve denetiminde olması koşuluyla kişi ve kuruluşlar her derecede öğretim kurumu açabileceklerdir. Bu kurumlarda **Türkçe eğitim zorunlu tutulacaktır.**

Madde 52- Nahiyelerde Hafız Mektepleri (Kur'an kursları) için parasal kaynak ayrılacaktır. Aynı şekilde vilayet bütçelerinden erkek ve kız öğretmen okullarının yapımı için bütçe olanakları zorlanacaktır.

Madde 53- Anaokulları, uygulamalı ve ziraat ve sanayi (endüstri meslek lisesi gibi) okullarının açılmasına ve sayılarının çoğaltılmasına çalışılacaktır.

Madde 54- **Öğretmenlik, eğitimin her kademesi için özel bir meslek olarak kabul edilecek;** öğretmenlerin atama, terfi ve özlük **sorunlarıyla** ilgili özel yasal düzenlemelere gidilecektir.

Madde 55- Medreseler günün eğitimindeki gelişmelere göre yenilenecek ; derece derece köy imamı, müftü, medrese hocası ve hoca yetiştirilecektir.

Madde 56- Doğunun ve Batının bilimsel eserlerinden yararlanabilmek için bu eserler Türkçe'ye çevrilerek yayınlanacaklardır. Tercüme ile ilgili kurumlar ele alınarak geliştirileceklerdir.

Madde 57- Doğu ve Batıda yayınlanan bilimsel eserlerin çevirinden yararı görülenler, devlet tarafından ödüllendirilecektir. Bu konuda kanun teklifi verilecektir.

Madde 58- Batının bilim ve sanayisini öğrenmek amacıyla yurtdışına gönderilecek öğrencilerin **iyi bir dinsel eğitimi görmüş olmaları** ve 18 yaşını bitirmeleri koşulu aranacaktır.

Madde 59- **Öğretimde birliğin sağlanması düşüncesi ana ilkemizdir.** İlköğretim Maarif bakanlığının kontrolünde olacaktır. Meslek ve İhtisas okulları ilgili bakanlıkların kontrolüne bırakılacaktır. Okul plan ve programları ülkenin koşul ve gereksinimleri gözönüne alınarak hazırlanacaktır.

---

¹⁷ Fethi Okyar, Türkiye Cumhuriyet döneminde başkanlığını yapmış, hükümetten Şeyh Sait isyanı nedeniyle istifa ettirilmiş, 1930'da Serbest Layik Cumhuriyet Fırkası'nı kurmuştur.

Madde 60- Darülfünun (üniversite) özel kanunlar çerçevesinde özerk olacaktır. Darülfünun hocaları ticaret yapamazlar.

RADİKAL AVAM FIRKASI (RADİKAL HALK PARTİSİ)

Ekim 1918'de İstanbul'da kuruldu. Kurucuları arasında Mevlanazade Rifat, Emin Ali, Babazade Aziz gibi isimlere rastlanır. Milliyetçi bir çizgi izleyen parti, 1919'da Demokrat Fırka'ya katılmıştır.

Parti nizamnamesinde eğitim-öğretime yer verilmemiştir.

TECEDDÜT FIRKASI (YENİLİKÇİ PARTİ)

9 Kasım 1918'de İstanbul'da kuruldu. Kurucuları arasında Hüseyin Hüsnü Paşa, İsmail Canbolad Bey, M. Şemsettin (Günaltay), Yunus Nadi (Abaloğlu), Dr. Tevfik Rüştü (Aras), Babanzade Hikmet, Dikran Barsamyan, Sason Efendi gibi isimler vardır¹⁸.

Partiyi kuranlar İttihat ve Terakki'nin ayrı bir isimle devamından yanadırlar. Parti, 5 Mayıs 1919'da Damat Ferit Hükümetince kapatılmıştır.

Programdan:

Siyaset-i Marif:

Madde 109- Hükümet denetiminde olmak koşuluyla özel okulların açılması teşvik edilecek, bu okulların açılışı kolaylaştırılacaktır.

Madde 110- **Devletin ilkokullarının bulunduğu yerlerde ilköğretim parasız ve zorunludur.** Okul olmayan yerlere okul açılacaktır.

Madde 111- **Köylerin dağınık bulunduğu yörelerde gezici öğretmen uygulaması başlatılacaktır.**

Madde 112- Ortaöğretim kurumlarının sayıları yüksek öğretime devam edecek öğrenci ihtiyacı kadar olacaktır. **Öğretmen okulları ülkenin ihtiyaç duyduğu sayıda ve süratte çoğaltılacaktır.** Öğretmen okullarının giderleri devlet bütçesinden karşılanacak; yönetimleri ise Maarif Bakanlığına ait olacaktır.

Madde 113- **Devlet ilkokullarında resmi dil öğretimi zorunlu olmakla birlikte yörenin anadilinde öğretim yapılacaktır.**

Madde 114- Bütün özel okullarda resmi dil öğretimi zorunlu olmak koşuluyla diğer unsurların ana dilleriyle eğitim yapmaları sağlanacaktır.

Madde 115- Hükümet öğrenimlerini yükseltmek için Avrupa'ya öğrenci gönderecektir.

---

¹⁸ Yıldırım Orduları Grup Komutanlığına atanan Mustafa Kemal'in partinin üyesi olduğu Söz ve Minber gazetelerinde yazılmış, ancak M. Kemal bir yazıyla durumu yalanlamıştır (T. Z. Tunaya, A.g.e. S. 94'te 9.dipnot)

Madde 116- Kadınların eğitim-öğretim görmeleri için her derecede okul açılacaktır.

Madde 117- Resmi dil olan Türkçe'nin yazım kurallarının tespiti için bir yazım kılavuz kitabı hazırlanacaktır. Dilin kullanımı için gerekli sözlükler tesbit edilecek ve bir Türkçe Sözlük hazırlanacaktır.

Madde 118- Bir bilim kurulu oluşturularak Türkçe'nin geliştirilmesi sağlanacaktır.

Madde 119- Şehir ve kasabalarda kütüphaneler, önemli şehirlerde müzelerin açılmasına çalışılacaktır.

Madde 120- İlkokul ve ortadereceli okullar da halihazırda görev yapan öğretmenler için kadro oluşturulacak, **kıdem ve yeterliliklerine göre öğretmenlerin aylık ücretleri yükseltilecektir.** Öğretmenlerin tayin, görevden alınmaları ve yükselmeleri hakkında bir kanun teklifi verilecektir.

Madde 121- Önemli ve faydalı yabancı eserler dilimize (Türkçe'ye) çevrilecektir.

Madde 122- **İstanbul'da mükemmel bir Milli Kütüphane açılmasına çalışılacaktır.**

Madde 123- Önemli kitap ve tarihi eserlerin yurtdışına kaçırılmasına engel olunacak, bu eserler müzeler adına satın alınarak korunacaktır.

AHALİ İKTİSAT FIRKASI

Kasım 1918'de İstanbul'da kuruldu. Kurucuları Mehmet Nuri, Lütfi Arif (Kenber), Hüseyin Hüsnü gibi iktisatçı ve tüccarlardır. Tunaya, partiyi şu şekilde tanımlamaktadır: "Fırka'nın özelliği programında ilk kez sosyoekonomik sorunları ele almış olması, Mütareke döneminin siyaset sahnesine ekonomik bir bakış getirmiş olmasıdır. Fırka, içtimai iktisada yöneleceğini açıklamış ve bu görünüşü halkın egemenliğine bağlamıştır"¹⁹.

Parti kapatılmamış, Mebusan Meclisi'nin 16 mart 1920'de basılmasıyla fiilen sona ermiştir.

Programdan:

Madde 61- Partinin temel ilkesi halkın tümünün eğitilmesi, ilköğretimin yaygınlaştırılması, eğitimin ulusal, dinsel, bedensel, düşünsel bakımdan yeterli insanları yetiştirmesidir. Maarif Bakanlığı örgütünde önemli bir değişim, eğitim kanun ve programlarında köklü bir yenilenmedir.

Madde 62- **İlköğretim kadın ve erkek için zorunludur.** İlköğretimin süresinin nahiyelerde dört yıl, şehirlerde beş yıla indirilmesi, iş zamanlarında²⁰ derslerin bir bölümünün veya tümünün tatil edilmesi sağlanacak ve ilköğretim kanununda köklü değişiklikler yapılacaktır. **Okullardaki gereksiz ve fazla teorik olan dersler kaldırılacak, öğrencilerin zihinleri bu fazlalıklardan arındırılarak rahatlatılacaktır.**

Öğrencilerin bedensel ve ruhsal gelişmesini sağlayacak programlar geliştirilerek uygulanacaktır. Bu programların ülkenin her tarafında gereksiz yere (ve zorla) uygulanması

¹⁹ T. Zafer Tunaya, a.g.e, s.161.

²⁰ Ekim, dikim, biçme v.s. gibi.

anlayışı terkedilecektir. Üreticiyi eğitmek amaçlanacaktır. **İlkokullarda yabancı dil dersi okutulmayacaktır.**

Madde 63- **Her nahiye ve belediye okul binası, araç-gereç giderleri ile öğretmen ve müstahdemlerin ücretlerini kendi bütçelerinden karşılamak zorundadır.** Nahiye ve Belediyeler düzenlenecek özel bir yasa ile gelirlerinin yeterli bir bölümünü her yıl bankaya yatırarak eğitim, sağlık hizmetleri tamamlanincaya kadar saklarlar Böylece belli bir süre sonunda Osmanlı ülkesinin her yerinde okul açılmış olur.

Madde 64- **İlkokullarda üçüncü sınıfa kadar kızlar ve erkekler birlikte öğrenim görürler.** Bazı yerlerde kız okulları yoksa dördüncü sınıfta karma okunabilir. Ancak, dördüncü sınıfın karma okutulmasının sakınca doğuracağı yerlerde ilköğretim süresi kızlar için üç yıl olacaktır.

Madde 65- Dil, çağın bilim ve uygarlığını anlayacak şekilde kolay ve anlaşılır bir hale getirilecektir. Okuma ve konuşmayı kolaylaştırmak için halk kütüphanelerinin açılması için yasa önerisi verilecektir.

Madde 66- İlkokuldan sonra öğretim iki şekilde olacaktır. Biri Pratik Meslek (Sanat) eğitimi, ikincisi ihtisas eğitimi. Partimizin anlayışına göre ziraat, ticaret, sanayi (endüstri meslek) okullarındaki öğretimin süresi 5 yıldır. Şehirlerde ilköğretimi tamamlayanlar eğer ihtisas okullarına gitmezlerse şu meslek okullarından birisini seçmek zorundadırlar: Meslek okulları; ziraat, sanayi, ticaret liseleriyle genel liseler, dil okulları, çeşitli sanat ve el işi okulları, pratik madencilik ve ormancılık okulları, ilköğretmen okulları, vaiz okulları, küçük memur yetiştirme okulları²¹, sağlık ve baytar okulları.

Madde 67: İhtisas eğitimi Sultanî'de başlar²². Buradaki eğitim çağın gereklerine uygun, öğrencinin maddi ve manevi yönden gelişmesini sağlayıcı şekilde olması lazımdır.

Madde 68- Darülfünun özel bir statüye sahip olacak, bilimsel ve parasal özerkliğe kavuşturulacaktır. Bu üniversite (Darülfünun'da) özellikle Maliye ve İktisat kürsülerine ağırlık verilecektir. Darülfünunun uluslararası denklığinin sağlanması için girişimler yapıp çaba sarfedilecektir. Hükümet ihtiyaç duyduğu takdirde yüksek memur (bürokrat) yetiştirmek için Darülfünunda geçici veya devamlı kürsüler açabilecektir.

Madde 69- Ziraat, ticaret, sanayi, baytar, mühendislik yüksekokulları Darülfünun'a bağlı olmakla birlikte bu okulların yönetimleri farklı olacak, Darülfünunun diğer şubelerinin (fakülte ve bölümlerinin) bulunmadığı yerlerde bu bölümler açılabilir. Tatil zamanlarında Darülfünun öğretmenleri (öğretim üyeleri) öğrencileriyle birlikte araştırma ve incelemelerde bulunmak için yurtdışına ve yurtiçine geziler yapabileceklerdir.

Madde 70- **Medreselerin çağın gereklerine göre yenilenmesi kaçınılmazdır.** Bu yüzden Lise düzeyinde Medrese eğitimi tamamlayan yeterli öğrenciler yüksek öğrenimlerini Darülfünunda kendileriyle ilgili bölümlerde tamamlayacaklardır. Medreseler komisyonu, Medreselerin Meslek Medreseleri (iman, hitabet, muallimlik, kürsü şeyhliği) ve medrese sultanileri adıyla (Darülfünun'un din ve fıkıh bölümlerine öğrenci yetiştirilmesi) ikiye ayrılmasına karar vermiş olacaktır. Darülfünun mezunu din adamları fıkıh ve şeriatla

---

²¹ Maliye Meslek Lisesi gibi.

²² Lise, Galatasaray Lisesi.

ilgili konularında bilgi ve söz sahibi olacaklardır. Bunlar da diğer Darülfünun mezunları gibi yeni düzenlemeyle ulema sınıfından sayılıp icazet verebileceklerdir.

Madde 71- Anaokulları ve çocuk bahçeleri modern araç-gereçle donatılacak ve bütün ülkeye yaygınlaştırılacaktır.

Madde 72- Dinsel ve pozitif bilimlerin araştırılması, yazılması, tercüme edilmesi ve yayınlanması için komisyonlar kurdurulacaktır. Özellikle Osmanlı ülkesinin coğrafyası, jeolojik yapısı, etnografyası, doğa tarihi ve tarihiyle ilgili araştırmalar yapmak için akademiler ve dernekler kurdurulacaktır. Bu kuruluşlara gerekli olan yardımlar devletçe yapılacaktır.

Madde 73- Ülkede bir milli kütüphanenin kurulmasına çalışılacak, edebiyat, müzik, resim gibi güzel sanatların ilerlemesi için gerekli yasa teklifleri yapılacaktır.

Madde 74- İrk ve inanç ayrımı yapılmaksızın her Osmanlı vatandaşı Anayasaya uymak koşuluyla her seviyede eğitim kurumu açabilir. Yalnız ilkokullar ve meslek okullarında Osmanlıca, Osmanlı Tarihi ve Coğrafyasının Türkçe okutulması ve diğerlerinde de Türkçe derslerin okul programına konulması zorunludur. Parti, yabancı etki ve propagandasına açık okulların kuruluşunda katkı ve destek vermemek hakkını açıklar.

HÜRRİYET ve İTİLAFA FIRKASI (II. Kuruluşu) (ÖZGÜRLÜK VE UYUM PARTİSİ)

14 Ocak 1919'da İstanbul'da kurulmuştur. Kurucuları arasında Müşir Nuri Paşa, Seyyid Abdülkadir²³, Şeyh-ül İslam Mustafa Sabri, Ali Kemal²⁴ gibi isimler dikkati çekmektedir. Müterake döneminin karmaşıklığı ve İttihatçıların çöküşü bu partiyi güçlendirmiştir. İttihatçıların Almancılığına karşılık, bunlar İngilizcidirler. İngiliz Muhipleri Cemiyeti ve Kürdistan Teali Cemiyetiyle yakın ilişkileri olmuştur. Parti Anadolu'da işgal karşıtı Kuva-i Milliyecilerle çatışma içerisindedir. 1920'de bölünmüştür. Hükümet tarafından büyük destek gören parti, **1919'da Rum okullarından Türkçe dersini kaldırmıştır.** Kurtuluş Savaşı 1922'de kazanılınca parti üyelerinin bir kısmı yurtdışına kaçmışlardır. Üyelerin çoğu ünlü "**150'likler listesinde**" yer almışlardır²⁵.

Partinin **Mutedil** (ılımlı) kanadının programından:

Madde 3- Eğitimde, Müslüman öğrencinin İslamlık ve milliyetini koruyacak şekilde yetiştirilmesine özen gösterilecektir. Osmanlı ülkesinde yaşayan azınlıkların kendi dinsel eğitimlerine müdahale edilmeyecektir. Eğitimde Türkçe ön planda olmak kaydıyla Arapça ve Farsça'nın öğretilmesine çalışılacaktır.

²³ Ayan Meclisi üyesi ve Kürdistan Teali Cemiyeti başkanı.

²⁴ Darülfünun Müderrisi, Peyam-ı Sabah gazetesinin başyazarı, İçişleri Bakanı.

²⁵ 150'liklerle ilgili olarak 150'likler Olayı İlhami Soysal, Gür Yayınları, 1985. adlı kitaba bakılabilir.

OSMANLI MESAI FIRKASI (OSMANLI ÇALIŞMA PARTİSİ)

29 Ocak 1919'da İstanbul'da kuruldu. Kurucuları daha çok fabrika ve işletmelerden seçilen işçilerdir. Parti Sosyalist eğilimlidir²⁶. Kendiliğinden sönmümlenen bir partidir.

Programdan:

Siyaset-i İlmiye ve Terbiyeviye

Madde 35- **İlköğretim kız ve erkek öğrenciler için zorunludur.** Bu iş kadınlara aittir.

Madde 36- **Çalışanlar ve fakirler için gece okullarının açılması.**

Madde 37- **Resmi okullarda okuyanlardan fakir olanları hariç, diğerlerinden az miktarda ücret (para) alınacaktır.**

Madde 38- Yoksul çocuklarına öğrenimlerini tamamlamaları için yardım yapılacaktır.

Madde 39- İhtisas okulları açılıp sayılarının çoğaltılması sağlanacaktır.

Madde 40- Dilde, Fen bilimlerinde ve sanatta çağdaş gelişmeleri izleyebilmek için akademiler açılacaktır.

Madde 41- Çocuk yuvalarının açılması sağlanacaktır.

OSMANLI ÇİFTÇİ FIRKASI

2 Şubat 1919'da İstanbul'da Osmanlı Çiftçiler Derneği olarak kuruldu. 24 Kasım 1929'de partiye dönüşmüştür. Kurucuları arasında Hamdullah Emin Paşa, Esat Paşa gibi isimler vardır. Osmanlı Mebusan Meclisinin basılması üzerine TBMM'ye katıldı. TBMM içinde sönmümlendi.

Programından:

Madde 3- Nahiye, kaza, sancak ilk ve ortaokullarında okutulacak programlara ziraat, genel ahlak dersleri konulmalı, ziraat (tarım) derslerinin uygulamalı yapılması sağlanmalı, **her nahiyeye gezici tarım öğretmenleri gönderilmelidir.**

TÜRKİYE SOSYALİST FIRKASI

20 Şubat 1919'da İstanbul'da kuruldu. Parti, Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın yeniden ortaya çıkışıdır. Kurucuları arasında Hüseyin Hilmi²⁷ Sadrettin Celal (Antel), Suphi Nuri (İleri) gibi isimler vardır. 15 Kasım 1922'de Hilmi (İştirakçi) öldürülünce parti dağılmıştır²⁸.

²⁶ Mete Tunçay, Türkiye'de Sol Akımlar (1908-1925) Bilgi Yay. 1978.

²⁷ İştirakçi Hilmi. Bakınız M. Tuçay, a.g.e. s.70. v.d.

²⁸ Hilmi'nin ölümüyle, Sebahattin Ali'nin öldürülmesi arasında benzerlikler görülebilir.

Programdan:

Madde 6- Bütün öğretim kademelerinde eğitim-öğretim parasız ve laik olacaktır.

MİLLİ AHRAR FIRKASI (ULUSAL ÖZGÜRLÜKÇÜ/LİBERAL PARTİ)

4 Mayıs 1919'da istanbulda kurulmuştur. Kurucuları arasında Cami Bey, İsmail Suphi (Soysallıoğlu), Bekir Sami Bey, Abdülhak Şinasi (Hisar) gibi isimler vardır.

Entelektüel bir kadro partisi olarak tanımlanır²⁹. Eski Ahrar Fırkası'nın devamı niteliğindedir. Mebusan Meclisi'nin dağıtılması üzerine bazı üyeleri TBMM'ye katılmışlardır. Parti 1920'de dağılmıştır.

Programdan:

Madde 4-c: Şimdiye kadar ülkede memur ve tüketici yetiştiren eğitim ve öğretim programlarından vazgeçilecektir. **Özel girişimciliği geliştirecek bir programın uygulanmasına ilkokullardan başlanarak bütün eğitim kademelerine yaygınlaştırılmasına çalışılacaktır.** Darülfünun (üniversite)'un bilimsel bağımsızlığı sağlanacaktır.

TÜRKİYE İŞÇİ ve SOSYALİST FIRKASI

22 Eylül 1919'da kurulmuştur. Kurucuları arasında Vedat Nedim (Tör), Ethem Nejat, Dr. Şefik Hüsnü (Deymer) gibi isimler vardır³⁰. Parti, TKP (Türkiye Komünist Partisi)'nin suyun yüzeyindeki kısmıdır. 1922-1927 sürecinde baskı ve tutuklamalar yaşamış, bazı üyeleri mahkum olurken (Ş. Hüsnü, N. Hikmet gibi), bazıları da "Ebedi Şefin gözdeleri" olmuşlardır (Ş. Süreyya Aydemir, V. Nedim Tör gibi).

Parti Beyannamesinden³¹:

Madde 10- **Memur ve öğretmenlere dernek kurma hakkının tanınması zorunludur.**

Madde 11- **İlköğretimin zorunlu ve parasız hale getirilip, uygulanmasına çalışılacaktır.**

---

²⁹ T. Z. Tunaya, a.g.e. 460.

³⁰ Geniş Bilgi için M. Tunçay, Türkiye'de Sol Akımlar ve Eski Sol üzerine Yeni bilgiler adlı kitaplarıyla A. Cerrahoğlu (K. Sadi) Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine katkı gibi kitaplara başvurulabilir.

³¹ Beyanname, Partimizin asgari programıdır (Giriş Bölümü).

MİLLİ TÜRK FIRKASI

9 Aralık 1919'da İstanbul'da kuruldu. Kurucuları arasında Ahmet Ferit (Tek), Mehmet Emin (Yurdakul), Yusuf (Akçora), İsmail Hakkı (Baltacıoğlu), Mehmet Emin (Erişirgil) gibi isimler göze çarpar. Türkçü olan bu parti Kuva-i Milliye hareketini isteksizce desteklemiş, Mebusan meclisinin basılması üzerine kapanmıştır.

Programdan:

Madde 7- Bilimde ve eğitimde batı uygarlığından yararlanılacaktır.

TÜRKİYE ZÜRRA FIRKASI (TÜRKİYE ÇİFTÇİLER PARTİSİ)

Kasım 1920'de İstanbul'da kuruldu. Kurucuları arasından Cevat Rüştü, Yahya Sezai Bey gibi isimler vardır. Kendiliğinden kapanan bir partidir.

Programdan:

Esasat-ı Ameliye:

- Tarım ve ormancılık eğitiminin çağın gereklerine göre ciddi bir şekilde oluşturulmasına
- **İlk ve ortaokul programlarına tarım ve ahlak derslerinin eklenmesi**
- Belli başlı yerlerde bağcılık, bahçivanlık, sütçülük, peynircilik, konservecilik, tavukçuluk, arıcılık gibi alanlarda uzman yetiştirmek için uygulamalı meslek okullarının açılması ve bunlar için yurtdışından uzman eğitimcilerin getirilmesi
- **Köy okullarında yönelik, tarımı az çok bilen öğretmenler yetiştirilmesi ve öğretmen okulları programlarının buna göre oluşturulması**
- Çiftçilere, köylülere okuma yazma öğretilmesi ve bunun düzenli yapılması. Çiftçiler için anlayabildikleri dilde basit yazılmış broşürlerin sağlanması, bastırılması, çoğaltılması ve dağıtılması.

MÜSTAKİL SOSYALİST FIRKASI (BAĞIMSIZ SOSYALİST PARTİ)

12 Haziran 1922'de İstanbul'da kurulmuştur. Kurucuları Mehmet Nurettin, Dr. İhsan (Özgen)'dir. Kurucuları daha sonra Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'nın "Aydınlık" kesimine katılmışlardır³²

Siyasi programımıza dahil olan teminat

Madde 4- Eğitim-öğretim parasızdır. İlköğretim zorunludur.

---

³² Tunaya, a.g.e., s. 636.

TÜRKİYE KOMÜNİST FIRKASI (TKF)

(1920 Programı)³³

Maarif ve Hars İşleri:

Madde 47- T.K.F. zengin ve mülkdar sınıflara inhisar etmiş olan maarif ve harsın içtimaileştirilip işçi halk içinde intişarına hizmet eder.

Madde 48- Fırka nazarında mektep, insanlar arasında iştirakçiliğe ait terbiyeyi verecek müstakbelde komünizmin fiilen tatbikine muktedir yeni işçi nesli yetiştirecek bir müessesedir.

Madde 49- Bu hususta şûrâlar hükümetin ilk devr-i teessüsünde tatbik olunacak tedbirler:

(elif) **Erkek ve kız çocuklarına şamil olmak üzere onyedi yaşına kadar mecburi ve meccani tahsil;**

(be) Umumi ve fenni terbiyeyi bir şekilde "işçi mekteplerinde" vermek ve bu mekteplerde okuyanların müşterek hayata alışmalarını temin edecek surette mektepte yatırılıp yedirilme ve giydirilmelerini ve tahsile ait levazımı hükümet hesabına olarak temin etmek;

(pe) Şehir ve köylerde açılmış iş mektebi talebelerine mektep haricinde sanata ve çiftçiliğe ait tatbikat dersleri verilerek kendilerinin hayata tecrübe ile girmeleri sebeplerini hazırlamak;

(te) Anaları kulluktan kurtarıp umumi istihsal işlerine sokabilmek üzere küçük çocuklar için çocuk yuva ve bahçeleri gibi mektepten evvele ait müesseseler açmak;

(se) Mektebe giremeyecek derecede yaşlı amele ve rençberlere okuyup yazmak öğretip siyasî ve inkılâbî terbiye verecek gece dersleri, kütüphaneler, halk mektepleri ve halk darülfünunları açarak mektepten hariç talim ve terbiye işlerini temin etmek;

(cim) **Halkçı ve inkılâpçı muallimler yetiştirecek**, ulûm ve fûnunun terakkisine, sanayi-i nefise zevkinin intişarına hizmet edecek büyük miqyasta darülmuallimler, darülfünunlar, atelyeler, müzeler, meşherler açmak ve buralara amele ve rençber evlâtlarının girip faydalanmalarına hizmet etmek;

(çim) Ders kürsülerini eski usûl ve merasim tekellüfatından kurtararak genç ve muktedir müderrislerin halk içinde maarif ve hars ruhunu neşr etmelerine müsait zeminler hazırlamak;

(dal) Halk ve gençlerin bedenî terbiyesinin temini için şehirlerde ve köylerde spor ve jimnastik mahalleri tesis eylemek ve izci teşkilâtı yapmak;

(he) Halkın her hususta tenevvürü için seyyar kütüphaneler tesis eylemek

Öğretim ve eğitimde, T.K.F.'nin amacı şuydu: Toplumda sınıfların kaldırılmasına ve insanlığın sosyal şartlarda ve geçim sağlamada eşitliğine ve komünist insanlığın ilerleme ve gelişmesine yarayacak yenilikleri uygulamak. Bütün işçi ve köylünün komünist esasları

³³ M. Tunçay, Türkiye'de Sol Akımlar, s.414.

okuyup öğrenebilmesi için müesseseler meydana getirmek. Öğretim ve eğitim, herkes için, parasız olacak; çocuk bahçeleri ve anaokulları yatılı olarak çoğaltılacaktır. Kadınlar ve erkekler için -Komünist topluma üye hazırlamak amacı ile- iş okulları açmak. **Okuyanların, öğrencilerin hepsine yiyecek, giyecek, kitap ve ders araçlarını Devlet verecektir.**

T.K.F.'nın, Nizamname'de dile getirilen, görüşüne göre: Öğretmenler öğretim ve eğitim işçisidirler. Öğretmenler ordusu, böyle bir işçi ordusu haline ve Komünist fikirler ile dopdolu olarak yetiştirilecektir. Öğretmenler ordusu şu suretle teşkil olunacaktır. Milli Eğitim Şûraları faaliyete geçerek, okuyup yazma bilenleri mecburi eğitim ve öğretim seferberliği hizmetine çağırılacaktır. Okuyup yazma öğrenmek ve bilgisini genişletmek isteyen işçi ve köylüye her surette yardım edilecek; istisnasız bütün halkın faydalanacağı dersler, öğretici filmler gösterecek sinemalar, yaşlılar için okullar, kitaplıklar ve Halk üniversiteleri açılacaktır. On yedi yaşından yukarı olanlar için ayrıca teknik öğretim genişletilecektir.

HALK ŞUR'ALAR FIRKASI PROGRAMI³⁴

Fasıl 9 Umûr-i Maarif

Madde 65- Fırkanın umûr-i maarifteki gayesi memlekette teessüs esen seyyanî ve mecburî bir usul-i tahsil ve terbiyenin esasatını bil-cümle makasid-i siyasiyye ve milliyeye ve içtimaiyye ve maliyyesinin en azamî bir sühulet ile tatbikini temin edecek ve ensal-i âtiyyeyi bu fikir ve maksatla mücehhez olacak bir surette yetiştirecek bir surette tazmin etmekten ibarettir.

Madde 66- Bir taraftan ensal-i âtiyyenin tahsil ve terbiyeleri tanzim edilmek üzere bu esasat dairesinde müfit ve kat'î programlara müstenit bir usul'ü maarif ihdas olunmakta beraber diğer taraftan ensal-i mevcude ve sinni-i tahsilleri geçmiş olanlar dahi nazar-ı dikkate alınarak bunların aynı esasat-ı içtimaiyye dairesinde tenvir ve tahsilleri zımında gece dersleri muhtelif kurslar vesaire vücude getirilerek ve amelenin saat-i mesafisinden tasarruf edilecek muayyen zamanlarda amele vesaire gibi müçtemî teşkilâ-ı içtimaiyyenin terakkî ve tekâmülüne müteallik esbab-ı müessire ittihaz olunacaktır.

Madde 67- Hayat-ı mesâfiye iştirakte kadın ve erkek farkı ortadan kaldırmak maksadıyla kadınlar dahi erkeklerin tâbi tutuldukları şerait ve esasat dairesinde muntazam bir usul-i tahsil ve terbiyeye tâbi tutulacakları gibi bunların tahsillerinde fazla olarak hayat-ı aile ve cemiyetteki vazife-yi tanzimkârane ve analık sıfatlarının icap ettirdiği vaziyet-i istisnaiyye dahi ayrıca nazar-ı dikkate alınarak talim ve terbiyeleri bu noktadan da mazhar-ı inkişaf olacak surette bir usul-i talim ve terbiye tatbik olunacaktır.

Madde 68- Tahsil ve terbiye muallimler ve müteallimlerden her iki taraf için mecburîdir. Sinn-i tahsile dahil olan her çocuk hükûmet müessesatında veya müessesat-ı hususiyyede talim ve terbiyeye mecbur olduğu gibi mevcut muallimlerin istihdamı ve kabiliyyet-i tedrise malik sair efrad-ı millet arasında muallim tedariki hususatından dolayı hükûmetin seferberlik usuliyile istifade edebilmek hakkı kabul edilecektir.

³⁴ M. Tunçay, Türkiye'de Sol Akımlar 1908-1925, s. 478.

Madde 69- Tahsil ve terbiyede nazariyat ile müterafik amelî ve hayatî bir usul-i tedris takip olunacak ve tahsil ve terbiye gören eşhasın ileride cemiyet-i beşerriyye içinde tufeylî bir hayat takip etmemesini temin edecek bir vicdan-ı içtimâînin ilk esaslarının ta mektep sıralarında atılmasına sarf-ı gayret olunacaktır.

Madde 70- **Tahsil ve terbiyenin her derecesi umum efrad-ı millet için açık ve serbesttir.** Bunlardan mecburî olmayan derecat-ı âliye tahsilini bir sınıf-ı mümtazın hakk-ı müktesibi halinden çıkararak ta en fakir halk kitleleri arasına kadar neşr ü tamimi için bu kabîl efrad-ı milletin tahsil-i âlileri her suretle hükûmetçe himaye ve teşvik edilecek ve hatta icap ettiği takdirde mecburî tutulacaktır.

Madde 71- Tahsil-i iptidai sinnine vasıl olmayan küçük çocukların terbiye-i iptidaiyyelerinin yeknesak ve aynı gayelere müsteniden ve mütezayiden husulünü temin zımında çocuk bahçeleri vesaire gibi müessesat-ı nafia vücuda getirilecek ve çocukların ötede beride serserî bir hayat takip etmemeleri için çocuk [oyun] ve eğlencelerinin umumî bir şekilde müçtemian ve bir muayyen program ve nezaret-i terbiyekâr ve müşfikane altında tanzim ve idaresine çalışılacaktır. Bu fikir ve maksadın daha vâsi bir program dahilinde icrasını teminen fakir işçilerle köylülerin ve ael-umum çocuklarını bizzat yaşatamayacak ailelerin çocuklarının beslenmesi, terbiyesi ve tahsilleri için emzikteki çocuklardan başlayarak muhtelif yaştaki çocuklar için vâsi miqyasta (çocuk yurtları) tesisi ve bu tesisatın köylere kadar teşmiline sarf-ı mesaî olunacaktır.

Madde 72- Levazım ve vesait-i tadrissiyenin en müsait şerait dairesinde hükûmetçe tedarik ve mekteplerin lüzum ve ihtiyacatına göre taksim ve tevzii icra olunacak ve bu istifadelerden mekatib-i hususiye vesaire gibi herhangi bir müessese-i âliyyenin istifadesini ahi ihmal olunmayacaktır.

MESAI PROGRAMI

Komintern'in 1920'de Bakü'de düzenlediği "Doğu Halkları Kurultayı"na katılan Enver Paşa ve çerçevesindekiler tarafından hazırlanan ve "Mesai" adı verilen program, yine aynı çevre tarafından kurulan Halk Şur'alar Fırkası'nın programıdır³⁵.

Maarif Meselesi Etrafında

Madde 62- Halkın, kendi milli harsı dairesinde ve aynı zamanda asrın iktisadî ve medenî şeraitine uygun ilmî, amelî ve demokratik bir terbiye iktisap etmesi bir umde-i esasiyyedir. Fırka bu sahada aşağıda beyan olunan mevaddın tatbik mevkiine konulmasını talep eder.

Elif: - İptidai tahsil mecburî ve umumiyetle tahsil dereceleri meccanî olmalı,

Be- Halk tabakalarına mensup fakir talebelerin (erkek ve kız) talim ve terbiye sahasında (iptidaiden âli tahsil nihayetine kadar) mekteplerden tamamıyla ve aynı surette istifade etmelerini mümkün kılacak maddî vasıtalar ihzâr ve temin edilmeli[,] (her nevi hayatî ihtiyacat, mektep levazımatı; [,] ikametgâh ve saire)

³⁵ M. Tunçay: a.g.e. s.118 v.d.

Cim- Mektep yaşına kadar çocuklar için: çocuk bahçeleri [,] ana mektepleri ve saire tesisi ve okumak yazmak, talim ve terbiyelerini inkişaf ettirmek, hizmet ve sanatlarına dair nazarî malûmat iktisap etmek isteyenler için kıraat salonları, kurslar, kütüphaneler, sinema ve tiyatrolar ve saire küşadı gibi mektebe kadar ve mektep harici müesseseler vücuda getirilmeli.

Dal- **Seyyar muallimler**, seyyar kütüphaneler, sinemalar ve tiyatrolar vasıtasıyla köylüler arasında amelî surette neşr-i maarife çalıştırılmalı.

Madde 63- Darülmuaallimîn ve darülmuaallimatların ıslah ve teksiri ve kurslar küşadı suretiyle muallim kadrosu sür'atle tevsi'edilmelidir.

Fırkanın erkek ve kadın muallimler hakkındaki nokta-i nazarı bervech-i âtidir:

Elif- Muallimlerin yeknesak ve mefkûrevî bir terbiye iktisap etmeleri esası [esas] ittihaz edilmeli ve bu maksad-ı millînin teminine son derecede dikkat ve itina olunmalı,

Be- **Muallimlerin tam bir refaha malikiyetleri** (fazla maaş itası, ikametgâh tahsis[i] ve saire) temin edilmeli. [,]

Cim- **Tatil zamanlarında muallimlere memleket dahilinde tetkikat seyahatleri** icra ve umumî içtimalar tertip edebilmeleri imkânı temin olunmalı,

Dal- Muallimlerin pedagoji ve ilim ve fen cereyanlarına karşı alâka-i fikriyelerini muhafaza maksadıyla her yeni hareketten muntazaman ha.

HALK ZÜMRESİ PROGRAMI³⁶

Madde 18- Zümre mektep tahsilini cemiyetin hayat-ı müşterekesindeki esasat-ı samiyyeye göre, meccanî (parasız) ve leyfî (yatılı) olarak teyide taraftardır. Her tarafta mektepler ve umumî kütüphaneler açılarak **okumadık kimse bırakılmayacaktır**. Müessesat-ı ameliyye ve fenniyyenin adetleri teksir olunacak; ve bunların cümlesi hükûmetin idaresinde ve meccanî olacaktır.

³⁶ M. Tunçay, Türkiye'de Sol Akımlar 1908-1925, s.442.

BAZI DERNEKLER VE EĞİTİM-ÖĞRETİM

II. Meşrutiyet ortamının sağladığı kısmi siyasi özgürlük, bir takım deneklerin bir kısmı Osmanlıcı, bir kısmı edebiyat, bir kısmı azınlık ve ayrılıkçı derneklerdir. Bu derneklerin bazılarının program ve bildirimlerinde eğitim-öğretimle ilgili bir takım öneriler bulunmaktadır. Bunlara değinmeden geçemedim.

MEŞRUTİYET-İ OSMANİYE KULÜBÜ

1908'de İstanbul'da kurulmuştur. Daha çok Ermeni derneği durumundadır.

Siyasi Programından:

Madde 10- Devlete ait yüksek okullardan her sene azınlıkların oranı dahilinde Avrupaya öğrenim görmek üzere beş yüz öğrencinin gönderilmesi, **eğitimde resmi dilin yanısıra anadilin de kullanılması.**

KÜRT TEAVÜN VE TERAKKİ CEMİYETİ (KÜRT YARDIMLAŞMA VE İLERLEME DERNEĞİ)

1908'de İstanbul'da kurulmuştur. Kurucuları arasında Seyyid Abdülkadir, İsmail Paşazade Müşir Ahmet Paşa, Dr. Mehmet Şükrü (Sekban), Babanzade Ahmet Naim Bey gibi isimler göze çarpmaktadır. Kürt sorunuyla ilgili önemli çalışmalar yapan dernek diğer Kürt örgütleriyle de sıkı işbirliği içerisinde olmuştur.

Dernek üyelerinden Hakkari milletvekilleri Münip ve Mehmet Hamza Bey, Kürdistan bölgesinin eğitimden nasıl yoksun bırakıldığını meclise verdikleri önergelerde şu şekilde dile getirmişlerdir:

“Van vilayeti, Osmanlı ülkesinin Sibiryası haline gelmiştir (...) Dersim'de bayındırlık hizmetleri yoktur (...) Kürdistan'ın on binde biri bile okur-yazar değildir (...) Bu bölgeye bütçeden daha fazla pay ayrılmalı ve okur-yazar oranı hiç olmazsa binde bire indirilmelidir (...) Devlet otomobil alımı için 900 lira tahsisat vereceğine bu para Kürdistan'ın eğitimine harcansa, Kürdistan gelişir ve her türlü felaketten kurtulmuş olur.”³⁷

Nizamnamesinden:

Madde 11- Dernek, **ilköğretimde Kürtçe eğitimin yapılabilmesi için Kürtçe okuma kitapları ve sözlük bastıracaktır. Din ve bilimle ilgili eserler Kürtçeye çevrilecektir.** En iyi Kürtçe ders kitabı yazarlar yönetim kurulunca ödüllendirilecektir.

Madde 12- Dernek, Maarif Bakanlığı nezdinde girişimlerde bulunarak gerekli yerlerde **(Kürt bölgelerinde) ilk, ortaokul, lise ve yüksekokul açılmasına çalışacaktır.** Bu konuda bakanlığa yardımcı olunacaktır.

Madde 13- Dernek, **resmi dil olan Türkçenin Kürtler arasında öğrenilmesi için çaba gösterecektir.**

³⁷ T. Zafer Tunaya Age S.407

Madde 14- Dernek, **Kürt dili ve edebiyatının önemli eserlerini yayınlamaya özel çaba sarfedecektir.**

Madde 16- Dernek, Kürtlerin eğitimi için gerekli programların hazırlanmasını ve yayınlanmasını sağlayacaktır.

TÜRK YURDU CEMİYETİ

31 Ağustos 1911'de İstanbul'da kuruldu. Kurucuları arasında Mehmet Emin Yurdakul, Ahmet Ağaoğlu, Yusuf Akçora gibi isimler göze çarpar.³⁸

Türk çocuklarına yardım amacıyla öğrenci yurtları açılmasını isteyen derneğin üyeleri Türk Ocağı'na katılmışlardır.

TEAVÜN-Ü İÇTİMAİ CEMİYETİ (SOSYAL YARDIMLAŞMA DERNEĞİ)

1911'de İstanbul'da kuruldu. 9 Temmuz 1911'de kapandı.

Programdan:

Maarif Kısmı

Bu derneğe üye olanlar ayda otuz güruş verecek fakat buna karşılık;

1- Her ay 30 formalık kitap alacak

8- Darülmualliminde Satı Bey'in gözetimindeki konferansların kitapçığını alacak

9- Avrupa'dan getirilen kitapları tenzilatlı alacak böylece ülke eğitimine katkıda bulunacaktır.

TÜRK OCAĞI

22 Mart 1912'de İstanbul'da kurulmuştur. Kurucuları arasında Mehmet Emin, Akçoraoğlu Yusuf, Ağaoğlu Ahmet Tevfik Fikret gibi isimler vardır. Mütareke döneminde bir süre faaliyetlerine ara vermiştir.

Nizamnamesinden:

Madde 1- Cehaleti yenmek için gece ve gündüz okullarının açılması için çalışılacaktır.

---

³⁸ Ahmet Agayef (Sonradan Ağaoğlu)

MÜDAFAA-İ MİLLİYE CEMİYETİ
(ULUSAL KORUNMA DERNEĞİ)

13 Şubat 1914'te İstanbul'da kuruldu. Kurucuları, Sultan Mehmet Reşat, Talat Paşa, Enver Paşa, Sait Halim Paşa, Cavit Bey gibi isimlerdir. İttihat ve Terakki'nin yan kuruluşu gibidir. 2 Mayıs 1919'da feshedilmiştir.

Madde 20- Toplumun ahlak ve eğitimini yükseltmek için Numune Mektebi açılacak, ülkede birliği sağlayacak ders kitapları oluşturulacak, Modern tarım için bir çiftlik okulu kurulacaktır.

MİLLİ TÜRK CEMİYETİ

23 Kasım 1918'de İstanbul'da kurulmuştur. Kurucularının pek çoğu öğretmendir. Örneğin, Halil Nimetullah, Mehmet Sadi, Halit Fahri (Ozansoy), Hıfzı Tevfik (Gönensay), Rıxa İzzet Bey gibi. Dernek politik faaliyetlere katılmamıştır.

Nizamnameden:

- p) **Ulusal eğitimi amaç edinen okullar açmak**, öğrenim görmüş olan gençlerimizin ülkenin her köşesinde eğitim ve öğretime yönelik çaba göstermelerini sağlamak ve bunları özendirmek, **öğretmenler arasında sıkı bir işbirliğini (dayanışmayı) sağlamak için her yıl büyük kongreler yapmak.**

TEAL-İ İSLAM CEMİYETİ
(İSLAM YÜCELTME DERNEĞİ)

19 Şubat 1919'da İstanbul'da kurulmuştur. Kurucuları arasında İskilipli Atıf Hoca, Konyalı Hoca Atıf gibi Medrese hocalarının çokluğu dikkat çekicidir. Zaten ilk kuruluşunda Cemiyet-i Mmüderresin (Müderresler Derneği) adıyla kurulmuştur. İslamcı-ümmetçi ve hilafetçidir. Kuva-i Milliyecilere ve TBMM'ye karşı olmuşlardır. Atıf Hoca 1925'te Şapka Devrimine karşı çıktığı gerekçesiyle İstiklal Mahkemesi tarafından asılmıştır.

Programdan:

Madde 2-(b) **Dinimizi yaymak ve ehil din adamı yetiştirmek amacıyla okulların açılıp yaygınlaştırılmasına çalışılacaktır.**

LÂZ TEKAMÜL-İ MİLLİ CEMİYETİ HAYRİYESİ
(LÂZ YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA DERNEĞİ)

30 Mart 1919'da İstanbul'da kurulmuştur. Kurucuları Büyük Hasanpaşazade Ahmet, Hasan Fikri, Hüsnü, Mehmet Kadri ve Fahri Efendi'dir. **Lazlık düşüncesi bölgesel olup ayrılıkçı amaç güdülmemiştir.**

Madde-i Esasi'den:

Çağdaş uygarlığı yakalamak için kız ve erkek çocukları için ana okulları, ilkokullar, ortaokullar, liseler, yetiştirme yurtları, pratik sanat okulları açılacak, yeterli öğretmenler yetiştirilecek, cehaletle mücadele edilecektir.

OSMANLI İLÂ-Yİ VATAN CEMİYETİ (VATANI YÜCELTME DERNEĞİ)

19 Kasım 1919'da İstanbul'da kurulmuştur. Kurucuları arasında Bekir Fahri, Damat Kemalettin Paşa, Rüştü Molla gibi isimler vardır. Osmanlı hükümetini destekleyen ve parti gibi çalışan bir dernektir. Kurtuluş Savaşının kazanılmasıyla dernek sona ermiştir.

Programından:

Madde 13- Osmanlı toplumunun ilerlemesi için eğitim öğretimin de yükseltilmesine çalışılacaktır. Ortaöğretimi tamamlayıp, **yükseköğretime gidecek öğrencilerin iyi bir din eğitimi almalarına özen gösterilecektir.**

HUKUK-İ OSMANİ NİGEHBAN CEMİYETİ (OSMANLI HUKUKUNU / HAKLARINI KORUMA DERNEĞİ)

25 Haziran 1920'de İstanbul'da kurulmuştur. Kurucusu Nizamettin Bey adında birisidir. Devlet tarafından kapatılmıştır.

Programından:

Madde 4- **Toplumunu aydınlatan eğitimden tüm bireylerin yararlanmasına çalışılacaktır.**

TARİKAT-I SALÂHİYE CEMİYETİ (BARİŞ VE İYİLİK YOLU DERNEĞİ)

19 Eylül 1920'de İstanbul'da kurulmuştur. Kiraz Hamdi lakaplı kişi tarafından kurulan gizli bir "**dolandırıcılık örgütü**" sayılabilir. "**İslam dünyasını kurtarmak**" gibi siyasal amaçlarının olduğu da anlaşılmıştır. Çerkez Ethem olayından Şeyh Sait İsyanına kadar hemen her harekete "**kıyısından köşesinden bulaşan**" bu derneğin bir kısım üyeleri Şark İstiklal Mahkemesi ve Ankara İstiklâl Mahkemelerince yargılanıp asılmışlardır.

Nizamnamesinden:

Köylerde okulların açılmasına, şehirlerdeki okulların sayısının çoğaltılmasına çalışılacaktır. Okuma yazma bilenlerin bilmeyenlere öğretmesi teşvik edilecektir. **Tarikate üye olan ve okuma yazma bilmeyenlere zaviyelerde okuma yazma öğretilmektedir.**

ÇERKES KADINLARI TEAVÜN CEMİYETİ
ÇERKES KADINLARI DAYANIŞMA DERNEĞİ

II. Meşrutiyet döneminde çeşitli azınlık derneklerinin kurulduğunu görmüştük. Bu derneklerden bazıları da Çerkes dernekleridir. Çerkes Kadınları Teavün Cemiyeti'nin Nizamname-i Esasi'si 1919'da yayınlanmıştır.

Nizamname-i Esasi'den.

Madde 2- Derneğin amacı, Çerkeslerden yardıma ihtiyacı olanlara yardım etmek, Çerkes kız ve erkek çocukları için kimsesizler yurtları, okullar açmak ve **Çerkes ulusal kültürünü, eğitimini vermektir.**

Madde 3- Açılacak kimsesizler yurtları ile okullarda eğitim Türkçe ve Çerkesçe olacağı gibi yabancı diller de okutulacaktır.

Madde 6- Dernek taşrada şubeler açtıkça buralarda ilkokullar da açacaktır.

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNİN SİYASAL PARTİLERİ ALFABETİK DİZİNİ
(1908-1922)

- 1- Ahali İktisat Fırkası
- 2- Amele Fırkası
- 3- Hürriyet ve İtilaf Fırkası
- 4- Milli Ahrar Fırkası
- 5- Milli Türk Fırkası
- 6- Müstakil Sosyalist Fırkası
- 7- Osmanlı Hürriyetperver Avam Fırkası
- 8- Osmanlı İttihat ve Terakki Fırkası
- 9- Osmanlı Mesai Fırkası
- 10- Radikal Avam Fırkası
- 11- Selamet-i Osmaniye Fırkası
- 12- Sosyal Demokrat Fırkası
- 13- Sulh ve Selamet-i Osmaniye Fırkası
- 14- Teceddüt Fırkası
- 15- Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası
- 16- Türkiye Komünist Fırkası
- 17- Türkiye Zürra Fırkası

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNİN DERNEKLERİ ALFABETİK DİZİNİ (1908-1922)

1. Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti
2. Selamet-i Amme Heyeti
3. Osmanlı Sulh ve Selamet Cemiyeti
4. Milli Türk Cemiyeti
5. Milli Kongre Cemiyeti
6. Kürdistan Teali Cemiyeti
7. Wilson Prensipleri Cemiyeti
8. Nigehban Cemiyet-i Askeriyesi
9. Trabzon ve Havalisi Adem-i Merkeziyet Cemiyeti
10. Osmanlı Çiftçiler Derneği
11. Mağdurin-i Siyasiye Teavün Cemiyeti
12. Teal-i İslam Cemiyeti
13. Vahdet-i İslam Heyeti
14. Türkiye’de Arnavut Teavün Cemiyeti
15. Lâz Tekamül-i Milli Cemiyeti
16. İngiliz Muhipleri Cemiyeti Türk Teali Cemiyeti
17. Osmanlı Musevilerini İntihap Cemiyeti
18. Osmanlı İllâ-yı Vatan Cemiyeti
19. Türk-Fransız Muhipleri Cemiyeti
20. Piyer Loti Cemiyeti
21. Hukuk-i Osmanî Nigehban Cemiyeti
22. Müsamelat İttifakı
23. Tarikat-ı Salahiye Cemiyeti
24. İnkişaf-ı İçtimaî Cemiyeti
25. Şark-ı Karib Çerkesleri Teavün Cemiyeti
26. Cemiyet-i Akvam’a Müzaheret Cemiyeti

TBMM ve CUMHURİYET HÜKÜMETLERİ DİZİNİ (1920-1997)

Muvakkat İcra Encümeni	25. 4.1920	-	3. 5.1920
I. İcra Vekilleri Heyeti	3. 5.1920	-	24.1.1921
II. İcra Vekilleri Heyeti	24.1.1921	-	19.5.1921
III. İcra Vekilleri Heyeti	19.5.1921	-	9.7.1922
IV. İcra Vekilleri Heyeti	12.7.1922	-	4.8.1923
V. İcra Vekilleri Heyeti	14.8.1923	-	27.10.1923
I. İnönü Hükümeti	29.10.1923	-	6.3.1924
II. İnönü Hükümeti	6.3.1924	-	22.11.1924
Okyar Hükümeti	22.11.1924	-	3.3.1925
III. İnönü Hükümeti	3.3.1925	-	1.11.1927
IV. İnönü Hükümeti	1.11.1927	-	27.9.1930
V. İnönü Hükümeti	27.9.1930	-	4.5.1931
VI. İnönü Hükümeti	4.5.1931	-	1.3.1935
VII. İnönü Hükümeti	1.3.1935	-	1.11.1937
I. Bayar Hükümeti	1.11.1937	-	11.11.1938
II. Bayar Hükümeti	11.11.1938	-	25.1.1939
I. Saydam Hükümeti	25.1.1939	-	3.4.1939
II. Saydam Hükümeti	3.4.1939	-	9.7.1942
I. Saraçoğlu Hükümeti	9.7.1942	-	9.3.1943
II. Saraçoğlu Hükümeti	9.3.1943	-	7.8.1946
Peker Hükümeti	7.8.1946	-	10.9.1947
I. Saka Hükümeti	10.9.1947	-	10.6.1948
II. Saka Hükümeti	10.6.1948	-	16.1.1949
Günaltay Hükümeti	16.1.1949	-	22.5.1950
I. Menderes Hükümeti	22.5.1950	-	9.3.1951
II. Menderes Hükümeti	9.3.1951	-	17.5.1954
III. Menderes Hükümeti	17.5.1954	-	9.12.1955
IV. Menderes Hükümeti	9.12.1955	-	25.11.1957
V. Menderes Hükümeti	25.11.1957	-	27.5.1960
I. Gürsel Hükümeti	30.5.1960	-	5.1.1961
II. Gürsel Hükümeti	5.1.1961	-	20.11.1961
I. Koalisyon (VIII. İnönü) H.	20.11.1961	-	25.6.1962
II. Koalisyon (IX. İnönü) H.	25.6.1962	-	25.12.1963
III. Koalisyon (X. İnönü) H.	25.12.1963	-	20.2.1965
IV. Koalisyon (Ürgüplü) H.	20.2.1965	-	27.10.1965
I. Demirel Hükümeti	27.10.1965	-	3.11.1969
II. Demirel Hükümeti	3.11.1969	-	6.3.1970
III. Demirel Hükümeti	6.3.1970	-	12.3.1971
I. Erim Hükümeti	26.3.1971	-	11.12.1971
II. Erim Hükümeti	11.12.1971	-	22.5.1972

Melen Hükümeti	22.5.1972	-	15.4.1973
Talu Hükümeti	15.4.1973	-	26.1.1974
I. Ecevit Hükümeti	26.1.1974	-	17.11.1974
Irmak Hükümeti	17.11.1974	-	31.3.1975
IV. Demirel Hükümeti	31.3.1975	-	21.6.1977
II. Ecevit Hükümeti	21.6.1977	-	21.7.1977
V. Demirel Hükümeti	21.7.1977	-	5.1.1978
III. Ecevit Hükümeti	5.1.1978	-	12.11.1979
VI. Demirel Hükümeti	12.11.1979	-	12.9.1980
Ulus Hükümeti	20.9.1980	-	13.12.1983
I. Özal Hükümeti	13.12.1983	-	21.12.1987
II. Özal Hükümeti	21.12.1987	-	10.11.1989
Akbulut Hükümeti	10.11.1989	-	30.06.1991
48. Hükümet	30.06.1991	-	25.11.1991
49. Hükümet	25.11.1991	-	30.06.1993
50. Hükümet	30.06.1993	-	10.10.1995
51. Hükümet	10.10.1995	-	31.10.1995
52. Hükümet	31.10.1995	-	7.03.1996
53. Hükümet	7.3.1996	-	3.07.1996
54. Hükümet	3.07.1996	-	30.06.1997
55. Hükümet	30.06.1997		

TBMM ve CUMHURİYET DÖNEMİ HÜKÜMET PROGRAMLARINDA EĞİTİM-ÖĞRETİM

I. İCRA VEKİLLERİ HEYETİ

(3 Mayıs 1920 — 24 Ocak 1921) (*)

İcra Vekilleri Heyeti Reisi : Mustafa Kemal Paşa, T.B.M.M. Reisi
Maarif Vekili : Rıza Nur Bey, Sinop
Hamdullah Suphi Bey (Tanrıöver) Antalya
16.12.1920

Maarif işlerindeki gayemiz; çocuklarımıza verilecek terbiyeyi her manasıyla dini ve milli bir hale koymak ve onları ciddi hayatta muvaffak kılmak, istinatgahlarını kendi nefislerinde bulduracak kudreti teşebbüs ve itimadını nefis gibi seciyeler verecek, müstahsal bir fikir ve şuur uyandıracak bir dereceye alıyeye isal eylemek, tedrisatı resimeyi bütün mekteplerimizi en ilmi en asri olan bu esasla kavaidi sıhhiye dairesinde yeniden tanzim ve programlarını ıslah etmek, mizacı millete ve şeraiti coğrafiye ve iklimimize, ananati tarihiye ve içtimaiyemize muvafık ilmi ders kitapları meydana getirmek, halk kütlesinden lügatları toplayarak dilimizin kamusunu yapmak, bizde ruhu milliyi nemalandıracak asarı tarihiye edebiye ve içtimaiyeyi erbabına yazdırmak, asarı atikai milliyeyi teşçil ve muhafaza eylemek, garp ve şarkın müellefatı ilmiye ve fenniyesini dilimize tercüme ettirmek, hasılı bir milletin hıfzı hayat ve mevcudiyeti için en mühim amil olan maarif umuruna dikkat ve gayreti mahsusa ile çalışmaktır. Bugün ise ilk işimiz mekatibi mevcudeyi hüsnü idare etmektir.

II. İCRA VEKİLLERİ HEYETİ

(24 Ocak 1921 — 19 Mayıs 1921) (*)

İcra Vekilleri Heyeti Reisi : Fevzi Paşa (Çakmak) Kozan
Maarif Vekili : Hamdullah Suphi Bey (Tanrıöver) Antalya
(Hükümet Program Getirmemiştir.)

(*) T.B.M.M. Tutanak Dergisi : Dönem 1, Cilt 1, Sayfa 196 - 298, 202

(*) T.B.M.M. Tutanak Dergisi : Dönem 1, Cilt 7, Sayfa 372

III. İCRA VEKİLLERİ HEYETİ

(19 Mayıs 1921 — 9 Temmuz 1922)

İcra Vekilleri Heyeti Reisi : Fevzi Paşa (Çakmak) Kozan
Maarif Vekili : Hamdullah Suphi Bey (Tanrıöver) Antalya
Vehbi Bey (Bolak) Karesi 19.11.1921
(Hükümet Program Getirmemiştir.)

IV. İCRA VEKİLLERİ HEYETİ

(12 Temmuz 1922 — 4 Ağustos 1923) (*)

İcra Vekilleri Heyeti Reisi : Hüseyin Rauf Bey (Orbay Sivas
Maarif Vekili : Vehbi bey (Bolak) Karesi
İsmail Safa (Özler) Karesi
(Hükümet Program Getirmemiştir.)

V. İCRA VEKİLLERİ HEYETİ

(14 Ağustos 1923 — 27 Ekim 1923) (*)

İcra Vekilleri Heyeti Reisi : Ali Fethi Bey (Okyar) İstanbul
Maarif Vekili : İsmail Safa Bey (Özler) Karesi

Maarif :

1. Maarif siyaseti terbiyei umumiye ve müşterekede vahdet ve terbiyei meslekiyede ihtisas esaslarına istinad edecektir.

2. Maarifin terbiyevi vazifelerinden birincisi çocukların terbiye ve talimi, ikincisi halkın terbiye ve talimi, üçüncüsü milli güzidelerin yetişmesi için lazım-gelen vasıtaların ihzar ve teminidir. Çocukların terbiye ve talimi bittabi mektepler vasıtasıyla temin edilecek ve mekteplerin asri tekemmülata mazhar olabilmeleri için muallimlerin daha iyi yetiştirilmesine ve tatil zamanında açılacak dersler ile tevsi malumat etmelerine, binaların islahına, alati dersiyenin ikmaline çalışılacaktır. Halkın talim ve terbiyesi için gece dersleri ve çırak mektepleri tesis olunacak, halk lisaniyle ve halkın ihtiyacına muvafık kitaplar yazdırılarak tabi ve teksir ve memleketin her tarafına tevzi edilecektir. Milli güzidelerin yetiştirilmesi için istidat ve kabiliyeti tebarüz eden ve ailesinin kudret-i maliyesi müsaid

---

(*) T.B.M.M. Tutanak Dergisi : Dönem 1. Cilt 21, Sayfa 358 - 362

(*) T.B.M.M. Tutanak Dergisi : Dönem 2, Cilt 1, Sayfa 60-62

olmayan gençler orta ve yüksek mekteplerde sureti mahsusada himaye ve muavenete mazhar olacakları gibi ihtisas peyda etmeleri için Avrupa'daki irfan merkezlerine de gönderileceklerdir. Muhtelif şubabı ilmiyeye ve bilhassa insani ve içtimai esasata mütaallik muhalledat ve ana kitaplar tercüme ve tabı ve tevzi olunacaktır.

3. Hükümet tahsilin bütün derecelerine azami inkişaf temini için aynı ehemmiyeti verecektir. Yani ilk tahsil mektepleriyle idadi ve liselerin, darülfünunun ve ali meslek mekteplerinin mütevaziyen tekemmülüne itina olunacak iptidai darümualliminler ile idadilere muallim ve muhtelif mntakalara ehliyetli ilk tedrisat müfettişleri yetiştirmek için orta darümuallimin ve darümuallimat açılacak ve ali darümuallimin müdavimlerinin ayrıca mesleki malumat almaları ve tatbikat görmeleri esbabı temin edilecektir.

4. Maarif Vekaletince bu seneden itibaren memleketin muayyen noktalarında darümuallimin ve darümuallimat ve tam devreli liseler açmak ve bunları her türlü vesaitle teşhiz etmek suretiyle irfan merkezleri tesis edilecektir. Vesait-i dersiye tedariki için Avrupa'ya üç kişiden mürekkep bir heyet gönderilmiştir. Alat-ı dersiye tedricen memleketimizde imal edilebilmesi için münasip merkezlerden birinde muntazam bir mektep müzesi ve müzeye mülhak olmak üzere bir de imalathane vücuda getirilecektir.

5. Maarif teşkilatı milletin her ferdine istidat ve kabiliyetini azami surette inkişaf ettirecek yolu açık bırakacak, fevkalade istidat ve kabiliyetini ispat eden fukara evladının en yüksek derece tahsili takip edebilmesi esbabını hükümet temin edecektir. Bu seneden itibaren liselere kabul edilecek leyli meccani talebenin müsabaka usuliyile memleketin muhtelif mntıklarından celp ve kabulüne başlanılmıştır. Bu kabil talebeden Darülfünun ve mektaib-i aliye tahsilini takip edeceklere mahsus olmaz üzere İstanbul'da bir talebe yurdu tesisi mutasavverdir.

6. Ferdin, bedeni, fikri kabiliyetleri gibi ahlaki ve içtimai kabiliyetleri de inkişaf ettirilecektir. Bu maksada vusul için bir terbiye bedeniye Darümuallimini açılacak, izcilik teşkilatına ehemmiyet-i mahsusa verilecek, programlar ile mekteplerin teşkilatı tedricen içtimai esasata tevfiğ olunacaktır.

7. Tahsil-i iptidai milletin bütün efradına terbiye umumiyeyle beraber ameli mesleklere müteveccih bir terbiye de temin edecektir. Müsait merkezlerde altı senelik iptidai tahsilinden sonra tedricen ziraat, sanayi ve ticarete müteveccih iki senelik ikmal sınıfları açılarak yüksek tahsil edemeyen gençlerin bu sınıflara devamları mecburi tutulacaktır.

8. Tahsili iptidainin mecburiyeti tamim edilecektir.

9. Kadınların tahsiline de erkeklerin tahsili kadar ehemmiyet verilecektir. Bu maksatla muhtelif merkezlerde mütekmil darümuallimatlar ve kız liseleri açılmaya başlanılmıştır. Tedricen kız sanai idadileri de açılacaktır.

10. Milli hars teşkilatına ehemmiyet-i mahsusa verilecek terbiye ve talimin esası milli harsa ve asri medeniyete müstenid olacaktır. Maarif Vekaletindeki Hars Müdiriyyeti tevsi ve ikmal olunarak muhtelif yerlerde tetkikata başlanılacak, münasip mevkilerde milli müzeler vücuda getirilecek, milli asarın cem ve telfikine ve milli bedayi' ve sanayi inkişaf ve tekemmülüne çalışılacaktır.

11. Muallimliğin bir meslek-i mahsus haline ifrağı ve menşelerinin tevhidini hakkındaki layiha Meclis-i Alinize tevdi olunmuştur.

12. Maarif Vekaletinin ıslahat ve icraatında takip edeceği ilmi esasları tesbit vazifesiyle mükellef bir heyet-i ilmiyesi bulunacaktır.

I. İNÖNÜ HÜKÜMETİ

(29 Ekim 1923 — 6 Mart 1924)

İCRA VEKİLLERİ HEYETİ

Başvekil ve Hariciye Vekili : İsmet Paşa (İnönü) Malatya

Maarif Vekili : İsmet Safa Bey (Özler) Adana

(Hükümet program getirmemiş, sadece İsmet Paşa bir konuşma yapmakla yetinmiştir.)

II. İNÖNÜ HÜKÜMETİ

(6 Mart 1924 — 22 Kasım 1924)

İCRA VEKİLLERİ HEYETİ

Başvekil : İsmet Paşa (İnönü) Malatya

Maarif Vekili : Hüseyin Vasıf Bey (Çınar) Saruhan

(Hükümet Program Getirmemiştir)

OKYAR HÜKÜMETİ

(22 Kasım 1924 — 3 Mart 1925)

İCRA VEKİLLERİ HEYETİ

Başvekil ve Müdafaai Milliye

Vekili : Ali Fethi Bey (Okyar) İstanbul

Maarif Vekili : Saraçoğlu Şükrü Bey, İzmir

Maarif :

Meclisi Alinizin yüksek kararıyle tevhibi tedrisat esaslarını kabul ederek selamet yolunu bulmuş olan Maarifimizi aynı yolda yürütmek ve Türk vatanına talim ve terbiyenin muhtaç olduğu intizam ve inzibat altında yeknesak terbiye ve tahsil ile mücehhez, hayat için hazırlanmış gençler yetiştirmek gayemiz olacaktır. Halkımızın Maarife karşı gösterdiği büyük alakayı bihakkın tatmin edebilmek üzere muallim noksanının telafisine çalışmak ve alelumum mektep programlarıyla mektep teşkilatlarının istikrarını temin için lüzumsuz tebeddülattan içtinap etmek vazifemizdir.

III. İNÖNÜ HÜKÜMETİ
(3 Mart 1925 — 1 Kasım 1927)

İCRA VEKİLLERİ HEYETİ

Başvekil : İsmet Paşa (İnönü)
Maarif Vekili : Sabri Beyefendi (Toprak) Saruhan

(Şeyh Said Ayaklanması nedeniyle Hükümet program getirmemiş, sadece İsmet Paşa bir konuşma yapmakla yetinmiştir.)

IV. İNÖNÜ HÜKÜMETİ
(1 Kasım 1927 — 27 Eylül 1930)

İCRA VEKİLLERİ HEYETİ

Başvekil : İsmet Paşa (İnönü) Malatya
Maarif Vekili : Mustafa Necati Bey Uğural İzmir
(3 bakan değiştirilmiş) İsmet Paşa (İnönü), Vekalet 7.1.1929
Hüseyin Vasıf Bey (Çınar) İzmir 2.3.1929
Cemal Hüsnü Bey (Taray) Gümüşhane 13.4.1929

(Hükümet Programında eğitime yer verilmemiş.)

V. İNÖNÜ HÜKÜMETİ
(27 Eylül 1930 — 4 Mayıs 1931)

İCRA VEKİLLERİ HEYETİ

Başvekil : İsmet Paşa (İnönü) Malatya
Maarif Vekili : Esat Bey (Sagay) Bursa

Maarif siyasetimizde mesleki tahsil ve ihtisas, az masrafla çok netice arayan ameli bir mahiyet, mekteplerimizi her türlü menfi tesirattan münezze, ahlak ve intizam cephelerini bilhassa ehemmiyetli tutan bir zihniyet ve yeni bir kuvvetle devam edeceğiz.

VI. İNÖNÜ HÜKÜMETİ

(4 Mayıs 1931 — 1 Mart 1935)

İCRA VEKİLLERİ HEYETİ

Başvekil	: İsmet Paşa (İnönü) Malatya
Maarif Vekili	: Esat Bey (Sagay) Bursa
(4 Bakan değiştirildi)	Reşit Galip Bey, Aydın 10.11.1932
	Yusuf Hikmet Bey (Bayur) Manisa 27.10.1933
	Zeynel Abidin Bey (Özmen) Aydın 9.10.1934

Maarifte gayelerimizin temini için az masrafla çok okutabilmek usullerinin tatbikinde bilhassa mesai sarfetmek kararındayız.

VII. İNÖNÜ HÜKÜMETİ

(1 Mart 1935 — 1 Kasım 1937)

İCRA VEKİLLERİ HEYETİ

Başvekil	: İsmet İnönü (Malatya)
Maarif Vekili	: Zeynel Abidin Özmen (Aydın)
	Saffet Arıkan (Erzincan) 16.6.1935

(Hükümet Programında eğitime yer verilmemiş)

I. BAYAR HÜKÜMETİ

(1 Kasım 1937 — 11 Kasım 1938)

İCRA VEKİLLERİ HEYETİ

Başvekil	: Mahmut Celal Bayar (İzmir)
Maarif Vekili	: Saffet Arıkan (Erzincan)

Parti programımızdaki direktiflere göre, milli kültür sistemimizin inkişafına azami önem vereceğiz.

İlk **öğretim** her bakımdan üzerinde en çok duracağımız ve en çok ehemmiyet vereceğimiz mevzudur.

Aile ocağından sonra milli kültür ile ilk temas ilk okullarda başlıyor. Genç vatandaş her şeyi benimseyen ve henüz temyiz kabiliyeti teessüs etmemiş olan taze zekasıyla ancak en doğruyu en iyiyi ve en güzeli öğretecek bir müesseseye emanet edilebilir.

İlk tahsilde alınan fena intibaları müteakiben düzeltebilecek ali bir tahsil sistemi henüz icad edilmemiştir.

Fena bir ilköğretim, fena bir hayata başlayış demektir. Bu genç vatandaşın karakterinin teşekkülüne mani olur ve hatta bozabilir, bunun içindir ki, ilk öğretime en çok ehemmiyet vereceğiz. En kıymetli en iyi yetişmiş ve en kuvvetli elemanlarımızı bu işte ve bu iş için adam yetiştirmekte kullanacağız. İyi bir ilkokul öğretmenini en yüksek bir okul öğretmeninden mahiyet itibarile daha az mühim bir vazife almış saymıyoruz ve kendilerinin hayata refahlarla ve bu mühim vazifeyi başarı kabiliyetile en yakından alakadar olmakta devam edeceğiz.

Mesleki tedrisattan bahsetmek istiyoruz.

Mecburi ilk öğretimin gayesi vatandaşlara konuşulan dilin kaidelerini ve mensub oldukları milletin tarih ve rejimini öğretmek ve hayatta daha ileri adımları bakımından zaruri ilk bilgiyi kendilerine vermektir.

İlk tahsili bitirenlerin hepsini istidad ve kabiliyetleri neden ibaret olursa olsun üniversiteye dayanan bir mekanizma karşısında bırakmak istemiyoruz.

Çünkü bunun neticesi bir taraftan tesis ve kuvvetlendirmek istediğimiz yeni ve ileri Türkiye hayatını en zaruri elemanlarından mahrum bırakmak ve diğer taraftan yavaş yavaş memlekette bir ihtisasa varmadan sönmüş veya yarı tahsille kalmış veyahudda bizzat ekmeğini kazanmaktan aciz sadece diplomasına dayanan bir asabi yorgunlar kafilesile karşılaşmak olur.

Kemalist rejimde okul yalnız (Mecburi ahkam) değildir.

Büyük tarihimiz büyük milletimizin her ihtisas sahasında en büyük adamları yetiştirmiş olduğunu gösteriyor. Bu kabiliyet kanı damarlarımızdadır.

Mesleki tedrisatın vazifesi bu kabiliyetleri yeni hayatın her sahası için yetiştirmek işini bilir yaşama hevesi kırılmamış en yüksek teşebbüs ve hayatla mücadele kabiliyetini haiz başarılı dayanıklı müsbet sanatkar ve ihtisas sahibi elemanlar yetiştirmektedir. Bütün hayat ve faaliyet sahaları için bol ayrı ayrı mesleki tedrisat maarifimizin belkemiği olacaktır.

İlk öğretim mevzuuna mütenazır olarak her nevi meslek mekteplerine ehemmiyet verilecektir.

Bunun klasik üniversite tahsilini ihmal edeceğiz, demek olmadığı aşıkardır. Bilakis bu müesseselerimizi de hakiki ilim adamı yetiştirecek şekilde ve ancak bu istidadı en mükemmel surette gösterebilmiş olanların başarabilecekleri çetin ve fevkalade disiplinli ilim müesseseleri halinde yükseltmek mesaimize devam edeceğiz.

İlave ve tesis edilecek fakültelere aid işi hazırlayarak ***Ankara Üniversitesini kuracağız.*** Orta okullara ve liselere layık olan büyük ehemmiyeti vermekte devam edeceğiz.

Şefin işaretleri dairesinde Doğu bölgemizde bir kültür merkezi esaslarını kurmağa başlayacağız.

Milli kültür bakımından büyük önemi olan ve şefin ilim ve kültür sahasında en büyük abidelerinden biri halinde daima yükselecek bulunan tarih ve dil araştırmalarımıza ve bunlarla alakadar işlere hususi ehemmiyet vermeğe devam edeceğiz.

İyi ve çok eğitmen öğretmen yetiştirmeye bilhassa kıymet vereceğiz. Avrupa'nın tanınmış ilim ve sanat merkezlerine talebe göndermeğe devam edeceğiz. Lüzumlu görülecek

ilim ve teknik şubeler için kıymetli mütehassıslar da getireceğiz. Bu suretle muhtelif sahalardaki milli eleman ihtiyaçlarımızı temine çalışacağız.

Bütün devlet okullarının kemiyet itibarile olduğu kadar keyfiyet ve teçhizat itibarile de en yüksek derecelere ulaştırılması hedefimizdir.

II. BAYAR HÜKÜMETİ

(11 Kasım 1938 — 25 Ocak 1939)

İCRA VEKİLLERİ HEYETİ

Başvekil : Mahmut Celal Bayar (İzmir)

Maarif Vekili : Saffet Arıkan (Erzincan)

Hasan Ali Yücel (İzmir) 28.12.1938

(Hükümet Programında eğitime yer verilmemiştir)

I. SAYDAM HÜKÜMETİ

(25 Ocak 1939 — 3 Nisan 1939)

İCRA VEKİLLERİ HEYETİ

Başvekil : Refik Saydam (İstanbul)

Maarif Vekili : Hasan Ali Yücel (İzmir)

Memleketimizin maddi refahı ve iktisadi kalkınması ancak **kültür** seviyemizin bunlarla muvazi olarak yürümesiyle mümkün olacaktır, kanaatindeyiz. Türk çocuğunu daha ilk tahsil yaşında iken mektebe alarak zeka, istidad ve faaliyetine sahalarında görülen eleman ihtiyacını onların yetişkin varlıklar ile karşılamak maarif işlerinde tutacağımız esaslı yoldur. Bu yolda emin yürüyebilmek için ilk tahsili öğretmen ve eğitimcilerimizle vermeğe çalışmakta devam edeceğiz. Mevcud liseleri, keyfiyetçe olgunlaştırmak ve yüksek tahsil müesseselerini tam hazırlayıcı mektebler haline getirmek emelindeyiz. Ankara, İstanbul üniversiteleri ile diğer yüksek tahsil mekteblerinin inkişafı yakından takib edilecektir. **Türk çocuğunun ahlaki temiz ruhça ve bedence sağlam milletine vatanına Cumhuriyete ve inkılaba sadık yetiştirmek maarifimizin başlıca hedefidir.** Tarih ve dil inkılabımızın milli ruhun doğuşuna ve kuvvetlenmesine verdiği hızı artıracaktır.

II. SAYDAM HÜKÜMETİ

(3 Nisan 1939 — 9 Temmuz 1942)

İCRA VEKİLLERİ HEYETİ

Başvekil : Refik Saydam (İstanbul)
Maarif Vekili : Hasan Ali Yücel (İzmir)

Şavaş nedeniyle vekaletlerin iş programında bir değişiklik yoktur. Kabinenin programında olduğu gibi vekaletlerin iş programlarında Cumhuriyet Halk Partisinin programı esastır.

I. SARAÇOĞLU HÜKÜMETİ

(9 Temmuz 1942 — 9 Mart 1943)

İCRA VEKİLLERİ HEYETİ

Başbakan : Şükrü Saraçoğlu (İzmir)
Maarif Vekili : Hasan Ali Yücel (İzmir)

Biz Türküz, Türkçüyüz ve daima Türkçü kalacağız. Bizim için Türkçülük bir kan meselesi olduğu kadar ve laakal o kadar vicdan ve kültür meselesidir. **Biz azalan ve azaltan Türkçü değil, çoğalan ve çoğaltan Türkçüyüz.** Ve her vakit bu istikamette çalışacağız.

Dünkü Türk gençleri müstakil ve hür bir vatana malik olmak şuurlu ve mütecanis bir millete mensup olmak, memleketi müspet ilimlerle idare etmek ve vatanın hayat ve servet membalarının memleketin elinde görmek istiyorlardı. Bu gün bütün bu idealler birer birer tahakkuk etti. Vaktiyle İzmir'in atlarla çekilen tenekeden tramvayları bile yabancı bir şirketin imtiyaz mevzuu sayılmıştı. Bugün vatanın dört bucağında muntazaman işleyen trenler, yer yer kurulan fabrikalar sadece Türk bilgisi tarafından yaratılmıştır.

Bugünkü Türk vicdanı vatanın her gün biraz daha kuvvetlendiğini Türk milletinin her gün biraz daha refaha kavuştuğunu ve bilhassa Türk köylüsünün her gün biraz daha yükseldiğini anlamak ve köylü ile bilgi ve toprağa birleştiren bir ideale doğru yürüdüğümüzü görmek istiyor. Hepimiz bu idealin yolcularıyız. Ve muvaffak olacağımıza inanıyoruz.

Son yılların gayretiyle dünyadaki arkadaşlarının safına çıkmış olan üniversitelerimiz, yüksek mekteplerimiz ve bunları dolduran gençlerimiz her gün ağırlaşan bilgileri ve artan adetleri ile ideale doğru hamleler yapmağa hazırlanıyor. Onun için bu gençlerdeki heyecanları beraber yaşamak ve onlarla daha çok çalışma kararındayız. **Bugün için henüz pek çok olmakla beraber Köy Enstitüleri köylerimizi ve köylülerimizi daha şimdiden yükseltmeğe başlamıştır.**

Bu iki üç arasındaki yüzbinlerce Türk genci bir tek yoldan aynı hedefe yürümeğe hazırlanıyor.

II. SARAÇOĞLU HÜKÜMETİ

(9 Mart 1943 — 7 Ağustos 1946)

İCRA VEKİLLERİ HEYETİ

Başvekil : Şükrü Saraçoğlu (İzmir)
Maarif Vekili : Hasan Ali Yücel (İzmir)

En büyük ilaceyi *maarife* yaptık. Buraya konan para geçen seneye nazaran 14.5 milyon lira fazladır. Diğer bir tabirle on sene evvel on milyon lire olan maarif bütçesi gelecek sene 43 milyon lira olacaktır.

Bundan maada, hususi dairelerin maarif işlerine tahsis ettiği paralar on sene evvel 12 milyon lira iken bu miktar içinde bulunduğumuz yılda 19 milyon lirayı bulmuştur. Bunlara mukabil yüksek tahsil talebesi on sene evvel 7.000 iken bu sene 16.600'ü bulmuştur. Lise talebesi on sene evvel 6.800 iken bu sene 30.000'i bulmuştur. Orta okul talebesi de on sene içinde 35.000'den 100.000'e çıkmıştır.

İlk tahsil talebesi de on sene içinde 525.000 den 970.000'i bulmuştur.

Bundan başka güzel sanatlar akademisinde on sene evvel 157 talebe mevcut iken bu rakam bugün 547 yi bulmuştur. Altı yıl önce 68 talebesi olan konservatuar da bugün 147 talebeye maliktir.

Bunlardan maada, teknik öğretim talebeleri üç sene içinde 9.000 den 14.500 e çıkmış, *köy enstitüleri talebesi de dört sene içinde 3.000 den 12.000 e varmıştır.*

Son senelerde halkımızda ve maarifimizde gördüğümüz hamleleri takviye etmek ve biran evvel bilgili ve verimli vatandaş adedini arttırmak için bütün kuvvetimizle bu cereyana katılmakta vatan ve millet için büyük faydalar gördük ve bu cereyanın hızını azaltmamak için önümüzdeki senenin maarif bütçesine 14.5 milyon lirayı ilave ederken cidden haz duyduk.

PEKER HÜKÜMETİ

(7 Ağustos 1946 — 10 Eylül 1947)

İCRA VEKİLLERİ HEYETİ

Başbakan : Recep Peker (İstanbul)
Milli Eğitim Bakanı : Reşat Şemsettin Sırac (Sivas)

Milli Eğitim :

Öğretimin her kademe ve nevindeki Türk gençliğinde milli duygunun kuvvetlenmesi ve gençlerimize *Türk inkılabının ana fikirlerinin benimsetilmesi, Türk Tarihi mefahirinin öğretilmesi öğretim ve eğitim çalışmalarımızın esası olacaktır.*

Köy okullarını yapmak işinde köylüyü bizzat çalıştırma sistemine devam edilecektir. Ancak bu okulların kereste, kiremit, cam, çivi gibi para ile satın alınması

gereken malzemesini devlet temin edecektir. Köylülerle, vasıtaları ekip biçme, nadas zamanlarında serbest kalacaktır. Bütün okulsuz köyleri okula kavuşturma işi, öğretmen yetiştirme faaliyetine muvazi ve bununla ahenkli bir şekilde ve ortalama 10 yıllık bir süre içinde tamamlanacak surette **BAKANLAR KURULU**na teferruatlı bir uygulama planına bağlanacaktır.

Şehir ve kasabalardaki ilkokul yapımı da köylerdeki esaslara benzer usullere bağlanacaktır.

İlkokulları bitiren köy çocuklarını, köyde işe yarar bir meslek sahibi yapmak üzere bölge okullarının teşkiline devam edilecektir.

Köy enstitülerinden çıkan gençlerin kendilerinden beklenen hizmeti başaracak surette bilgi ve tam bir milli duygu içinde yetiştirmeleri dikkat edilecektir.

Enstitülerde yetiştirilmekte bulunan köy sağlık memurlarının sayısı artırılacaktır.

Okulu bulunmayan yerlerden gelecek öğrencilerin tahsilini kolaylaştırmak için okullu merkezlerde öğrenci yurtlarının çoğaltılmasına çalışılacaktır. Her nevi ve derecedeki okulların öğretim araçlarının ve laboratuvarlarının tamamlama gayretleri artırılacaktır.

Öğretimin her derecesi için ihtiyacı karşılayacak sayıda ve ehliyetinde öğretmen yetiştirme işini dikkatle gözönünde bulunduracağız. Bu maksatla öğretmen okullarımızın teşkilat ve programlarında ihtiyacın bugünkü şekline uygun düzeltmeler yapılacaktır.

Kasaba ve şehirlerimizde ortaokul ihtiyacını gidermek için gereken öğretmen kadrolarının yetiştirilmesine önem verilecektir. **Liseleri bitirip olgunluk imtihanlarını vermiş olan gençlerin, burslu veya yatılı olanlara ait müsabaka dışında üniversite fakültelerine ve yüksek okullara girebilmelerini önleyen kayıtlar ve imtihanlar kaldırılacaktır.**

Tıp ve kimya gibi laboratuvar ve klinik durumları öğrenci kabulünde bir sınırlamayı zaruri kılmış olan kollarda eksiklik giderilerek, yakın yıllarda bu kollara da olgunluk imtihanını vermiş her öğrencinin kabulü sağlanacaktır.

Üniversitemize verilmiş olan özerklik içinde gelişmelerine dikkat edeceğiz.

Yüksek Ziraat Enstitüleri de Üniversiteler Kanununun şumülü içine alınacaktır.

Teknik öğretim kurumlarımızın mevcut plana göre geliştirilmelerine devam olunacaktır.

Ankara'da büyük bir milli kütüphanenin kurulması için gereken çalışmalara hemen başlanacak ve memlekette artan okuma alakasını karşılayıcı kitaplıklar açılması ve mevcutların geliştirilmesi planlanacaktır.

I. SAKA HÜKÜMETİ

(10 Eylül 1947 — 10 Haziran 1948)

İCRA VEKİLLERİ HEYETİ

Başbakan : Hasan Saka (Trabzon)
Millî Eğitim Bakanı : Reşat Şemsettin Sirer (Sivas)

Hiç şüphe yok ki, bütün icraatında partimiz programına bağlı kalan hükümetiniz *sağlık işlerinin ve milli eğitimin* gelişme şartları üzerinde ehemmiyetle duracağı gibi, işçi ve çalışma hayatını nizamlama ve sosyal emniyeti sağlama meseleleri ile de çok yakından alakadar olacaktır.

II. SAKA HÜKÜMETİ

(10 Haziran 1948 — 16 Ocak 1949)

İCRA VEKİLLERİ HEYETİ

Başbakan : Hasan Saka (Trabzon)
Milli Eğitim Bakanı : Tahsin Banguoğlu (Bingöl)

(Hükümet Programında eğitime yer verilmemiş)

GÜNALTAY HÜKÜMETİ

(16 Ocak 1949 — 22 Mayıs 1950)

BAKANLAR KURULU

Başbakan : Şemsettin Günaltay (Sivas)
Milli Eğitim Bakanı : Tahsin Banguoğlu (Bingöl)

Din öğretiminin ihtiyari olması esasına sadık kalarak, vatandaşların çocuklarına din bilgisi vermek haklarını kullanmaları için gereken imkanları hazırlayacağız.

I. MENDERES HÜKÜMETİ

(22 Mayıs 1950 — 9 Mart 1951)

BAKANLAR KURULU

Başbakan : Adnan Menderes (İstanbul)
Milli Eğitim Bakanı : Avni Başman
Tevfik İleri (Ulaştırma Bakanı) 11.8.1950

Maarif işlerimize gelince,

Maddi bakımdan ne kadar ilerlemiş olursa olsun, milli ahlakı sarsılmaz esaslara dayanmayan, ruhunda manevi kıymetlere yer vermeyen bir cemiyetin, bugünkü karışık dünya şartları içinde kötü akibetlere sürükleneceği tabiidir. Talim ve terbiye sisteminde bu gayeyi gözönünde bulundurmayan, gençliğini milli karakterine ve ananelerine göre manevi

ve insani kıymetlerle teçhiz edemeyen bir memlekette ilmin ve teknik bilginin yayılmış olması, hür ve müstakil bir millet olarak yaşamının teminatı sayılamaz. Yıllardan beri sarıh bir istikametten ve rasyonel bir plandan mahrum olduğu için mütemadi değişikliklere, sarsıntılara uğrayan maarifimizin, milletçe katlanılan büyük maddi fedakarlıklara mütenasip bir verimlilik arzetmediği açık bir hakikattir. Hükümetimiz, parti programımızda tespit edilmiş esaslar dairesinde, bu büyük milli davayı bir kül halinde ehemmiyetle ele almış bulunuyor. Tamamiyle demokratik bir ruh ile ve ilmin son neticelerine göre tespit edilecek geniş ve teferruatlı bir plan içinde maarif nimetini memleketin her tarafına müsavi şartlarla yaymayı temin edecek kanun tasarılarını hazırlıklarımız bitir bitmez yüksek tasvibinize arzedeceğiz.

II. MENDERES HÜKÜMETİ

(9 Mart 1951 — 17 Mayıs 1954)

BAKANLAR KURULU

Başbakan : Adnan Menderes (İstanbul)
Milli Eğitim Bakanı : Tevfik İleri (Samsun)
Rıfkı Salim Burçak (Erzurum) 8.4.1953

Memlekette ilk, orta, yüksek ve teknik öğretim şubelerinin bir tek umumi *maarif* siyasetine göre idare edilmesi yoluna girilmiştir. Bu suretle muhtelif derece ve istikametteki maarif müesseselerinin ahenkli bir şekilde gelişmeleri sağlanmış olacaktır.

Teknik öğretim okullarında ziraat ve yol kalkınmasının makineleşmesine muvazi olarak bölge ihtiyaçlarına lüzumlu ustaları yetiştirmek üzere kurslar ve şubeler kurulacaktır.

Köy okulları inşaatında Doğu illeri ile bu iller kadar geri kalmış diğer illerin ihtiyaçları ön planda tutulacak ve köylü vatandaşlarımızı mükellefiyete tabi tutan mevzuat kaldırılacaktır.

Doğuda bir üniversitenin temeli atılacaktır. Umumi terbiyemizde milli ve insani hedefleri gözden kaçırmadan ilmi ve pedagojik esaslara göre karakter şahsiyet ve maneviyat gelişmesine ehemmiyet vereceğiz.

Gençliğini milli karakterine ve anelerine göre manevi ve insani kıymetlerle teçhiz edemeyen bir memlekette ilmin ve teknik bilginin yayılmış olması, hür ve müstakil bir millet olarak yaşamının teminatı sayılamaz. ***Gençliğimizin «Vatan» ideali etrafında toplanmasını hareket noktası olarak alıyoruz.***

İlkokul öğretmenlerini gerekli hususiyetler göz önünde bulundurulmak şartıyla, aynı menşeden gelmelerine ve umumiyetle öğretmenlerimizin çok iyi vasıfta yetişmelerine ehemmiyet vereceğiz.

Tahsil ve terbiyede ilmi usullere sıkı sıkıya bağlı kalacağız.

III. MENDERES HÜKÜMETİ

(17 Mayıs 1954 — 9 Aralık 1955)

BAKANLAR KURULU

Başbakan : Adnan Menderes (İstanbul)

Milli Eğitim Bakanı : Celal Yardımcı (Ağrı)

Bugün üniversite muhtariyetinin iktidarımız tarafından zedelendiği haykırılmakta ve mahkemelerimizin tazyik altında bulduklarından şikayet olunmaktadır. Eski devrin şimdilik bahsetmiş olduğumuz türlü tazyik ve zulüm hadiseleri cereyan ederken o zaman da muhtar olduğu ilan edilen üniversitelerimizin ilmi istiklal ve muhtariyetlerinin icabı olarak nazari sahada ve talebelerini bile tenvir etmek imkanına sahip olamamışlardır. Bugün ise, bu muhtariyetin hudutları zaman oluyor ki günlük ve fiili politika yapmaya kadar genişletilmiş bulunuyor.

Şimdi de *maarif* işlerimize geleceğim:

Hür ve müstakil bir millet olarak yaşamının teminatını yalnız memleketin maddi kudret ve takatinde değil, aynı zamanda halkın ve gençliğin manevi değerlerle teçizinde bulan iktidarımızın maarif sahasına hayati bir ehemmiyet atfetmesi elbetteki tabii idi.

1950 yılında iktidara geldiğimiz zaman ilk iş olarak iktisadi kaynaklarımızı ve mali imkanlarımızı takviye edecek işlere girişmiş olmamıza rağmen maarif hizmetlerine 1950'nin 197 milyon lirasına mukabil 1954 yılında 313 milyon lira tahsis etmiş bulunuyoruz.

IV. MENDERES HÜKÜMETİ

(9 Aralık 1955 — 25 Kasım 1957)

BAKANLAR KURULU

Başbakan : Adnan Menderes (İstanbul)

Milli Eğitim Bakanı : Ahmet Özel (Sivas)

Tevfik İleri (Samsun) 12.4.1957

(Hükümet Programında eğitime yer verilmemiştir)

V. MENDERES HÜKÜMETİ

(25 Kasım 1957 — 27 Mayıs 1960)

BAKANLAR KURULU

Başbakan : Adnan Menderes (İstanbul)

Milli Eğitim Bakanı : Celal Yardımcı (Ağrı)

Atıf Benderlioğlu (Yozgat) 9.12.1959

(Hükümet Programında eğitime yer verilmemiştir)

I. GÜRSEL HÜKÜMETİ

(30 Mayıs 1960 — 5 Ocak 1961)

BAKANLAR KURULU

Devlet Başkanı, Başvekil ve
Milli Müdafaa Vekili : Cemal Gürsel

Maarif Vekili : Fehmi Yavuz

Bedrettin Tuncel 10.9.1960

Milli Eğitim davası, baş davalarımızdandır. Demokrasinin kökleşmesi, soysuzlaşmasının teminatı, özlenen iktisadi refahın tahakkuku, büyük kütlelerin, yeni yetişen nesillerin milli eğitimden en geniş ölçüde faydalanmasına bağlıdır. Milli Eğitim teşkilat ve programlarımızı, bugünkü istikrarsız halinden kurtarmak, en acele işlerimiz arasındadır. Maarifimizin muhtaç olduğu nizam içinde ve belli metotlarla çalışan medeni ve milli bir müessese haline getirmeye matuf olmak üzere, gerekli inceleme ve araştırmalara başlamak, gelecek iktidarlara bu istikamette hazırlıklar bırakmak, başlıca arzularımızdandır.

Milli Eğitimi durgun halinden çıkarıp yapıcı ve başarılı bir vasıta ulaştırmak amacımızdır.

II. GÜRSEL HÜKÜMETİ

(5 Ocak 1961 — 20 Kasım 1961)

BAKANLAR KURULU

Başbakan : Cemal Gürsel

Milli Eğitim Bakanı : Turhan Feyzioğlu

Ahmet Tahtakılıç (Çalışma Bakanı) 3.3.1961

(Hükümet Program Getirmemiştir.)

I. KOALİSYON (VIII. İNÖNÜ) HÜKÜMETİ

(20 Kasım 1961 — 25 Haziran 1962)

BAKANLAR KURULU

Başbakan : İsmet İnönü (Malatya)

Milli Eğitim Bakanı : Hilmi İncesulu (Çorum)

Milli Eğitim, sadece genç nesilleri yetiştirmenin bir vasıtası değil, aynı zamanda özellikle milli kalkınmayı hızlandıracak ve gerçekleştirecek verimli bir yatırım olarak öne alınmıştır. Bütün faaliyetimizi, uzun vadeli ve esaslı bir plana bağlamak amacındayız. İlk öğretim on yıllık bir süre içinde sağlanmak tertibine bağlanmıştır. İlkokulu bitiren ve çeşitli sebeplerle orta öğretime devam imkanı bulamayan çocuklar ve yetişkinler için kısa süreli yetiştirme programları hazırlanacaktır. Bu arada tarım ve el sanatları alanında mesleki ve teknik öğretim kursları ve okuma yazma öğretimi çalışmaları temin olunacaktır. Orta ve yüksek öğretim kurumlarımız iyi yetiştirme esasına göre düzenlenecektir. Devlet Planlama Teşkilatının lüzumlu gördüğü sektörlerin ihtiyaç ve gelişmeleri dikkate alınacaktır. Teknik öğretim ve mesleki öğretim kalkınma mukadderatımıza sıkı sıkıya bağlıdır. Bu alana daha çok öğrenci sevkine çalışacağız.

Büyük meselemiz, her konuda ehliyetli ve yeter sayıda öğretmen bulunmamasıdır.

Güzel sanatlar, müzeler, kütüphaneler ve yayın gibi alanlarda her çeşit kültür hareketlerinin yurt ölçüsünde yayılmasına çalışacaktır.

Halk eğitime önem vereceğiz. Türlü iş alanlarında ehil işçilerin yetiştirilmesine gayret sarfedilecektir.

Eğitim müesseselerinden bahsederken özel müesseseleri de beraber düşünüyoruz.

Maddi imkandan yoksun kabiliyetlerin yetiştirilmesi hedefimizdir.

Memleketin ihtiyacı olan alanlarda yüksek vasıflı ilim ve fen adamları ve araştırmacılar yetiştirmek için tedbirler alacağız.

İlim, teknik ve güzel sanatlar alanlarında yapılan araştırmalar ve meydana getirilen eserler desteklenecektir.

II. KOALİSYON (IX. İNÖNÜ) HÜKÜMETİ

(25 Haziran 1962 — 25 Aralık 1963)

BAKANLAR KURULU

Başbakan : İsmet İnönü (Malatya)

Milli Eğitim Bakanı : Şevket Raşit Hatipoğlu (Manisa)

İbrahim Öktem (Bursa) 12.6.1963

Sayın Milletvekilleri,

Milli Eğitimde amacımız, her yaştaki yurttaşlarımızı eşit eğitim imkanları içinde, istidat ve kabiliyetlerine göre üstün seviyede yetiştirmek; milletimize ve insanlığa yararlı iyi ve verimli yurttaşlar haline getirmek; sosyal ve ekonomik kalkınma programlarının uygulanması için gereken çeşitli vasıftaki insan gücünü hazırlamaktır.

Böylece Milli Eğitimi sadece gençlerimizi yetiştirmenin ve halkımızı aydınlatmanın bir vasıtası değil, aynı zamanda ve özellikle memleketimizin sosyal ve ekonomik gelişmesini gerçekleştirecek ve hızlandıracak verimli bir yatırım olarak telakki etmekteyiz.

Bu temel ilkelere dayanmak suretiyle, Türk eğitim sisteminin toptan gözden geçirilmesi ve milli eğitim gelişmesinin uzun süreli bir plana bağlanması hususunda girişilmiş bulunan çalışmalara, bilhassa aşağıdaki hususlar gözönünde tutularak devam olunacaktır.

İlk öğretimde, 1970 yılına kadar, okuma çağında bulunan bütün çocuklar okul içine alınacaktır.

İlk okuldan sonra öğrenime devam imkanını bulamayan çocuklar ve yetişkinler için, okuma - yazma öğretimi ile birlikte, çevrenin ekonomik ve sosyal şartları gözönünde tutulmak suretiyle tarım ve el sanatları alanında, devamlı bir programa bağlanmış, tamamlayıcı ve yetiştirici müesseseler açılacaktır.

Her derece ve tipteki genel ve mesleki teknik öğretim kurumlarımızın, Devlet Planlamasına paralel bir anlayış ve düzen içinde, belli bir plana göre gelişip yayılmaları sağlanacaktır.

Orta ve yüksek seviyede genel ve mesleki öğretim kurumlarımızın açılmasında, Devlet Planlama Teşkilatımızca belirtilen sektörlerin ihtiyaçları dikkate alınacak; böylece genel ve mesleki öğretim arasında memleket ihtiyaçlarına cevap verecek bir dengenin kurulmasına çalışılacaktır. Orta ve yüksek seviyelerdeki öğretim kurumlarımızda, azami verimi sağlayıcı tedbirler süratle alınacak ve yeni öğretim kurumları vazifelerini en iyi şekilde yapmalarını mümkün kılan bütün şartlar hazırlanmak suretiyle, açılacaktır.

Her kademe ve tipteki öğretim kurumlarımızın öğretmen ihtiyaçlarının karşılanması konusuna öncelik verilecektir.

Öğretmen yetiştirmek için yapılan büyük yatırımların ve harcanan emeklerin arzu edilen sonuca ulaşması için, **öğretmenlik mesleğini cazip kılacak tedbirlerin alınması zaruretine inanmaktayız.**

Özel öğretim kurumlarının, resmi öğretim kurumlarının seviyesine uygun şekilde gelişmesi yayılması için teşvik edici ve destekleyici tedbirler alınacaktır.

Maddi imkanlardan yoksun öğrencilerimizin kabiliyetleri yönünde ve ölçüsünde öğrenim görebilmeleri için alınmış tedbirler genişletilecektir.

III. KOALİSYON (X. İNÖNÜ) HÜKÜMETİ

(25 Aralık 1963 — 20 Şubat 1965)

BAKANLAR KURULU

Başbakan : İsmet İnönü (Malatya)
Milli Eğitim Bakanı : İbrahim Öktem (Bursa)

Çağımızın kalkınma anlayışı içinde daha da önem kazanan **milli eğitim** konularımız, Kalkınma Planının gerektirdiği sayı ve nitelikte personeli yetiştirme gücüne sahip olacak şekilde ele alınacaktır. Özellikle mesleki ve teknik öğretim kurumlarımız, gerek öğrenci kapasitesi bakımından, gerek çeşitleri ve kaliteleri bakımından büyük ölçüde geliştirilecektir.

Bunun yanında milli eğitime, Anayasamızda en güzel ifadesini bulan Atatürk ilkelerine ve Batı uygarlıklarının temel ilkelerine dayalı bir sosyal düzeni ve milli kültürel değerleri yaratacak ve geliştirecek ve hüviyet verilecektir.

Yurtta yüksek ve üniversite eğitiminin gelişmesi için her gayreti göstereceğiz.

Eğitim davamızın başarısında temel unsur olan fedakar ve ülkücü **öğretmen topluluğunu maddi ve manevi huzur imkanlarına kavuşturmak emelimizdir.**

IV. KOALİSYON (ÜRGÜPLÜ) HÜKÜMETİ

(20 Şubat 1965 — 27 Ekim 1965)

BAKANLAR KURULU

Başbakan : Suat Hayri Ürgüplü, C. Senatosu üyesi (Kayseri)
Milli Eğitim Bakanı : Cihat Bilgehan (Balıkesir)

Milli Eğitimde amacımız; yurttaşların eşit eğitim imkanları içinde, istidat ve kabiliyetleri yönünde ve ölçüsünde yetişmelerini sağlamaktır.

Memleketin ümit ve istikbali olan gençliği, şahsiyet sahibi ve milliyetçi bir ruh içinde yetiştirmek, onların gerek tahsil çağlarında gerekse hayata atılış devresindeki ihtiyaçlarını karşılamak baş hedefimizdir. Memleket çocuklarının milletimize ve insanlığa yararlı olması, yurt kalkınması için gerekli bütün vasıfları kazanması hususunda büyük gayret gösterilecektir.

Milli eğitim hizmetlerinin temel unsuru olan öğretmeni; bu hizmete layık ehliyet, vasıf ve sayıda yetiştirmek için gerekli bütün imkanlar aranacaktır.

Mesleki ve teknik öğretimi memleketin sosyal, ekonomik ve sınai kalkınmasında tesirli kılmak, eğitim politikamızın ana gayelerinden biri olacaktır.

Kamuoyunun ilgisini çekmiş olan Teknikler Okulu mezunlarından daha etkili ve yetkili hizmet görülme imkanı sağlayacaktır.

I. DEMİREL HÜKÜMETİ

(27 Ekim 1965 — 3 Kasım 1969)

BAKANLAR KURULU

Başbakan : Süleyman Demirel (Isparta)
Milli Eğitim Bakanı : Orhan Dengiz (Uşak)
İlhami Ertem (Edirne) 3.4.1967

Milli Eğitim politikamızın temeli; vatandaşın bir kült halinde kalkınabilmesine, maddi ve manevi hayatını teçhiz ederek ve milli şuuru hakim kılarak yetişmesine yardım etmektir.

Milli eğitim davası, Türkiye’de hürriyet rejiminin ve demokratik düzenin temelini besleyen bir kaynak olduğu kadar, memleket kalkınmasının en güçlü vasıtalarından biridir. Bunun için her şeyden önce temel eğitim meselesini halletmek, düşük olan okur - yazar oranını yükseltmek gerekmektedir. Temel eğitime paralel olarak orta öğretim, teknik öğretim ve yüksek öğretim faaliyetlerini de geliştirmek zorundayız. Bu arada yetişkinlerin eğitimini de ihmal etmemek mevkiindeyiz.

Bütün köylerin okula kavuşturulması, ilk öğretim kadrosuna yeter sayıda öğretmen yetiştirilmesi için gereken tedbirler alınacaktır. *Öğretmenlerin hayat şartları, maddi ve manevi ihtiyaçları yakından takip edilecektir.* Kabiliyetli köy çocuklarının öğretime devam edebilmesi, muhtaç durumda olanlara Devletin yardım elini uzatabilmesi için parasız yatılı öğrenci adedini sür’atle arttıracaktır.

Orta öğretimin öğretmen ihtiyacını karşılayabilmek için yetişmiş elemanların meslekte kalmasını sağlayacak her türlü tedbiri alacağız ve öğretmen yetiştirecek okulların adedini arttıracacağız.

Üniversite ve yüksek okullara devam etmeyip mesleki ve teknik alanlara gitmek isteyen gençlerimiz için teknik öğretim müesseselerini takviye edecek ve adetlerini arttıracaktır.

Sanayi ve iş hayatıyla mesleki ve teknik öğretimin işbirliğini sağlayacağız. Mahalli sanatların geliştirilmesine ve turizm eğitimine önem vereceğiz. Memleketimizin çok muhtaç olduğu elektrik elektronik, tekstil, matbaa, petrol kimyası gibi elemanları yetiştireceğiz.

İmam hatip okulları, mesleki orta ve teknik okul mezunlarına yüksek öğretim imkanlarını açık tutarak kabiliyetlerini geliştirmelerini sağlayacağız.

Üniversite ve yüksek öğrenim kurumları ile kurumlarda çalışan öğretim üyelerine her bakımdan destek olmak en önemli görevlerimiz arasındadır.

Üniversite öğretim üyelerinin, asistanlardan başlayarak tazminat meselelerini tatminkar bir şekilde halletmek, mesleğe yeterli elemanların girmesini ve bu meslekte kalmasını teşvik etmek için hiç bir fedakarlıktan çekinmeyeceğiz.

Üniversite öğretim üyelerinin, asistanlardan başlayarak tazminat meselelerini tatminkar bir şekilde halletmek, mesleğe yeterli elemanların girmesini ve bu meslekte kalmasını teşvik etmek için hiç bir fedakarlıktan çekinmeyeceğiz.

Üniversite ve yüksek öğrenim gençliğini hayat sıkıntısından kurtarmak, sıhhi ve rahat ve ucuz öğrenci yurtlarına kavuşturmak, yetiştirmekte olan gençliğin boş zamanlarını değerlendirerek, kütüphane ve kitap meselelerini halletmek, muhtaç durumda olanlara burs

imkanlarını artırmak mevcutları kifayetsiz hale getirmek Türk gençliğinin memlekete yararlı, geleceğe güvenle bakan birer vatandaşı olarak yetişmesini sağlamak için hiçbir fedakarlıktan kaçınmamak kesin kararımızdır.

Yeniden üniversite ve yüksek öğretim müesseseleri kurmak üzere derhal hazırlıklara başlayacağız. Büyük bir ihtiyaca cevap veren ve modern prensiplere dayanarak kurulan Atatürk Üniversitesi ile Karadeniz Teknik Üniversitesinin noksanlarını tamamlayarak kadrolarını süratle dolduracağız.

Üniversiteler ve araştırma enstitüleriyle çeşitli devlet dairelerinin iş birliği yapmasını teşvik edeceğiz. Ve tatbiki araştırmaların genişlemesi yoluyla ilim adamlarımızdan memleket meselelerinin çözümünde geniş ölçüde faydalanacağız.

Mevcut üniversitelerimizi modern manada eğitim yapacak şekilde dershaneler, laboratuvarlar, deneme çiftlikleri, ders ve araştırma malzemesi ile teçhiz etmenin zaruret olduğuna inanıyoruz.

Bu arada üniversitelerimizin yarım kalmış inşaatlarının tamamlanmasını ön planda tutacağız.

Üniversitelerdeki mali mevzuattaki formaliteleri basitleştirmenin yollarını arayacağız.

II. DEMİREL HÜKÜMETİ

(3 Kasım 1969 — 6 Mart 1970)

BAKANLAR KURULU

Başbakan : Süleyman Demirel (Isparta)

Milli Eğitim Bakanı : Orhan Öguz (Eskişehir)

Hükümetimiz Türkiye’de **eğitimle** ilgili olarak çeşitli meselelerin var olduğuna inanmaktadır. Her Türk gencine istidadına göre eğitim imkanı sağlamak yeni müesseseler kurmak zorundayız. Genel olarak eğitimin memleketimizin ihtiyaçlarına uygun ve amaçlarına çevrik bir nitelik kazanması lüzumuna kaniiz. Eğitim sistemimizi, bugünün ve geleceğin ihtiyaçlarına cevap verecek ve bütün kademeleri kapsayacak bir denge ve irtibat içinde düzenlemek programları ıslah eylemek kararındayız.

Yüksek öğretim gençliğinin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik şartların aksayan taraflarını sür’atle gidereceğiz. Her tip okulun dengeli şekilde yurt sathına yayılması parasız yatılı ve burslu öğrenci sayılarının artırılması ve bunların köylü işçi esnaf ve dar gelirli ailelere ağırlık ve öncelik verilerek geliştirilmesi çalışmalarımızın hedefini teşkil edecektir. **Vakfiye şartlarına uygun vakıf sosyal hizmetleri öğrenci yurtları imaret ve muhtaçlara yardım tesisleri artırılacaktır.** Hükümetimiz eğitimde fırsat ve imkan eşitliğinin her türlü vasıtaya baş vurarak sağlanması kararındadır.

İhtiyaçlara yönelmiş ortaokullarımızı en küçük kasabalara kadar götürme politikamıza devam edeceğiz.

Kız teknik öğretim kurumlarımız özellikle gezici kadın kursları yurdun her köşesine ulaştırılacaktır.

İlk öğretimden üniversiteye kadar bütün öğretim kurumlarının çağın yeniliklerine intibakı sağlanacaktır.

Öğretmen yetiştiren müesseselerimizin her bakımdan geliştirilmesine **öğretmenlerimizin meslekleri içinde ilerlemelerine ve öğretmenliği cazip hale getirecek tedbirlere öncelik verilmesine devam edeceğiz.**

Yeni yüksek okullar ve üniversiteler açılması ve mevcutların sür'atle geliştirilmesi politikasına devamda kararlıyız.

Gençlerimizin her gün biraz daha elverişli okuma, barınma, beslenme, dinlenme, boş zamanlarını değerlendirme ve tedavi olma şartları artan bir hızla geliştirilecektir.

Eğitim mensuplarının sosyal ve ekonomik güvenliklerini sağlamak üzere «Milli Eğitim Mensupları Yardımlaşma Kurumu» kurulacaktır. Her yıl artan üniversite taleplerini karşılayabilmek amacıyla **üniversitelerde ve yüksek okullarda gece öğretimi yapılması** yurdumuzun muhtelif yerlerinde fakülteler açılması üniversitelere yeni fakülteler ve yüksek okullar eklenmesi mevcutların kapasitesinin artırılması kadroların temini bazı üniversitelere mahrumiyet ödeneği verilmesi gibi hususlar için çıkarılan kanunlara yenileri eklenecektir.

Üniversite öğretim üyelerinin zamanlarını ve çalışmalarını üniversiteye hasretmelerini cazip kılmak öğrencilere Anayasa hükümleri çerçevesinde yönetime katılmalarını mümkün kılmak öğretimde araştırmayı ve yayımı daha yeterli hale sokmak için gerekli bütün tedbirler alınacaktır.

Yüksek öğretim gençliğinin önemli bir kısmını yetiştiren özel yüksek okulların Devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak faaliyet göstermeleri ve tespit edilen gerekli akademik ve maddi standartlara uymaları için Devletin denetim ve gözetimine devam olunacaktır.

Yüksek öğretim gençliğinin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik şartları iyileştirici tedbirler geliştirilecektir.

Herkes için eğitim Milli Eğitim Politikamızın ana hedefi olacaktır.

İlkokul çağındaki bütün çocuklarımızı okula kavuşturacak **temel eğitim %100 gerçekleştirilecektir.**

Okullarımızda eğitim görenlerin sayısı yanında bilhassa eğitimin vasıflarını yükseltici tedbirleri de alacağız.

Ayrıca okul öncesi eğitimde layık olduğu önemle ele alınacaktır.

Koruma kararı alınmış, gelişmeleri tehlikede bulunan kimsesiz çocukların tamamını yetiştirme yurtlarına alma imkanı sağlanacaktır. Böylelikle sokağa terk edilmiş çocuk kalmayacaktır. Çocuk mahkemelerinin kurulması ve çocuk ıslah evlerinin geliştirilmesi adalet anlayışımıza sosyal bir veçhe kazandıracaktır.

Mektupla öğretim metodu ile okullararası seviye farklılığı giderilmeye çalışılacaktır.

İlk öğretimle orta ve yüksek öğretim arasında organik bir bağ kurulacak okul programlarını **ders kitaplarını** ve öğretim araçlarını **gelişmelere uygun olarak devamlı surette yenilemeye önem verilecektir.**

Meslek okullarında orta öğretimlerini tamamlayanların kabiliyetlerine göre üniversite ve yüksek okullara devam edebilmelerini fırsat eşitliği bakımından imkan veren gerekli tedbirler alınacak meslek okullarının programları bu maksada göre düzenlenecektir.

Hükümetimiz bu maksatları teminen çeşitli görevlerin yarattığı iş hacminin baskısı altında kalan Milli Eğitim Bakanlığının çalışmalarını verimli kılabilme üzere kültür ve gençlik işlerinin ayrı bakanlıklar halinde idaresini uygun görmüştür. Bu ayırma; milli kültürümüzün çağdaş medeniyetin bu konu ile ilgili çabalarını da izleyerek yaratıcı bir güç kazanmasına imkan verecektir.

III. DEMİREL HÜKÜMETİ

(6 Mart 1970 — 12 Mart 1971)

BAKANLAR KURULU

Başbakan : Süleyman Demirel (Isparta)

Milli Eğitim Bakanı : Orhan Oğuz (Eskişehir)

Memleketimiz tabii ve maddi kaynakları yanında, insan gücü kaynaklarının geliştirilmesini, hem kalkınmanın başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesinin temel şartı, hem de sosyal hayatta milli ahenk ve huzuran birbirini tamamlayan zaruri unsurları saymaktayız. Bu görüşle iktisadi yatırımlarla birlikte insangücüne değer vermeğe yönelmiş milli hedeflere ve ihtiyaçlara uygun bir eğitim sisteminin uygulanmasından geniş faydalar elde edileceğine kani bulunuyoruz. *Eğitimin* büyük vatandaş kütleleri için fırsat eşitliği içinde herkese açık ve yaygın bir hizmet haline getirilmesi suretiyle her Türk gencine eğitim imkanı sağlanırken, bu hizmetin milli insan gücü potansiyelimizi kalkınma hedeflerine yöneltici bir vasıf ve seviyeye yükseltilmesi de, önemle ele alacağımız konulardandır. Eğitim faaliyetlerinin, istihdam ihtiyaçlarımıza uygun insan gücünün yetiştirilmesi yanında, milli ümitlerimizin mihrakı olan Türk gençliğinin, bu ümitlere layık olacak şekilde ve milli şuurumuzu yüksek seviyede tutarak eğitilmesi; Cumhuriyet hükümetlerinin önemle takip edecekleri milli bir dava teşkil etmektedir. Hükümetimiz, bir taraftan Milli Eğitim hizmetleri çerçevesinde okul içi ve okul dışı eğitim programlarıyla, diğer taraftan gençlik ve spor hizmetleri çerçevesinde zaman değerlendirici spor ve kültür faaliyetleriyle, Türk gençliğinin bu istikametteki maddi ve manevi gelişme ihtiyaçlarına cevap vermek kararındadır.

Eğitim sistemimizde hedef ve metotların, bugünün ve yarının ihtiyaçlarına göre geliştirilmesi ve gençliğin yetiştirilmesi ile birlikte, milli kültürümüzün ve tarihi değerlerimizin korunması ve yaşayan nesillere tanıtılması, kültür ve sanat alanında yaratıcı faaliyetlerin teşviki; Hükümetimizin üzerinde önemle duracağı konulardır. Milletimizin maddi ve teknik gücünü yükseltici çalışmaları tamamlayan manevi ve kültürel gayretler desteklenecek, medeniyet ailesi içindeki geleneksel mevkiimizin muhafazası kadar milli istidadımızın yaratacağı eserlerle de Türk milletinin insanlık alemine yeni katkılarda bulunması teşvik edilecektir. Bu maksatla, bugün Milli Eğitim Bakanlığının geniş sorumluluk sahası içinde yer alan kültür işleri için, ayrı bir Bakanlık kurulması

öngörülmektedir. Maddi ve iktisadi bir muhtevadan ibaret olmayan, ancak sosyal ve kültürel kalkınma ile birlikte gerçek manasını kazanan milli kalkınmada, manevi ve sosyal hedeflerin ve tedbirlerin büyük önemine inanıyoruz. Vatandaşı iktisadi bir faaliyetin sadece bir aleti ve ham maddesi sayan materyalist görüşlerin karşısında olarak, maddi ve iktisadi kaynakları geliştirici gayretlerin, manevi ve sosyal hedeflere ulaştırdığı ölçüde değer taşıdığı kanaatindeyiz.

Bu mülahaza ile kararlaştırılan tedbirler aşağıda sıralanmıştır.

1. Eğitim tesislerinin çoğaltılmasına devam olunacaktır. Bu arada, bölgede kurulmakta olan Atatürk Üniversitesi kuruluşunun tamamlanmasına gayret edilecek ve kurulmasına başlanılan Diyarbakır Üniversitesinin bir an önce tamamlanması için gereken gayretler gösterilecektir.

2. **Bölgede kurulmasına başlanmış olan yatılı bölge okullarının sayısı çoğaltılacak**, bu okullara, ilkokuldan sonra yerine göre ortaokul veya sanat okulu kısımları ilave olunacaktır.

I. ERİM HÜKÜMETİ

(26 Mart 1971 — 11 Aralık 1971)

BAKANLAR KURULU

Başbakan : Nihat Erim, Bağımsız Milletvekili (Kocaeli)

Milli Eğitim Bakanı : Şinasi Orel (T.B.M.M. dışından)

— Laiklik ilkesinin tam olarak uygulanması,

— Öğretim birliğinin sağlanması,

— Eğitimde fırsat eşitliğinin gerçekleştirilmesi,

Atatürk'ün eğitimde birlik (Tevhid-i tedrisat) ilkesine aykırı bütün uygulamalara son verilecektir.

Din işlerinin yönetimi siyasal ve kişisel çıkar hesaplarının üstünde tutulacak ve laik devlet esaslarına göre ele alınacaktır. Din görevlilerinin meslek içi ve meslek dışı eğitimi bu ilkeler düzenlenecektir.

İmam-Hatip Okulları orta öğretim sistemine uyacak biçimde ıslah olunacaktır.

Üniversite ve yüksek okullar reformu konusunda yapılmış çalışmalar ve Devlet Memurları Kanununun kapsamı dışında bırakılmış bulunan Üniversite mensuplarının müşkül durumları Üniversitelerin görüşleri ve Anayasa ilkeleri çerçevesinde en kısa zamanda halledilecektir.

Özel Yüksek Okullar sorunu Anayasa Mahkemesi kararı ışığı altında öğrenci hakları zedelenmeyecek biçimde çözümlenecektir.

Orta öğretimde VII ve VIII Eğitim Şuralarında başlatılmış çalışmalar en kısa zamanda tamamlanarak değerlendirilecek ve uygulamaya konulacaktır. Özellikle Teknik Öğretimin geliştirilmesine önem verilecektir.

Zorunlu öğretim süresinin ileride bütün yurda yayılmasına hazırlık olarak çok yönlü öğretim yapan ve öğrenciyi hem üst okullara hem de çalışma hayatına hazırlayacak **sekiz**

yıllık okulların deneme olarak kurulmaları için gerekli hazırlıklara hemen başlanacaktır.

İlk ve orta öğretimde tek kitap düzeni uygulanacaktır.

Üniversite ve yüksek öğretim ders kitaplarının öğrenciye ucuz fiyatla verilmesi için gerekli için gerekli tedbirler alınacaktır.

Öğrenci artışını karşılayacak sayıda ve nitelikte Atatürk ülküsüne bağlı öğretim üyesi ve *öğretmen yetiştirilmesi sağlanacak; öğretim üyesi ve öğretmenlik mesleğinin daha çekici kılınması için çözüm bekleyen sorunlar ele alınacaktır.* Öğretim üyelerinin ve öğretmenlerin görevlerini huzur ve güven içinde yapabilmelerini sağlamak üzere her türlü tedbir alınacak ve çalışma güvenliğinin sarsılmasına izin verilmeyecektir.

II. ERİM HÜKÜMETİ

(11 Aralık 1971 — 22 Mayıs 1972)

BAKANLAR KURULU

Başbakan : Nihat Erim, C. Senatosu Kontenjan Üyesi

Milli Eğitim Bakanı : İsmail Arar (İstanbul)

Eğitimle ilgili reformlar konusunda özel yüksek okulların üniversite ve akademiye ballanması ve imam hatip okullarının orta öğretime dayandırılması ile ilgili kararlar korunacaktır. İlköğretimden üniversiteye kadar her öğretim düzeyindeki kuruluşları ve eğitimi kapsayan diğer kanunlar en kısa zamanda hazırlanarak Yüce Meclislerin takdirine sunulacaktır. Üniversiteler Kanunu Anayasanın 120 ve 129 uncu maddeleri ışığı altında ve üniversitelerle yakın bir işbirliği içinde hazırlanarak Yüce Meclislere sunulacaktır.

Her kademedeki öğretim kurumlarında okuyan öğrencilerimizin Atatürk ilkelerine uygun bir anlayış içinde yetişmeleri sağlanırken bu öğrencilerin sol ve sağ aşırı uçlar tarafından zihinlerinin bulandırılmaması ve ön yargılara saptırılmamasına üstün bir dikkat gösterilecek ayrıca her kademedeki öğretim kurumlarından çıkacak öğrencilerin ekonomik hayatımıza katkıda bulunacak şekilde üretici hale getirilmeleri için gerekli tedbirler alınacaktır.

MELEN HÜKÜMETİ

(22 Mayıs 1972 — 15 Nisan 1973)

BAKANLAR KURULU

Başbakan : Ferit Melen, C. Senatosu Üyesi (Van)
Milli Eğitim Bakanı : Sabahattin Özbek (T.B.M.M. dışından,
sonra Senatör)

Eğitim sistemimiz Türk toplumunun ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınması için gerekli insangücü ihtiyacını devamlı olarak sağlayacak rasyonel bir çalışma düzenine ve çağımızın gereklerine uygun bir bünyeye kavuşturulacaktır.

Hazırlanacak olan Milli Eğitim Kanunu tasarısında okul öncesinden başlayıp ilk, orta ve yüksek öğretim kurumları ile yurdumuzun ekonomik kalkınmasına büyük ölçüde katkıda bulunan teknik okullar bir bütünlük içinde ve çağımızın modern eğitim sistemleri açısından ele alınacak, Türk eğitimi yeni bir yapı ve çalışma düzenine kavuşturulacaktır.

Bu tasarı ile aynı zamanda Cumhuriyet Hükümetlerinin bugüne kadar çıkarılmış eğitimle ilgili dağıntık bütün kanunlar da bir araya getirilmiş ve Türk eğitim felsefesi Türk toplumunun yapısına çağımızın ileri bilim ve teknoloji gereklerine ve Atatürk milliyetçiliği ilkeleri üzerine oturtulmuş olacaktır.

Bugün ilkokulları bitiren çocuklarımızın büyük bir çoğunluğu üst okullara devam etmek veya bir meslek sahibi olmak imkanlarından yoksun bulunmaktadır. İnsanları ve toplumu tedirgin eden ve hayatta güçsüz bırakan bu büyük soruna çözüm yolu getirmek için öğrencilere bilgi ve kabiliyetleri istikametinde bir öğretim vermek, bu suretle onların ya üst okullara gitmelerini ya da çalışma hayatına atılmalarını sağlamak için **ilkokulların sekiz yıla çıkarılması çalışmalarına devam edilecek ve bu okulların yurt ölçüsünde yayılmasına çalışılacaktır.**

Bütün öğretim kademelerinde uygulanacak programlar, Atatürk ilkelerine laik ve sosyal devlet esaslarına, hür, demokratik düzene yürekten inanmış milli bir ruh ve heyecan taşıyan vatandaşlar yetiştirilecek şekilde değiştirilecektir.

Bu amaca varmak için işe her derecedeki okullara öğretmen yetiştiren kurumlardan başlamak zorunluluğuna inanıyoruz.

Atatürk ilkelerini bilimsel açıdan incelemek, bu alanda gerekli araştırma ve yayın yapmak üzere kurulması öngörülen Atatürk Akademisi Kanun Tasarısının süratle kanunlaşmasına çalışılacaktır.

Anayasanın 120'nci ve 129'uncu maddeleri ışığında yeniden ele alınan ve üniversitelerde yakın bir işbirliği içinde hazırlanarak yüce meclislere sunulan Üniversiteler Kanunu Tasarısı halen Millet Meclisi Milli Eğitim Komisyonundadır. Milli varlığımızın temeli olan gençliğe, milli birlik ve beraberlik içinde kalkınma planları hedeflerine uygun yüksek öğretim imkanları sağlanması için yüksek öğretim sistemimizin geliştirilmesi gayretlerine önemle devam edilecektir.

TALÛ HÛKÛMETİ

(15 Nisan 1973 — 26 Ocak 1974)

BAKANLAR KURULU

Başbakan : Naim Talû, C. Senatosu Kontenjan Üyesi
Milli Eğitim Bakanı : Orhan Dengiz (Uşak)

Milli Eğitim Politikamız bir yanda Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planımızın öngördüğü hedeflere göre iktisadi ve sosyal kalkınmamızın dayandığı insan gücü ve teknoloji ihtiyaçlarımıza cevap verecek, diğer yandan Cumhuriyete, insan hak ve hürriyetlerine, Türk Milliyetçiliğine demokratik, laik, sosyal hukuk devleti anlayışına sahip Atatürk inkılaplarının koruyucusu bir gençlik yetiştirmek amacına yöneltilecektir.

Halen Parlamentoda bulunan «**Milli Eğitim Temel Kanunu Tasarısı**» ile «Üniversiteler Kanun Tasarısı»nı bu amacı gerçekleştirmek için kanunlaştırmaya çalışacağız.

I. ECEVİT HÛKÛMETİ

(26 Ocak 1974 — 17 Kasım 1974)

BAKANLAR KURULU

Başbakan : Bülent Ecevit (Zonguldak)
Milli Eğitim Bakanı : Mustafa Üstündağ (Konya)

Çocuklarımıza töre ve geleneklerimizle milli hasletlerimize uygun ahlak kaidelerinin öğretilmesi gayesi ile ilk ve orta öğretime mecburi ahlak dersleri konulacaktır. Bu dersleri okutacak öğretmenlerin gerekli vasıfları taşımasına özel bir önem verilecektir.

Bütün meslek ve sanat dallarında **eğitim** ilköğretime dayalı olacak ortaokullarda meslek ve sanat eğitimi veren çeşitli bölüm ve programlar bulunacaktır. Ortaokuldan sonra öğretim dalını değiştirmek isteyenlere hazırlayıcı imkanlar temin edilecektir. Liselerde de şartlara göre değişen çeşitli bölümler bulunacaktır. Ortaokulda mesleki öğretim görenler gerekli şartları yerine getirmek kaydı ile liselerin yüksek öğrenime hazırlayan bölümüne geçebileceklerdir. Böylelikle öğrenimde kimsenin önünün tıkanmaması ilkesi gerçekleştirilmiş olacaktır. **Üniversite ve yüksek okullara giriş yüksek öğrenime yönelik programları izleyen öğrenciler için imtihansız olacaktır.**

Bu sistem işler duruma getirilinceye kadar mevcut öğretim kurumlarının eğitim kapasiteleri azami ölçülerde kullanılarak yüksek öğretim yapmak isteyen öğrencilerin açıkta kalmamaları sağlanmaya çalışılacaktır.

Gene bu sistemin işler duruma getirilmesine kadar meslek okullarının orta kısımları öncelikle açılacak ve **orta öğretimdeki meslek okullarının ikinci dönem mezunlarının üniversite ve yüksek okul giriş imtihanlarına girebilmeleri sağlanacaktır.** (İmam-hatiplere yönelik İ.A.)

Halk yardımı ile yapıp da bugüne kadar öğrenime açılmamış bulunan okul binaları yapılış maksatlarına uygun olarak biran önce hizmete açılacaktır.

Yüksek öğrenim parasız olacak, öğrenime alınacak öğrenci sayısı bunların ve fakülte ve bölümler arasındaki dağılımı kalkınma planlarında öngörülen yetişmiş insan gücü hedeflerine göre tespit olunacaktır.

Eğitim kurumlarımız ihtiyaç ve imkanlara göre yaygın eğitim faaliyetlerine gireceklerdir. Yaygın eğitim çalışmaları koşullara göre her seviyede ve çeşitli alanlarda programlara bağlanarak zamanında eğitim fırsatı bulamamış olanlara bu imkan verilecektir. Böylelikle bir taraftan toplumun ihtiyacı olan yetişmiş insan gücü sağlanırken diğer taraftan eğitimde süreklilik imkanları geliştirilecektir.

Eğitim kurumları modern araç ve gerekle ve laboratuvarlarla donatılacak öğretim programları taklitçilikten kurtarılarak milli koşullarımıza uygun hale getirilecektir. **Öğretimin her kademesinde kitaba ve ezbere dayanan öğretim yerine deney, gözleme, milletlerarası seviyede araştırma yapmaya metot ve teknik maharet kazanmaya kişisel inisiyatifin geliştirilmesine, işe ve üretime yönelmiş bir eğitime ağırlık verilecektir.**

Kültür ve sanat kuruluşlarının daha verimli hale getirilmesini sanatın halka dönük ve herkesin faydalanabileceği bir biçimde gelişmesini ve bu faaliyetlerin yurdun en uzak bölgelerine kadar yayılmasını sağlayacak tedbirler alınacaktır.

Çocuklarımızı zararlı yayınlardan koruyacak eğitici ve öğrenmeyi özendirici milli ve insani duyguları güçlendirici yeni bir yayın programı geliştirilecektir.

Bilimsel ve teknik araştırmalar özel teşvik görecektir. Bir çok ilimlerin kurucusu insanları yetiştirmiş olan Milletimizin bundan böyle de araştırmacı ve bulucu yetiştirmesine, başarılı ve ileri çalışmaları yapmasına elverişli şartlar tesis edilecektir.

Yüksek İslam Enstitüleri, Eğitim Enstitüleri ve benzeri diğer yüksek okullara geniş bilimsel araştırma yapma imkanları sağlanacaktır.

Eğitimin bütün kademelerinde sosyal adalet ve eşit imkan sağlamak amacıyla özellikle dar gelirli ailelerin çocukları için geniş bir yatılılık kredi ve burs sistemi geliştirilecek ve eğitim yatırımları yurt düzeyine dengeli olarak dağıtılacaktır.

Bütün öğretim kurumları ve öğrenci yurtlarında çocuklarımızın ve gençlerimizin huzur ve güven içinde yaşama ve çalışmaları sağlanacaktır.

IRMAK HÜKÜMETİ

(17 Kasım 1974 — 31 Mart 1975)

BAKANLAR KURULU

Başbakan : Sadi İrmak, C. Senatosu Kontenjan Üyesi
Milli Eğitim Bakanı : Sefa Reisoğlu (T.B.M.M. dışından)

Sayın milletvekilleri, **eğitim** sistemimizin ve yapısının çağdaş bilim ve teknolojinin gereklerine uygun olarak geliştirilmesi, öğrencilerin ilgi ve yeteneklerine ve toplumumuzun yetişmiş insangücü ihtiyacına göre yüksek öğretime, hayata ve iş alanlarına yöneltilmesi

çalışmalarına devam olunacaktır. Sınai gelişmeye paralel olarak mesleki ve teknik öğretime ağırlık verilecektir.

Genç kuşakların Atatürkçülük, Anayasamızda ifadesini bulan çağdaş uygarlık bilinç ve anlayışına sahip, üstün yetenekte insanlar olarak yetiştirilmesi için gerekli bütün tedbirler alınacaktır.

Ülkemizin her köşesinde, çeşitli güçlülere göğüs geren büyük fedakarlıklarla görev yapan öğretmenlerimizin maddi ve manevi sorunlarını çözümlenmeye meslek içinde yetişmelerini ve ilerlemelerini sağlayacak koşulları yaratmaya özellikle çaba sarf edeceğiz.

İlköğretimde, okullaşmanın kısa sürede yüzde yüz gerçekleşmesi için gerekli yatırımlara devam edilecek ve bu amaçla yeni yatılı bölge okulları açılacaktır.

Ortaöğretimin araç ve laboratuvar ihtiyacını karşılayacak çalışmalara hız verilecektir. Ortaöğretimde mevcut büyük öğretmen açığını kapamak ve yüksek öğretim kuruluşlarına yerleştirilmesi mümkün olmayan öğrencilerin öğrenime devamlarını sağlamak amacıyla, mesleki ve teknik yüksek öğretmen okulları ile eğitim enstitülerinde uygulanmasına başlayan «**Mektupla Öğretim**» in başarıyla yürütülebilmesi için ciddi bir gayret sarfedilecektir. Mektupla öğretimin gerekli kıldığı kitapları kısa sürede ve belli bir bilimsel düzeyde hatırlanabilmesini mümkün kılmak üzere üniversite ve diğer yüksek öğretim kuruluşlarıyla işbirliği yapılacaktır.

Öğretimin her kademesinde fırsat ve imkan eşitliğinin sağlanmasına özel bir önem veriyoruz. ***Bu amaçla, öğretmen ihtiyacını yeterli ölçüde karşılayamadığımız bölgelerdeki il merkezlerinde 1975 yılında yapılacak merkezi seçme ve yerleştirme sınavlarından önce «Üniversite hazırlık kursları» açılacak ve bu kurslarda gerektiğinde büyük merkezlerden gönderilecek öğretmenler görev alacaklardır.*** Seçme sınavlarında başarı gösteren; fakat mali imkanları sınırlı bulunan üstün yetenekteki öğrencilerimizin yabancı dile ağırlık veren ortaöğretim kuruluşlarında da okuyabilme imkanları geniş ölçüde artırılacaktır.

Yükseköğretim sorununun çözümlenmesinde üniversite ve diğer yüksek öğretim kuruluşları ile işbirliği yapılacaktır. Yeni üniversitelerin açılması bu üniversitelerle yetişmiş insangücü ihtiyacı arasındaki paralelliğin sağlanması bir plana bağlanacaktır.

Bütün üniversitelerimizin özerk kuruluşlar haline getirilmesi yasalarda mevcut üniversite özerkliği ile bağdaşmayan veya uygulamada sakıncalar yaratan hükümlerin kaldırılması, üniversitelerimizin ve diğer yükseköğretim kuruluşlarının çalışmalarında karşılaştıkları çeşitli güçlüklerin giderilmesi ve mevcut öğretim üyelerimizden ve üniversiteler tesislerden en geniş ölçüde yararlanılması için gerekli çalışmalara derhal başlanacaktır.

IV. DEMİREL HÜKÜMETİ

(31 Mart 1975 — 21 Haziran 1977)

BAKANLAR KURULU

Başbakan : Süleyman Demirel (Isparta)
Milli Eğitim Bakanı : Ali Naili Erdem (İzmir)

Milli Eğitimde amacımız; milletimizin bütün fertlerini, Türk milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; Atatürk inkılaplarına ve Türk milliyetçiliğine bağlı; insan haklarına ve milli, demokratik, laik, sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş; büyük ve şanlı tarihimize iftihar eden, milletimizin geleceğine güvenle bakan, her türlü taklitçilikten uzak, milli şahsiyetini müdrik, ilim, teknik ve medeniyet yarışında insanlığa örnek olmayı hedef alan vatandaşlar olarak yetiştirmektir.

Öğretimin her kademesinde fırsat ve imkan eşitliğinin sağlanmasına özel bir önem verilecek, vatandaşların kabiliyetleri ve arzularına göre ve kendi maddi imkanlarına bağlı olmaksızın yetiştirme ve bir meslek edinme imkanları artırılacaktır. Öğrenci bursları miktar ve sayı itibarıyla artırılacak, parasız yatılı öğrenci sayısı çoğaltılacaktır. Yurtlar, öğrenci kredileri, ders araçları ve gereçleri, artan ihtiyacı karşılayacak seviyeye çıkarılacaktır.

Üniversite girişinde, merkezi seçme ve yerleştirme sınavlarından önce, üniversite hazırlık kursları açılacak ve bu kurslarda ihtiyaç halinde büyük merkezlerdeki öğretmenlerden de faydalanılacaktır. Yüksek öğretimde fırsat eşitliğini sağlamak, liselerdeki birikimi önlemek ve meslek okullarına rağbeti artırmak için, meslek okullarının ikinci döneminden mezun olanlarına rağbeti artırmak için, **meslek okullarının ikinci döneminden mezun olanların üniversite ve yüksek okulların giriş imtihanlarına katılmaları ve imtihanda başarılı olanların lise mezunları gibi bütün üniversite ve yüksek okullara girebilmeleri sağlanacaktır.**

Kalkınmaya ve üretime katkısı olan mesleki ve teknik öğretime önem verilecek, mesleki ve teknik liselerin artırılması yoluna gidilecektir. Teknik elemanların yetiştirilmesinde nazari bilgi yanında sanayi ve tarım alanlarında yapacakları işe kolayca uyarlarını sağlayacak şekilde ameli eğitim görmeleri sağlanacaktır. Kanunları çıkarılmış yeni üniversitelerin kısa zamanda faaliyete geçirilip geliştirilmeleri için gerekli tedbirler alınacaktır.

Eğitim kuruluşlarının yurt sathına dengeli bir surette dağılması sağlanacaktır. İl ve ilçelerde binaları tamamlanmış olan meslek okulları öğrenime açılacaktır. Bilimsel ve teknik araştırmalar teşvik edilecek, teknolojinin milli imkanlara dayalı olarak geliştirilmesine çalışılacak, yurt dışındaki araştırmacıların yurda dönmeleri sağlanacaktır.

Bilimsel ve teknik araştırmalar teşvik edilecek, teknolojinin milli imkanlara dayalı olarak geliştirilmesine çalışılacak, yurt dışındaki araştırmacıların yurda dönmeleri sağlanacaktır.

Eğitimde metot ve araçtan daha önemli olan öğretmenlik mesleğine gereken önem verilecek; *feragatle görev yapan öğretmenlerimizin maddi ve manevi sorunlarının çözümlenmesine, meslek içi eğitimlerini ve ilerlemelerini sağlayacak şartların hazırlanmasına gayret sarfedilecektir.*

Okullarda kitap enflasyonuna ve ders kitapları ile ilgili ticari istismlara son verilecektir. Ders kitapları konusunda dar gelirli ailelerin yükünü azaltıcı tedbirler alınacaktır. Eğitimde radyo, televizyon ve eğitim laboratuvarlarından geniş şekilde yararlanılacaktır. Radyo ve televizyon yoluyla yapılacak eğitimin, milli eğitim temel amaçlarına uyması ve köylere kadar ulaşması sağlanacaktır. Öğretim üyelerinin az ve yetersiz olduğu eğitim kuruluşlarında kapalı devre televizyonları ile ders verme imkanlarından faydalanılmasına çalışılacaktır.

İlk ve ortaöğretimde okutulmakta olan ahlak dersleri, gagesine uygun ve milli ahlak esaslarına göre düzenlenecek ve bu dersleri, öncelikle, İlahiyat Fakültesi, İslami Bilimler Fakültesi, Yüksek İslam Enstitüsü ve imam-hatip okulları mezunları okutacaklardır.

Din derslerinin normal ders saatleri içinde ve gerekli vasıfları taşıyan öğretmenlerce verilmesi sağlanacaktır.

Müfredat programlarının milli kültürümüze uymayan kısımları değiştirilecek, milletimizin ilme ve insanlığa yaptığı hizmetlerin öğretilmesine önem verilecektir. Milli eğitimde, gençliğin bedeni gelişmesi için okul içi spor teşvik edilecektir.

Yurt dışında tahsil yapanların yurdumuzdaki muadeletlerinin tanınmasında karşılaşılan güçlükler ortadan kaldırılacak ve bu muameleler ilmi esaslara uyularak süratle neticelendirilecektir.

II. ECEVİT HÜKÜMETİ

(21 Haziran 1977 — 21 Temmuz 1977)

BAKANLAR KURULU

Başbakan : Bülent Ecevit (Zonguldak)

Milli Eğitim Bakanı : Mustafa Üstündağ

Eğitimde Hükümetimiz, öncelikle can güvenliğini ve öğrenim özgürlüğünü sağlayacaktır. Geride bıraktığımız ikibuçuk yıllık dönemde, yasal hakları çiğnenerek okula alınmayan veya can güvensizliği nedeniyle okula gidemeyen öğrencilere, yitirdikleri ders yılı *hızlandırılmış programlarla geri kazandırılacaktır.*

Öğrenciler arasında siyasal düşüncelerine göre ayırım yapılması ve okulların, uyarca tartışma ölçüleri ötesinde; siyasal çatışma yerlerine dönüştürülmesi kesinlikle önleneyecektir.

Siyasal ve toplumsal düşünceleri ne kadar ayrı olursa olsun, gençlerimiz ve çocuklarımız arasında arkadaşlığın yerleşeceği, sevginin yeşereceği bir ortam oluşturulacaktır.

İzleyeceğimiz eğitim politikası;

Özgürlükçü demokrasiyi güçlendirici;

İnsanlıkçı ve barışçı;

Atatürk ilkelerini ve milliyetçiliğini, Devletimizin güvencesi olarak ve çağdaş uygarlığın göstergesi olarak yeni kuşakların bilincinde yaşatıcı;

Milli birliği ve bağımsızlığı güçlendirici;

Milli kültürü çağdaş insanlık kültürüyle uyumlu olarak geliştirici, nitelikte olacaktır.

Eğitimde olanak eşitliği, yaygınlık, süreklilik ve birlik sağlanacaktır. Özellikle dar gelirli aile çocuklarının yatılı, kredili ve burslu öğrenim olanakları genişletilecektir.

Okur-yazarlık sorununu, eğitim görmüş yurttaşların da gönüllü katkısıyla kısa sürede çözmek için gerekli çaba gösterilecektir.

İlkokul öğrencilerinin kitap gereksinimleri Devletçe karşılanacaktır.

Planlı gelişme gereklerine göre eğitilmiş insan gücü yetiştirilmesi, ortaöğretimden başlanarak, yönlendirici ve özendirici yöntemlerle düzenlenecektir.

O arada meslek öğretimi ve teknik öğretim olanakları hızla geliştirilerek köylere kadar yaygınlaştırılacaktır.

Okullarda yaparak - yaşayarak eğitim kuralı uygulanacak, çocukların okul çağında iken kendilerini toplum yaşamına ve üretken çalışmalara hazırlamaları sağlanacaktır.

Bütün yükseköğretim kurumlarında öğretim özgürlüğü sağlam güvencelere kavuşturulacaktır. Bu kuruluşların yönetimine, öğretim üyeleri, öğrenciler ve tüm görevliler katılacaklardır.

Üniversiteler yurdun her bölgesinde yaygınlaştırılıp geliştirilecektir.

Her üniversite, topluma açık, gelişmeye sürekli katkıda bulunan ve çok yönlü eğitim veren bir bütün olacaktır.

18 yaşından başlayarak gençlere oy hakkı tanınacak, gençlerin siyasal sorumluluğa erken yaşta katılmaları sağlanacaktır.

Yazışmalı yükseköğretimle örgün yükseköğretim arasında bağlantı ve uyum sağlanacaktır. Yazışmalı yükseköğretimde, çağdaş eğitim teknolojisinin tüm olanaklarından yararlanılacaktır.

Üniversitelerin ve yüksekokulların öğrenci alma ve yetiştirme kapasitelerinin büyük ölçüde artırılması için gerekli çözümler getirilecektir.

Kooperatifçilik eğitimi ve işbaşında eğitim yaygınlaştırılacaktır.

Eğitimin her dalında ve aşamasında öğrenciler araştırmacılığa yöneltilecek ve genel kültürlerini genişletmeye özendirilecektir.

Öğretmenlerin manevi ve maddi huzur içinde çalışabilmeleri güvence altına alınacak, kendilerini sürekli yenileyebilmeleri kolaylaştırılacaktır.

Yurt dışındaki Türk çocuklarının kültür ve eğitimiyle Devlet yakından ilgilenecektir.

V. DEMİREL HÜKÜMETİ

(MİLLİYETÇİ CEPHE)

(21 Temmuz 1977 — 5 Ocak 1978)

BAKANLAR KURULU

Başbakan : Süleyman Demirel (Isparta)
Milli Eğitim Bakanı : Nahit Mentеше (Aydın)

Eğitimin milliliğine büyük önem veriyoruz. Milli eğitimde temel hedefimiz, milletimizin bütün fertlerini, Türk Milletinin milli, manevi, ahlaki, insani, sosyal ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren ailesini, vatanını ve milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş, büyük ve şanlı tarihimize iftihar eden, milletimizin geleceğine güvenle bakan, her türlü taklitçilikten uzak, milli şahsiyetini müdrük, ilim teknik ve medeniyet yarışında insanlığa örnek olmayı hedef alan vatandaşlar olarak yetiştirmektir.

Okullarda kitap enflasyonuna ve bu konu ile ilgili istismlara son verilecektir. Ders kitapları konusunda dar geliri ailelerin yükünü azaltıcı etkin tedbirler alınacaktır. Eğitimde radyo, televizyon ve eğitim laboratuvarlarından geniş şekilde yararlanılacaktır. Radyo ve televizyon yoluyla yapılacak eğitimin, milli eğitim temel amaçlarına uyması ve köylere kadar ulaşması sağlanacaktır. Öğretim üyelerinin az ve yetersiz olduğu eğitim kuruluşlarında kapalı devre televizyonları ile ders verme imkanlarından faydalanılmasına çalışılacaktır.

İlk ve ortaöğretimde okutulmakta olan ahlak dersleri, gayesine uygun ve milli ahlak esaslarına göre düzenlenecek ve bu dersleri, öncelikle, İlahiyat Fakültesi, İslami İlimler Fakültesi, Yüksek İslam Enstitüsü ve imam-hatip okulları mezunları okutulacaklardır. Din derslerinin normal ders saatleri içinde ve gerekli vasıfları taşıyan öğretmenlerce verilmesi sağlanacaktır.

Müspet ilimlere ait ders kitaplarında, milletimizin bu ilimlere yaptığı hizmetleri tanıtan bölümlerin konulmasına önem verilecektir.

Yeni nesillere dünya görüşü aşulamakta önemli rol oynayan, bilhassa ahlak, sosyoloji, felsefe ve psikoloji gibi derslerin kitapları evlatlarımızın milli inançlarını, manevi değerlerini tahrir edici, değil, bilakis milli ve manevi değerlere bağlılığı temin edici şekilde yazılacaktır.

Milletimizin ümidi ve geleceğinin teminatı olan gençliğimizin, manevi yapısının inanç, sevgi ve milli kültürle zenginleşmesine ağırlık veren ve beden sağlığını koruyan, hayatın bütün güçlüklerini aşarak başarıya ulaşmasını sağlayacak, kabiliyeti gelişmiş bir yapıya kavuşmasına önem vereceğiz.

Devletimizi ve milletimiz büyük yapmada, milli kalkınma hamlelerimizin kaynağı ve cevheri olan gençliğimizin en yararlı şekilde yetişmiş için her türlü gayreti, dikkati esirgemeyeceğiz. Gençliğimizin yetişmesinde, yabancı ideolojik akımların ve taklitçiliğin yayılışına müsaade etmeyeceğiz.

Eğitim kurumları ile ilgili yatırımların, eğitimin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde ve zamanında gerçekleşmesi için özel tedbirler alacağız.

Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademilerinde lke ihtiyaçlarını nazara alarak kapasiteyi artıracadığ. Öğretimin niteliğini geliştireceğiz ve öğretim elemanlarının yurt dışında yetişmelerine öncelik vereceğiz.

İslam enstitüleri akademi haline getirilecek, ilmi araştırma güçleri artırılacak, adet ve öğrenci sayıları çoğaltılacaktır. Akademi mezunlarının, liselerde, felsefe, ahlak, sosyoloji ve psikoloji öğreteni olarak görev yapmaları sağlanacaktır.

En yüksek seviyede alim yetiştirmek üzere bir «*Manevi İlimler Üniversitesi*»nin kurulmasına önem verilecektir.

Türk ilim, dil ve sanat akademileri kurulacaktır.

İlim, kültür, sanat ve spor alanında üstün başarı gösteren kabiliyetli kişiler, maddi ve manevi bakımdan teşvik edilecek, kabiliyetlerinin geliştirilmesine önem verilecektir.

İmam - hatip lisesi ve diğer meslek lisesi mezunlarını, üniversite ve yüksekokullara giriş imtihanlarında, diğer lise mezunları ile aynı şarta tabi tutacağız. İmam - hatip lisesi mezunlarını, ilkokullarda din ve ahlak dersleri hocası olarak görev yapmalarını sağlayacağız, imam - hatip liselerinin ilkokullara dayalı olmasını ve sayılarının ve kontenjanlarının artırılmasını temin edeceğiz.

Gençlerimizin her kademede eğitim kurumlarından yararlanmaları imkanlarını hazırlayacağız.

Eğitimde imkan ve fırsat eşitliğine önem vereceğiz.

Yükseköğretim ağına gelen gençlerimizin, üniversite ve yüksekokullardan en geniş şekilde yararlanmalı için bütün tedbirleri alacağız. Bugün üniversite ve yüksekokullarımızda henüz gençlerimizin istifadesine tahsis edilmemiş öğrenim kapasiteleri değerlendirmeye kararlıyız. Gerektiğinde ikili tedarikat yapabileceği gibi, yaz aylarında da bu milli müesseselerin ülkeye hizmet eder halde tutulması için lüzumlu tedbirleri alacağız. Gençliğimizin, gelişmiş teknolojinin imkanlarından faydalanmasını temin için, yaygın yükseköğrenime önem vereceğiz. Üniversite ve yüksekokulların yurt sathına yayılması çalışmalarına hız vereceğiz.

Üniversite ve yüksekokullara giriş imtihanlarını, edinilen tecrübelerin ışığında yeniden düzenleyeceğiz.

Kalkınmaya ve üretime katkısı olan mesleki ve teknik öğretime önem verilecek, mesleki ve teknik liselerin artırılması yoluna gidilecektir. Teknik elemanların yetiştirilmesinde nazari bilgi yanında sanayi ve tarım alanlarında yapacakları işe kolayca uymalarını sağlayacak şekilde ameli eğitim görmeleri sağlanacaktır.

Eğitim kuruluşlarının yurt sathına dağılımında genel denge dikkate alınacaktır. Binaları tamamlanmiş olan meslek okulları öğretime açılacaktır.

Her kademedeki öğretim ve öğrenim kadrolarında görev yapan **öğretmenlerimizin, başta mesken, emeklilik, hizmet ve ücret konuları olmak üzere, bütün ihtiyaçlarını ve sıkıntılarını gidermek hedefimiz olacaktır. Bu arada öğretmenlerin özlük ve sosyal hakları ile ilgili diğer kanunların çıkarılmasına çalışacağız.**

Kalkınmamızın gerektirdiği sayı ve nitelikte insan gücü yetiştirecek, yaygın eğitim faaliyetlerine geniş yer verilecek, endüstrimizin geliştirdiği yerlerde, organize sanayi bölgelerinde ve sanayi sitelerinde mesleki eğitim merkezleri açılacaktır.

III. ECEVİT HÜKÜMETİ

(5 Ocak 1978 — 12 Kasım 1979)

BAKANLAR KURULU

Başbakan : Bülent Ecevit (Zonguldak)

Milli Eğitim Bakanı : Necdet Uğur (İstanbul)

Eğitim, hızlı ve sağlıklı gelişmenin başta gelen koşuludur.

Anayasamızda yer alan birleştirici, çağdaş milliyetçilik bilincine erişmiş, Atatürk ilkelerini ve demokratik anlayışı benimsemiş, ailesine, vatanına, Türk Ulusuna ve insanlığa karşı görevlerini ve sorumluluklarını bilen, milli ve manevi değerlere bağlı, düşünce ayrılıklarına rağmen barış ve özgürlük içinde yaşayabilen kuşaklar yetiştirmek, insan haklarına dayalı hür demokratik rejimi, milli birliğimizi ve bağımsızlığımızı güçlendirmek; Türk Ulusunu çağın uygarlık düzeyinin üstüne çıkarmak, milli eğitimimizin temel amaçlarıdır.

Eğitimde Hükümetimiz, öncelikle can güvenliğini ve öğrenim özgürlüğünü sağlayacak. Geride bıraktığımız dönemlerde, yasal hakları çiğnenerek okula alınmayan veya can güvenliği nedeniyle okula gidemeyen öğrencilere, yitirdikleri ders yılı, hızlandırılmış programlarla geri kazandırılacaktır.

Öğrenciler arasında siyasal düşüncelerine göre ayırım yapılması ve okulların, uygarca tartışma ölçüleri ötesinde, siyasal çatışma yerlerine dönüştürülmesi kesinlikle önleneyecektir.

Öğrenci yurtları birbirine düşman ve kapalı kaleler veya ideolojik savaş alanları durumundan çıkarılacaktır.

Görüşleri ve inançları ne olursa olsun, Türk gençlerini kurşunlanmaktan, ana ve babaları evlatlarının can güvenliğiyle ilgili kaygılardan kurtarmak, Hükümetimizin başta gelen bir görevi olduğu gibi, buna yardımcı olmak da, her kuruluş, her devlet organı, hatta her yurttaş için bir borçtur.

Ailelerinin maddi durumu ne olursa olsun, bütün çocukları her bakımdan sağlıklı biçimde yetiştirme ve yeteneklerini geliştirme olanağına kavuşturmak için çaba göstermeyi, Hükümetimiz, sosyal devletin bir gereği saymaktadır. Kimsesiz çocukların bakım ve eğitimi Devletçe sağlanacaktır.

Eğitimde olanak eşitliği, yaygınlık, süreklilik ve birlik gerçekleştirilecektir. Özellikle dar gelirli aile çocuklarının yatılı, kredili ve burslu öğrenim olanakları genişletilecektir.

Okur yazarlık sorununu, eğitim görmüş yurttaşların da gönüllü katkısıyla kısa sürede çözmek için gerekli çaba gösterilecektir. İlkokul öğrencilerinin kitap gereksinimleri Devletçe karşılanacaktır.

Son yıllarda yaygınlaşan çağdışı ve ulusal birliği sarsıcı ders kitapları kaldırılacaktır.

Okullarda yaparak - yaşayarak eğitim kuralı uygulanacak, çocukların okul çağında iken kendilerini toplum yaşamına ve üretken çalışmalara hazırlamaları sağlanacaktır.

Planlı gelişme gereklerine göre eğitilmiş insan gücü yetiştirilmesi, orta öğretimden başlanarak, yönlendirici ve özendirici yöntemlerle düzenlenecektir.

O arada meslek eğitimi ve teknik öğretim olanakları hızla geliştirilerek köylere kadar yaygınlaştırılacaktır.

İmam - Hatip Liselerinin müfredat, eğitim eksiklikleri giderilecektir. İmam - Hatip Liselerini bitirenlerin yükseköğrenim olanakları sağlanacaktır. Yüksek İslam Enstitüleri Akademiye dönüştürülerek bilimsel nitelikleri güçlendirilecektir.

Bütün yükseköğrenim kurumlarında demokratik yönetimle birlikte öğrenim ve öğretim özgürlüğü sağlam güvencelere kavuşturulacaktır.

Üniversiteler yurdun her bölgesinde yaygınlaştırılıp geliştirilecektir.

Her üniversite, topluma açık, gelişmeye sürekli katkıda bulunan ve çok yönlü eğitim veren bir bütün olacaktır.

Yükseköğrenim yapabilme olanaklarındaki eşitsizliği giderici önlemler aranıp uygulanacaktır.

Yazışmalı yükseköğretimle örgün yükseköğretim arasında bağlantı, uyum ve her bakımdan eşitlik sağlanacaktır. Yazışmalı yükseköğretimde, çağdaş eğitim teknolojisinin tüm olanaklarından yararlanılacaktır.

Üniversitelerin ve yüksekokulların öğrenci alma ve yetiştirme kapasitelerinin büyük ölçüde artırılması için gerekli çözümler getirilecektir.

Eğitimin her dalında ve aşamasında öğrenciler araştırmacılığa yöneltilecek ve genel kültürlerini genişletmeye özendirilecektir.

Öğretmenlerin manevi ve maddi huzur içinde çalışabilmeleri güvence altına alınacak, kendilerini sürekli yenileyebilmeleri kolaylaştırılacaktır.

VI. DEMİREL HÜKÜMETİ

(MİLLİYETÇİ CEPHE)

(12 Kasım 1979 — 12 Eylül 1980)

BAKANLAR KURULU

Başbakan : Süleyman Demirel (Isparta)
Milli Eğitim Bakanı : Orhan Cemal Fersoy, C. Senatosu Üyesi
(İstanbul)

Sayın milletvekilleri, Devletimizin tüm unsurlarının başında gelen eğitimin yeniden millilik vasfına kavuşturulması zaruretine inanıyoruz.

Okullarımız mutlaka ilim ve irfan yuvaları haline getirilecek, huzursuzluk mihraklarının faaliyetlerine son verilecektir.

Eğitimimiz, beynelmilelci ve Marksist tesirlerden kurtarılacak, idarede, mevzuatta, ders programları ve kitaplarında, kültürel faaliyet ve neşriyatta, eğitimin milliliği temel ilke olarak korunacak ve itibar görecektir.

Öğretmenlerimiz, Cumhuriyet okullarında, Türk çocuklarını milliyetçi bir ruh ve düşünce ile yetiştirecekler, onların gönüllerine ve zihinlerine, Devlete, millete, aileye milli ve manevi değerlerimize, milletimizin geleceğine sadakat ve sahiplik şuurunu yerleştireceklerdir.

Özerk yüksek öğretim kurumu ve kuruluşları, öğrencilerini Devletimize, insan haklarına dayalı demokratik rejime, milli hayat felsefemize sadık bir şekilde yetiştirmekle mükellef olacaklar, bunun için bütün tedbirleri alacaklardır.

Türk öğretmeninin, başta mesken olmak üzere, sosyal ihtiyaçları karşılanacak, çocuklarına eğitim ve görgülerini artırıcı imkanlar sağlanacaktır.

Başladığımız üniversite ve akademiler süratle tamamlanacak, daha çok gencimizin yüksek öğrenim imkanına kavuşması sağlanacaktır.

Çocuklarımız ve gençlerimizi ülkemizin geleceğinin teminatı, en büyük ve en değerli varlığı sayıyoruz, Milli ve manevi değerlerimize gönülden bağlı Türk gençlerinin, Devletimize ve onun bütünlüğüne, milletimize, onun birlik ve beraberliğine sahiplik şuru şüphe götürmez.

Gençlerimizin meselelerine bekleyen gençlerimizin yüksek öğretim meselesi, bütün imkanlar kullanılarak yeni bir çözüme kavuşturulacak, burs ve yurt konusunda ihtiyacın karşılanmasına gayret sarf edilecektir.

Din öğretiminin kaynağını teşkil eden Kur'an-ı Kerim öğrenimi üzerinde titizlikle durulacak. Kur'an kurslarının bina, araç, gereç ve kadro yönünden noksanlıkları giderilecektir.

Din ve ahlak dersleri müfredatı yeniden düzenlenecektir.

ULUSU HÜKÜMETİ

(MİLLİ GÜVENLİK KONSEYİ HÜKÜMETİ)

(20 Eylül 1980 — 13 Aralık 1983)

BAKANLAR KURULU

Başbakan : Bülend Ulusu

Milli Eğitim Bakanı : Hasan Sağlam

Milli Eğitim ve öğretimde, Atatürk Milliyetçiliğinin yeniden yurdun en ücra köşelerine kadar yaygınlaştıracak tedbirler en kısa zaman alınacaktır. Bütün öğretim kurumlarındaki öğrencilerin amacı, Atatürk Milliyetçiliği ve ilkeleri ile pekişmiş milli unsur, bilgi ve becerileri kazanmak olmalıdır. Yarının teminatı olan ***evlatlarımızın Atatürk ilkeleri yerine yabancı ideolojilerle yetişerek sonunda birer anarşist olmasına izin vermeyeceğiz.***

Millet olarak, Bayrağımız ve İstiklal Marşımızı Türkiye'mizin vazgeçilmez bağımsızlık, egemenlik, birlik ve bütünlüğümüzün en yüce ve ayrılmaz sembolleri olarak layık oldukları değerinde, her zaman ayrı bir özen ve duyarlılıkla korumayı yurtseverliğin kaçınılmaz gereği olarak görüyoruz.

Milli eğitimi, bütün ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyetler içinde ayrı bir yer veriyoruz.

Bu sebeple, ülkesi ve milletiyle devletin geleceğini hazırlama görevini üstlenen eğitim kurumlarında ve kuruluşlarında Atatürk ilke ve devrimlerine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına saygılı olan; milli, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getiren yurttaşlar yetiştirmek başlıca hedeflerimizden biri olacaktır.

— Ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınma hedefleri esas tutularak ve «eğitim - insangücü - istihdam» ilişkileri dikkate alınarak milli eğitim sistemimiz, mesleki ve teknik öğretime ağırlık verecek şekilde yeniden planlanacaktır.

— Çağdaş eğitimin gereği olarak bilimsel ve teknolojik alanlarda dilimizin zenginleştirilmesine çalışılacak ve bu maksatla Milli Eğitim Bakanlığınca gereken tedbirler alınacaktır. Bu konuda ifrat ve tefritten sakınılarak *yaşayan güzel Türkçe'nin kullanılmasına özen gösterilecektir.*

— *Öğretmenlere ve yöneticilere* Atatürk ilkeleri doğrultusunda çok ağır ve o oranda da şerefli görevler ve yükümlülükler düşmektedir. Ülkemizi ve ulusumuzu, Atatürk'ün hedeflerine ulaştırmada, çağdaş gelişmelere uyumda, milli yetenekler yönünden üst düzeye çıkarmada eğitim ve öğretimin temel unsur olduğu inancındayız. *Bunun mimarları da öğretmenler ve yöneticilerdir.*

— *Öğretmenler ve yöneticiler politikadan tümü ile arındırılacak ve derneklerin amaç ve faaliyetleri ne olursa kesinlikle politika dışında tutulmaları için her türlü yasal ve idari düzenlemeler yapılacaktır.*

— Yurt içi eğitim ve öğretimde olduğu gibi, yurt dışındaki vatandaşlarımızın ve Türk çocuklarının eğitim hizmetlerinin de, aynı amaç ilke ve hedefler doğrultusunda yöneltilmesi için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

— Milli Eğitim Temel Kanunu ve Üniversiteler Kanunu üzerinde gerekli çalışmalar ve düzenlemeler yapılacaktır. Çağdaş bilim düzeyine ulaşmak amacıyla, araştırma ve geliştirme çalışmaları özendirilecek ve hızlandırılacaktır.

Bilgi ve teknoloji üretimi çalışmaları milli kalkınma hedeflerine göre yönlendirecek ve bu çalışmaların ülkenin sosyo-ekonomik politikasıyla bütünleşmesi sağlanacaktır.

I. ÖZAL HÜKÜMETİ

(13 Aralık 1983 — 21 Aralık 1987)

BAKANLAR KURULU

Başbakan : Turgut Özal (İstanbul)

Milli Eğitim Gençlik

ve Spor Bakanı (8) : M. Vehbi Dinçerler (İstanbul)

Metin Emiroğlu (Malatya) 13.9.1985

Maddi ve manevi gelişmeyi birlikte sağlamanın zaruretine inanıyoruz.

Yüksek ahlak sahibi, dengeli bir nesil yetiştirebilmesini teminen, devletin ilk ve orta öğretim kurumlarında **dini** eğitim ve öğretim yapılması için gerekli tedbirleri almasını zorunlu buluyoruz.

Muhterem üyeler; geleceğimizin teminatı olan çocuklarımızın ve gençlerimizin modern ve ileri Türkiye idealine, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, milli ve ahlaki değerlerimizi benimsemiş, bilgili, ilmi düşünceye sahip, herkese karşı sevgi, saygı ve müsamaha besleyen medeni birer insan olarak yetişmelerini milli eğitimin esası sayarız.

Eğitim ve öğretim ferdin ve toplumun maddi ve manevi kalkınmasında, milli ve ahlaki değerlerin korunmasında ve gelişmesinde, kültür, sanat ve medeniyetin gelişmesinde ve geleceğe aktarılmasında, ilmin ve ilmi düşüncenin kazanılmasında temel rolü oynak. Genel olarak fertlerin ve milletin sosyal ve iktisadi seviyeleri eğitim ile doğrudan ilgilidir.

Eğitim ve öğretimin temel taşı öğretmenlerdir. Bunun için öğretmenlerimizin meselelerine büyük önem veriyoruz.

Eğitim ve öğretimde fırsat eşitliğinin sağlanması esastır.

Eğitim ve öğretim devletin başlıca görevleri arasındadır. Ancak, devletin koyacağı kaideler içerisinde **fertlerin ve özel kuruluşların da eğitim ve öğretim hizmetleri yapabilmeleri sağlanacaktır.**

Herkesin yapmakla zorunlu olduğu temel eğitim dışında, sayı çeşit ve vasıf itibarıyla eğitim ve öğretim hizmetleriyle memleketin iktisadi ve sosyal hedefleri arasında irtibat kurulması elzemdir.

Bugün yükseköğretimde, bir taraftan ortaöğretim mezunlarının açıkta kalmasına sebep olan kapasite yetersizliği, diğer taraftan eğitim ve öğretim ile istihdam ihtiyacı arasındaki uyumsuzluklardan kaynaklanan ve yükseköğretim yapmış gençlerimizin işsiz kalması sonucunu doğuran bir yapı ile karşı karşıyayız. Bu durum şimdiye kadar takip edilen ortaöğretim politikasının gerçekçi olmadığını; ülkemiz ihtiyacına cevap vermediğini ortaya koymaktadır.

Bu itibarla ortaöğretimde genel eğitim ağırlığının tedricen ve nispi olarak azaltılarak, yetenekli ve arzulu gençlerimiz için yükseköğretime açık mesleki ve teknik öğretime büyük ağırlık verilecektir.

Sayın milletvekilleri; yükseköğretim kuruluşlarımızda müspet ilimler, sosyal ve manevi ilimler ile birlikte teorik ve uygulamalı araştırma ve geliştirme faaliyetlerine önem verilmesini; bu kuruluşlarımızın sınai, iktisadi, sosyal ve diğer konularda pratik araştırma ve geliştirmeye yönelmelerini teşvik için gerekli tedbirlerin alınmasını faydalı görüyoruz.

Sanayi, tarım ve hizmet sektörlerinde, kısa sürede verimi artıracak teorik ve uygulamalı kurslar ile yaygın eğitim faaliyetlerine önem verilecektir.

Yabancı dil, mesleki gelişme ve başarının olduğu kadar, dış ticaret, milletlerarası ilişkiler, ilim, sanat ve kültür alışverişinin de temel aracı haline gelmiştir. Bu yüzden *orta ve yükseköğretim yapan gençlerimizin asgari bir yabancı dili iyi derecede öğrenebilmeleri için gerekli bütün tedbirlerin alınmasını elzem görüyoruz.*

Halk eğitimine devamlılık kazandırmak için, okul dışı eğitim ve kültür faaliyetlerinin geliştirilmesine, radyo ve televizyondan müessir bir şekilde faydalanılması gerektiğine inanıyoruz.

II. ÖZAL HÜKÜMETİ

(21 Aralık 1987 — 9 Kasım 1989)

BAKANLAR KURULU

Başbakan : Turgut Özal (İstanbul)

Milli Eğitim Bakanı : Avni Akyol

Önümüzdeki dönem **eğitim** ve öğretim en fazla önem verdiğimiz konuların başında gelecektir.

Geleceğimizin teminatı olan çocuklarımızın ve gençlerimizin modern ve ileri Türkiye idealine, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, milli, manevi ve ahlaki değerlerimizi benimsemiş, bilgili, ilmi düşünceye sahip, herkese karşı sevgi, saygı ve müsamaha besleyen medeni birer insan olarak yetişmelerini milli eğitimin esası sayarız.

Eğitim ve öğretimde fırsat eşitliğinin sağlanması esastır.

Gelişmenin ve modernleşmenin temelindeki başlıca unsurlar insan ve sistemdir. İnsanın emeği ve çalışması herşeyin üzerindedir.

Kalkınma insanoğlunun işidir. İleri toplumlarda yetişmiş insanın, insangücü kalitesinin dünyanın en zengin tabii kaynaklarından daha önemli olduğu gözlerimizin önündedir.

Esas olan herkesi bir meslek sahibi yapmaktır. Herşeyden önce insanın kendine güven duymasının ilk şartı meslek sahibi olmasıdır.

İktisadi hayatımızdaki gelişmeler her seviyede ihtisasa yönelik ve uygulamalı eğitim ve öğretime ağırlık verilmesini gerektirmektedir. Son dört yılda, mevcut eğitim sistemi yanında çıraklık eğitimi ve beceri kursları ile belirli mesafeler alınmıştır.

— Önümüzdeki dönemde orta öğretimden, yüksek okul ve üniversiteye kadar esnek ve yönlendirilmiş bir insangücü planlanmasına ağırlık verilecektir.

— Her seviyede eğitim ve öğretimde başta TV ve bilgisayar olmak üzere teknolojinin imkanlarından en ileri safhada istifade edilecektir.

— ***Herkese bir yabancı lisan öğretmek hedefimizdir.***

— Halk eğitimine süreklilik kazandırmak amacıyla, okul dışı eğitim ve kültür faaliyetlerinin geliştirilmesi, radyo ve televizyondan müessir bir şekilde faydalanılması için gereken yatırımları tamamlayacağız.

— ***Öğretmenlerin meslek içi eğitimine önem verilerek, devamlı gelişmeleri sağlanacaktır.***

— Çok kanallı eğitim televizyonu, öğrenci ve öğretmenlerin eğitim ve öğretimde yardımcı ve hızlandırıcı bir araç olarak kullanılacaktır.

— Bilgisayarlı, göze ve kulağa hitabeden modern eğitim sistemleri okullarımızın en önemli eğitim araçları haline getirilecektir. ***Eğitim ve öğretimde bir milyon bilgisayar kullanılması hedef alınmıştır.***

— ***Ders kitaplarının çağdaş eğitim seviyesine uygun olarak hazırlanması için her türlü tedbir alınacaktır.***

— ***İlk ve orta öğretimde ikili öğrenimin kaldırılmasını, sınıflardaki öğrenci sayısının azaltılmasını hedef alıyoruz.***

— Başlatılan mesleki eğitim sonucunda bir yıl gibi kısa zamanda 100 bine yakın çırak sosyal güvenlik kapsamına alınmıştır. Önümüzdeki devrede bir milyona yakın çırak ve meslek okulu öğrencisinin, hem sosyal güvenlik kapsamına alınmaları, hem de ek bir gelir temin etmeleri hedef alınmıştır. Çıraklık eğitim merkezleri 57'den 150'ye çıkarılmış, önümüzdeki dönemde 300 merkez ön görülmektedir. Kaliteli işgücü yetiştirme seferberliği devam edecektir.

— Yüksek öğretim kuruluşlarımızda müsbet ilimler, sosyal ve manevi ilimler ile birlikte teorik ve uygulamalı araştırma ve geliştirme faaliyetlerine önem verilmesini; bu kuruluşlarımızın sanai, iktisadi, sosyal ve diğer konularda pratik araştırma ve geliştirmeye yönelmelerini teşvik için gerekli tedbirlerin alınmasını faydalı görmekteyiz.

— Bugüne kadar yapılan uygulamalar ve sonuçları değerlendirerek, YÖK Kanunu günün şartlarına göre değiştirilecektir.

AKBULUT HÜKÜMETİ

(9 Kasım 1989— 23 Haziran 1991)

BAKANLAR KURULU

Başbakan : Yıldırım Akbulut

Milli Eğitim Bakanı : Avni Akyol

Önümüzdeki dönem eğitim ve öğretim en fazla önem verdiğimiz konuların başında gelecektir.

Geleceğimizin teminatı olan çocuklarımızın ve gençlerimizin modern ve ileri Türkiye idealine, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, milli, manevi ve ahlaki değerlerimiz

benimsemiş, bilgili, ilmi düşünceye sahip, herkese karşı sevgi, saygı ve müsamaha besleyen medeni birer insan olarak yetişmelerini milli eğitimin esası sayarız.

Eğitim ve öğretimde fırsat eşliğinin sağlanması esastır.

Öğretmen, eğitimin ve toplumun temel taşıdır. Bu mesleğin cazip hale getirilmesi için özendirici tedbirler alınmasına devam edilecektir.

Gelişmenin ve modernleşmenin temelindeki başlıca unsurlar insan ve sistemdir. İnsanın emeği ve çalışması herşeyin üzerindedir.

Kalkınma insanoğlunun işidir. İleri toplumlarda yetişmiş insanın, insangücü kalitesinin dünyanın en zengin tabii kaynaklarından daha önemli olduğu gözlerimizin önündedir.

Esas olan herkesi bir meslek sahibi yapmaktır. Herşeyden önce insanın kendine güven duymasının ilk şartı meslek sahibi olmasıdır.

İktisadi hayatımızdaki gelişmeler her seviyede ihtisasa yönelik ve uygulamalı eğitim ve öğretime ağırlık verilmesini gerektirmektedir. Son dört yılda, mevcut eğitim sistemi yanında çıraklık eğitimi ve beceri kursları ile belirli mesafeler alınmıştır.

- Önümüzdeki dönemde orta öğretimden, yüksek okul ve üniversiteye kadar esnek ve yönlendirilmiş bir insangücü planlamasına ağırlık verilecektir.

- Türkçe'nin doğru ve güzel konuşulması ve yazılması için gerekli bütün tedbirler alınacaktır.

- Her seviyede eğitim ve öğretimde başta TV ve bilgisayar olmak üzere teknolojinin imkanlarından en ileri safhada istifade edilecektir.

- **Herkesi bir yabancı lisan öğretmek hedefimizdir.**

- Halk eğitimine süreklilik kazandırmak amacıyla, okul dışı eğitim ve kültür faaliyetlerinin geliştirilmesi, radyo ve televizyondan müessir bir şekilde faydalanılması için gereken yatırımları tamamlayacağız.

- Öğretmenlerin meslek içi eğitimine önem verilerek, devamlı gelişmeleri sağlanacaktır.

- Çok kanallı eğitim televizyonu, öğrenci ve öğretmenlerin eğitim ve öğretiminde yardımcı ve hızlandırıcı bir araç olarak kullanılacaktır.

Eğitim programları, ders kitapları, eğitim araç ve gereçleri ile öğretim yöntem ve tekniklerinin bilim ve teknolojidaki yeniliklere, toplumumuzun ve insanımızın değişen ihtiyaçlarına uygun olarak geliştirilmesi sağlanacaktır.

- Bilgisayarlı, göze ve kulağa hitabeden modern eğitim sistemleri okullarımızın en önemli eğitim araçları haline getirilecektir. Eğitim ve öğretimde başlatılan bilgisayar kullanımına hızlandırılarak devam edilecektir.

- **İlk ve orta öğretimde ikili öğrenimin kaldırılmasını, sınıflardaki öğrenci sayısının azaltılmasını hedef alıyoruz.**

- 3308 sayılı Kanunla kurumsal bir yapıya kavuşturulan çıraklık ve meslek eğitiminin geliştirilerek yaygınlaştırılmasına devam edilecektir.

• Yüksek öğretim kuruluşlarımızda müsbet ilimler, sosyal ve manevi ilimler ile birlikte teorik ve uygulamalı araştırma ve geliştirme faaliyetlerine önem verilmesini; bu kuruluşlarımızın sınıai, iktisadi, sosyal ve diğerkonularda pratik araştırma ve geliştirmeye yönelmelerini teşvik için gerekli tedbirlerin alınmasını faydalı görmekteyiz.

• Bugüne kadar yapılan uygulamalar ve sonuçları değerlendirerek, YÖK Kanunu günün şartlarına göre değiştirilecektir.

YILMAZ HÜKÜMETİ

(23 Haziran 1991—20 Kasım 1991)

BAKANLAR KURULU

Başbakan : Mesut Yılmaz

Milli Eğitim Bakanı : Avni Akyol

Milli eğitim politikasını ve hizmetlerini ülkemiz ve milletimiz için, en önemli ve öncelikli bir devlet politikası olarak görüyoruz. Hükümetimizin, bu anlayışla bugüne kadar gerçekleştirdiklerine şükranlarımızı sunuyoruz.

Ancak, 2000’li yılların eşliğinde, bilgi toplumu çağında yaşadığımızın da bilincindeyiz. Milli eğitim sistemimize yeni bir anlayış, yeni bir yapılaşma, bunun gereği olan yeni bir uygulama, değerlendirme ve yönlendirme görev ve sorumlulukları yüklediğinin de anlayışı içindeyiz.

Milli kimlik, kişilik, ahlaki karakter ve yüksek irade gücü kazandıran milli kültürümüzü, her derece ve türdeki örgün, yaygın, sürekli ve hayat boyu eğitim, kurumlarında ve uygulamalarında daha yoğun bir şekilde vermeye ve benimsetmeye çalışacağız.

Milli Eğitimde bugüne kadar gereğince ele alınmadığını bildiğimiz, milli tarihimizde başarılı uygulamaları olan üstün nitelikli, istidat ve kabiliyetli çocuklarımızın özel olarak yetiştirilmelerinin, yararlı olacağına inanıyoruz.

Yine eğitimde, laiklik ilkesini, toplumumuzun çeşitliliğinin en büyük kaynaştırıcı ve birleştirici harcı, temeli ve teminatı olarak görüyor ve benimsiyoruz.

Bu amaçları gerçekleştirmek için, Hükümet olarak, Milli Eğitimde yeni seferberlik başlatmaya azimli ve kararlıyız.

Bunun için Milli Eğitime, son iki yıldır ayrılan paydan daha fazla pay ayırmaya ve sistemi yenilemeye kararlıyız.

İktidarımızın Hükümet programlarında belirtilen amaçlar, hedefler, ilkeler ve ihtiyaçlar ile Milli Eğitim Temel Kanunu doğrultusunda Milli Eğitimimiz geliştirilmesi için önemli çalışmalar yapılmış ve büyük mesafeler alınmıştır.

Bunun ilk delili, ***Cumhuriyet dönemi bütçeleri içinde en yüksek payları son iki yılda, Milli Eğitime ayrılmış olmasıdır.***

Milli Eğitim hizmetlerimizin geliştirilmesinde, özellikle yeni doğan ihtiyaçların karşılanmasında ve sorunların çözümünde iktidarımız döneminde 1986 yılında yürürlüğe konan 3308 Sayılı Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu ile ek kaynak sağlayan 1988 yılında çıkarılan 3418 Sayılı Kanun'la eğitime yeni bir atılım gücü ve hız kazandırılmasıdır.

Milli Eğitim sistemimizin en önemli unsuru olan öğretmenlerimiz ile öğretim elemanlarının toplumda layık oldukları statüye kavuşturulmalarının gerektirdiği yönde alınan tedbirler ve sağlanan imkanlar temel alınarak bugünün ihtiyaçlarına uygun seviyeye ulaştırılması sağlanacaktır.

Bu çerçeve içinde, özellikle Bakanlığın, genel politika ve ortak hizmetler dışında kalan merkezi yönetime ilişkin görev, yetki ve sorumluluklarının taşra teşkilatına devredilmesi ve yeni "**Eğitim Yönetimi Alanları**" kurulması ile ilgili kanuni düzenleme gerçekleştirilecektir.

Zorunlu eğitimin 2000 yılına kadar 8 yıl; 2000 yılından sonrası için de 10 yıl olmasını sağlayacak kanuni düzenleme yapılacaktır.

Milli Eğitim Akademisinin kuruluşu tamamlanacaktır.

Halen 180 bin olan çırak öğrenci sayısı 1992 yılı sonunda 300 bine çıkarılacak ve özellikle örgün eğitim ve ilişkileri düzenlenecektir.

İlk uygulaması 1990-1991 öğretim yılında başlatılmış bulunan ve 109 bin gencimizin başvurduğu ve eğitim gördüğü **Lise Mezunlarına Meslek Edindirme Projesi** kurumlaştırılarak devam ettirilecektir. Buradan mezun gençlerimize, kendi işyerlerini kurmaları halinde maddi destekte bulunulacaktır.

Çocuklarımıza yaşadıkları çevreyi tanıma ve koruma bilincini kazandırmak suretiyle onlarda kendilerine güven ve topluma karşı sorumluluk duygusunu güçlendirmek amacıyla kurulan "Türkiye Çocuk Çevre Kulüpleri" yurt çapında yaygınlaştırılacaktır.

Çağ nüfusunun okullaşma oranlarının, okul öncesi eğitimde, yüzde 11.5'e; ilk ve ortaokulda yüzde 100'e; orta öğretimde, mesleki ve teknik öğretim ağırlıklı olmak üzere yüzde 45'e yüksek öğretimde (Açık Öğretim dahil) yüzde 20'ye ulaşması yönünde çalışılacaktır.

Özel eğitime muhtaç çocuklar ve gençler için halen yüzde 3 civarında olan okullaşma oranının artırılması ve eğitim imkanlarının genişletilmesi, iyileştirilmesi suretiyle çağ nüfusunun yüzde 10'unun okullaşmasının gerektirdiği tedbirler araştırılacak, bu hedefin gerçekleştirilmesine çalışılacaktır. Ülkemizde ilk defa 13-15 Mayıs 1991 tarihinde gerçekleştirilen **Özel Eğitim Konseyi**'nde alınan kararların uygulanmaya konması sağlanacaktır.

Eğitim ve öğretim hürriyetinin Anayasaya sadakat borcunu ortadan kaldırmayacağı inancıyla milli birlik ve bütünlüğümüzün temel unsurlarının başında yer alan Türkçe'nin, özellikleri bozulmadan ve aşırılığa kaçılmadan milli ve ortak bir eğitim ve bilim dili olarak öğretilmesine daha çok önem verilecektir.

Eğitimdeki sayısal gelişmeler yanında, eğitimin nitelik ve kalitesinin yükseltilmesi temel hedeflerimizden biri olacaktır.

Çağdaş gelişmenin bir boyutu olarak eğitimde bilgisayar, TV, video gibi teknolojilerin kullanımı yaygınlaştırılacak; bu amaçla televizyon kanallarından biri öğretim ve eğitime tahsis edilecektir. Yurt dışındaki çocuklarımızın örf ve adetlerimize, vatan, millet ve ortak milli kültürümüze bağlılıklarının korunması için gerekli tedbirler alınacaktır.

Özel kesimin, vakıf ve dernek gibi tüzel kişilerin, hayırseverlerin, okul öncesinden üniversitelere kadar örgün eğitim kurumları kurmaları özendirilecek ve desteklenecektir.

TBMM’de Milli Eğitim Komisyonu’ndan geçmiş bulunan üniversitelerin kuruluş kanunu ile dünyada ilk defa bu büyüklükte bir yüksek öğretim seferberliğini gerçekleştirmeyi amaçlayan iktidarımız, bu kurumlarla birlikte mevcut üniversitelerimizin öğretim elemanı ve finansman ihtiyacını karşılayacak, 2010 yılına kadar geçerli bir “master planı” hazırlayacak ve uygulamaya koyacaktır.

Bugüne kadar yapılan uygulamalar ve sonuçları ışığında, YÖK Kanunu yeniden değerlendirilecektir.

Yüksek öğretimdeki gençlerimizden başvuruda bulunacakların tamamına yurtlarda barınma imkanı mutlaka sağlanacaktır.

Bu yurtların barınma, beslenme ve eğitim şartları geliştirilecek, öğrenim kredisi artırılabilecektir.

Önümüzdeki yıl sonunda mevcut yurt kapasitesine 42 bin yatak ilave edilecektir.

Milli birlik ve bütünlüğümüzün harcı olan, yüce duygularla olgunlaşmamızın, yüksek ahlaklı toplum meydana getirmemizin kaynağı ***olan yüce dinimizin ehil öğretmenlerle öğretilmesi ana amacımızdır. Bu amaçla dini öğretime daha da önem verilecektir.***

DEMİREL HÜKÜMETİ

(20 Kasım 1991—25 Haziran 1993)

BAKANLAR KURULU

Başbakan : Süleyman Demirel

Milli Eğitim Bakanı : Köksal Toptan

Çağdaş, laik, etkin ve yaygın bir eğitim sistemi oluşturacak ve yürürlüğe konacaktır. Çağdaş ve etkin eğitim, çağdaş toplumun, tartışılmaz gereksinimidir.

Doğumundan başlayarak her Türk yurttaşının öğrenim ve eğitimi devletin yükümlülüğünde olacak ve ***parasız eğitim esas kılınacaktır. Zorunlu eğitim 8 yıl olacaktır.***

Laik, evrensel, cumhuriyetçi, milli kültürü geliştirici, yaratıcı, özgür düşünceye dayalı bir eğitim politikası esastır. Kişilik sahibi, nitelikli insan yetiştirmek amaçtır.

Temel eğitimden yükseköğrenim sonuna kadar her kademe kendi içinde bir bütünlük taşıyacaktır. Her kademeyi tamamlayan gencin o kademenin sonunda hayata katılması mümkün olacaktır.

Ortaöğretim sadeleştirilecek; birlik sağlanacaktır. Kaynakların verimli kullanılmasıyla **çok amaçlı lise sistemine mutlaka geçilecektir**. Bütün öğrenciler laik dünya görüşüne dayalı kültür derslerini mutlaka ortak olarak görecektir.

Öğretim programları ve ders kitapları evrensel ölçülere, demokratik özgürlükçü anlayışa uygun olarak yeniden düzenlenecek, gençlerimize araştırmacı, yaratıcı ve bağımsız bir kişilik kazandırma amacı ön plana çıkarılacaktır.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın ve eğitimle ilgili diğer bütün birimlerin, çağdaş eğitim gereklerine göre yeniden yapılanması sağlanacak ve böylece çocuklarımızın ve gençlerimizin, geleceğe en iyi şekilde hazırlanması için gereken ortam oluşturulacaktır.

Öğretmenlerin sendika kurmaları için gerekli Anayasal değişiklikler yapılacaktır, eğitimin önündeki sorunların çözümünde, uygulayıcılar olarak öğretmenlerimizin de katkısı sağlanacaktır.

Hükümetimiz, köklü bir üniversite reformunu gerçekleştirecektir. Üniversitelere bilimsel ve yönetsel özerklik tanınacak; **YÖK sistemi kaldırılarak** yükseköğretim kurumlarının kendi içlerinden seçtikleri organlar eliyle yönetilmesi sağlanacaktır. Böylece Hükümetimiz özgür, özerk, mali olanakları en iyi aşamaya getirilmiş üniversiteyi Türkiye'ye kazandıracaktır.

— Üniversitelerarası eşgüdümü sağlamak, ülkenin insan gücü gereksinimini gözönünde tutarak araştırmalar ve planlar yapmak ve önerilerde bulunmak, üniversitelere ayrılan kadro ve kaynakların dengeli dağılımı ve verimli kullanımı konusunda hükümet ve ilgili makamlara önerilerde bulunmak, yeni kurulacak üniversiteler için görüş bildirmek amacıyla, üniversitelerin kendi üst kurullarınca belirlenecek adaylar arasında seçilecek yüksek öğretim ve eğitim kuruluşu oluşturulacaktır.

— **Üniversite, özerk olacaktır.**

— Üniversite, tüm görüş ve düşüncelerin ifadesini bulduğu bir bilim mabedi olacaktır. Üniversitelerin düşünce ve görüşlerini dışa açıklayabilmesi için, demokratik tüm olanaklar hazırlanacaktır.

— Üniversite öğretim üyelerinin siyasi partilere üye olabilmelerini sağlayacak anayasal düzenleme yapılacaktır.

Bir reform ve atılım Hükümeti olarak, ülkemizde araştırma ve geliştirme çalışmalarına ayrı bir özen göstereceğiz.

ÇİLLER HÜKÜMETİ

(25 Haziran 1993—6 Mart 1996)

BAKANLAR KURULU

Başbakan : Tansu Çiller
Milli Eğitim Bakanı : Nahit Mentеше
Nevzat Ayaz

Laik, evrensel, cumhuriyetçi, milli kültürü geliştirici, yaratıcı, özgür düşünceye dayalı bir eğitim politikası esastır. Kişilik sahibi, nitelikli insan yetiştirmek amaçtır. Eğitimde kaliteye, çağdaşlığa ve fırsat eşitliğine önem verilecektir. Eğitim teknolojisinin kalitesi arttırılacak bilgisayar kullanımına, donanım ve yazılımına önem verilecektir.

Bilim artık çağımızın basınıla birlikte dördüncü kuvvetidir. Kuvvetler ayrımı ilkesinin klasik üç erki yanında, yani yasama, yürütme ve yargı erklerinin yanında bilim, toplumun bugünkü büyük hızını takip edebilmenin en etkin yoludur. Bilimsel kurumların özerkliğinin, işte bu gereğiyle demokratikleşmenin vazgeçilmez koşulu olduğuna inanırız. Bilim ve teknoloji çağını yaşayan dünyamızın dışında veya gerisinde kalmamak ancak bilimi ve onun günden güne gelişen değişimini toplum ve devlet yaşamının içerisine yerleştirmekle mümkün olur. Ülkemizdeki üniversite sayısını 55'e çıkarmak suretiyle çok büyük bilim ve eğitim hizmetini gerçekleştirmiş olduğuna inandığımız geçen hükümetimizin bu başarılı çalışmalarına hükümetimizce devam olunacaktır.

Üniversitelere bilimsel ve yönetsel özerklik tanınması çabaları devam edecektir.

Gençliğin, yarınlarmın teminatı olduğu düşüncesinden hareketle 1993 yılından itibaren ÖSYM sınavında başarılı olan ilk 1000 öğrenci karşılıksız olarak yurt dışında eğitim yapmak üzere gönderilecektir.

ÇİLLER HÜKÜMETİ

(5 Ekim 1995—30 Ekim 1995)

BAKANLAR KURULU

Başbakan : Tansu Çiller
Milli Eğitim Bakanı : Turhan Tayan

(Güven oyu alamadı.)

Son 20-30 yılda ekonomik alanda sıçrama yapan ülkelerin bu başarılarının gerisindeki en önemli faktörün geniş bir eğitilmiş insangücü olduğu görülmektedir. Yine geleceğin sanayileri, yetişmiş insangücüne dayalı olacaktır. Bu nedenle eğitime daha fazla kaynak ayrılması sürdürülecek ve bu kaynaklar etkin bir şekilde kullanılacaktır.

Eğitimde; laik, çoğulcu demokrasiyi özümsemiş, milli kültürü geliştirici, düşünme ve algılama yeteneği gelişmiş, dış dünya ve yeni düşüncelere açık, bilim ve teknoloji üretimine yatkın insangücünün yetiştirilmesini sağlayıcı bir politika izlenecektir.

Eğitimde özel sektörün katkısını takdirle karşılamaktayız.

8 yıllık zorunlu temel eğitimin gerçekleşmesi için gerekli yasal düzenlemeler süratle tamamlanacaktır. Temel eğitimin teknolojik alt yapısına büyük önem vermemiz gerekmektedir. Hiçbir fedakarlıktan kaçınmadan en ileri teknolojiyi ve dünyadaki uygulamaların en iyisini Türkiye'ye getirmek kararındayız.

Toplumsal faydanın büyük olduğu zorunlu eğitimin devlet tarafından üstlenilmesine devam edilecek, bireysel faydanın nispeten büyük olduğu daha üst eğitim kademelerinde hizmetten yararlanan üst gelir grubunun hizmetin bedelini ödemesini sağlayıcı mevzuat değişiklikleri gerçekleştirilecektir. Bu yapı, ödeme gücü olmayan öğrencilerin durumu dikkate alınarak etkili bir kredi ve burs sistemiyle desteklenecektir.

625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu'nda değişiklik yapılması ile ilgili tasarı yasalaştırılacaktır.

Mesleki ve teknik eğitimde aksaklıkların giderilmesi amacıyla 3308 sayılı Çıracılık ve Meslek Eğitimi Kanunu'nda değişiklik yapılacaktır.

Yüksek öğretimde rekabetçi bir yapı oluşturularak yüksek öğretimin etkinleştirilmesi amacıyla 2547 sayılı Kanun'da yeni düzenlemelere gidilecektir.

ÇİLLER HÜKÜMETİ

(30 Ekim 1995—6 Mart 1996)

BAKANLAR KURULU

Başbakan : Tansu Çiller

Milli Eğitim Bakanı : Turhan Tayan

51. Hükümetin Programı geçerli sayılmış sadece kamu çalışanlarının sendika kurmaları bölümü alınmıştır.

— Sendikalar Kanunu,

— Kamu Görevlileri Sendikalarının Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında kanun,

— Dernekler Kanunu,

— Devlet Memurları Kanunu,

— Üniversite öğretim üyelerinin ve öğrencilerinin siyasete etkin katılımını sağlayacak yasalarda yapılacak değişikliklerle ilgili Kanun.

YILMAZ HÜKÜMETİ

(6 Mart 1996—28 Haziran 1996)

BAKANLAR KURULU

Başbakan : Mesut Yılmaz
Milli Eğitim Bakanı : Turhan Tayan

Eğitimde; Atatürk İlke ve İnkılaplarına bağla, milli, manevi ve ahlaki değerlerimizi benimsemiş, bilgili, ilmi düşünceye sahip, herkese karşı saygılı ve hoşgörülü, sevgi dolu, laik ve çoğulcu demokrasiyi davranış haline getirmiş, kişisel sorumluluk duygusu ve toplumsal duyarlılığı gelişmiş, bilgi ve teknoloji üretimine yatkın ve beceri düzeyi yüksek, kendi kendine yeterli ve güvenli, bilgi çağının gereklerini yerine getirebilecek bilgi ve becerilerle donanmış insanlar yetiştirmek temel amacımızdır.

Zorunlu eğitim asgari 8 yıla çıkarılacaktır.

Öğrencilerin ilgi ve kabiliyetlerine göre çeşitli meslek alanlarında eğitim görebilmeleri için ilköğretimin ikinci kademesinde (din, teknik, sana gibi alanlarda) başlamak ve ortaöğretimde yoğunlaştırmak üzere yönlendirme sistemine işlerlik kazandırılacaktır.

Yüksek öğretime geçişte yığılmaları önlemek üzere **orta öğretim yeniden yapılandırılacaktır.** Orta öğretim programları yüksek öğretime, mesleki teknik eğitime ve hayata yönlendirilecek biçimde yeniden düzenlenecek, bu bağlamda ülkemizin ihtiyaç duyduğu ara insan gücünü yetiştirmek için istihdama yönelik meslek kazandırıcı ve mesleki gelişmeyi sağlayıcı çıraklık ve mesleki teknik eğitime önem, öncelik ve ağırlık verilecektir. Bu eğitime alan gençlerimiz kendi işlerini kurmaları için özendirilecek ve kendilerine iş yeri kurma kredisi sağlanacaktır.

Yüksek öğretim yeniden düzenlenecektir. YÖK sadece koordinasyonun sağlanmasından sorumlu bir yapıya kavuşturulacaktır. Vakıf üniversitelerinin kurulması teşvik edilecektir.

Özel sektörün okul açması ve vakıfların özel üniversite kurmaları teşvik edilecek; eğitim, teknik yöntem ve teknolojilerinin geliştirilmesinde, eğitim araç ve gereçlerinin üretiminde bu kesimin daha fazla rol alması özendirilecek ve desteklenecektir.

Özel üniversitelerin kurulması için gerekli yasal düzenlemeye gidilecektir.

Bilim ve teknoloji alanında başta ABD ve Avrupa Birliği olmaz üzere uluslararası işbirliğine önem verilecek, devletin önemli dış alımlarında bilim ve teknoloji yeteneğimizi yükseltici bilgi ve teknoloji transferine imkan sağlayacak uygulamalara gidilecektir.

Yaygın eğitim insanlarımızın ve özellikle kadınlarımızın meslek edinmeleri ve el becerilerini geliştirerek üretime yönelmeleri için yeniden düzenlenecektir.

ERBAKAN HÜKÜMETİ (REFAHYOL)

(28 Haziran 1996 — 30 Haziran 1997)

BAKANLAR KURULU

Başbakan : Necmettin Erbakan

Milli Eğitim Bakanı : Mehmet Sağlam

Eğitimde, milli, manevi ve ahlaki değerlerimizi benimsemiş, bilgi, ilmi düşünceye sahip, herkese karşı saygılı ve hoşgörülü, laik, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, bilgi çağının gereklerini yerine getirebilecek bilgi ve becerilerle donanmış insanlar yetiştirmek temel amacımızdır.

Zorunlu eğitim, 8 yıla çıkartılacak, öğrencilerin ilgi ve kabiliyetlerine göre çeşitli meslek alanlarında eğitim görebilmeleri için **ilköğretimin ikinci kademesinde yönlendirme sistemine** işlerlik kazandırılacaktır.

YÖK yeniden düzenlenecek ve sadece koordinasyonun sağlanmasından sorumlu bir yapıya kavuşturulacaktır.

Vakıf üniversitelerinin kurulması teşvik edilecek, özel üniversitelerin kurulması için gerekli yasal düzenlemeler yapılacaktır.

Yükseköğretime geçişte yığılmaları önlemek üzere bir yandan yükseköğretim imkanları yaygınlaştırılarak geliştirilecek, diğer yandan **ortaöğretim yeniden yapılandırılacaktır**. Ortaöğretim programları yükseköğretime, mesleki teknik eğitime ve hayata yönlendirecek biçimde yeniden düzenlenecek, bu bağlamda ülkemizin ihtiyaç duyduğu ara insangücünü yetiştirmek için istihdama yönelik meslek kazandırıcı ve mesleki gelişmeyi sağlayıcı çıraklık ve mesleki gelişmeyi sağlayıcı çıraklık ve mesleki teknik eğitime önem, öncelik ve ağırlık verilecektir. Bu eğitimi alan gençlerimizin kendi işlerini kurmaları özendirilecek ve iş yeri kurmaları için destek sağlanacaktır.

Özel kesimin okul açması teşvik edilecek; eğitim, teknik yöntem ve teknolojilerinin geliştirilmesinde, eğitim araç ve gereçlerinin üretiminde bu kesimin daha fazla rol alması özendirilecektir.

Yaygın eğitim, insanlarımızın ve özellikle kadınlarımızın meslek edinmeleri ve el becerilerini geliştirerek üretime yönelmeleri için yeniden düzenlenecektir.

Yurtdışındaki vatandaşlarımızın milli kültürlerini korumalarını, çocuklarının yaşadıkları ülkenin eğitim imkanlarından yararlanmalarını ve Türkiye'ye dönüşlerinde Türk eğitim sistemine ve topluma uyumlarını kolaylaştırıcı tedbirler alınacaktır.

Türk Cumhuriyetleri ve akraba toplulukları ile yürütülen eğitimdeki işbirliği ve buna dayalı projeler daha etkin ve güçlü bir şekilde sürdürülecektir.

55.HÜKÜMET (ANASOL-D)

(30 Haziran 1997-)

BAKANLAR KURULU

Başbakan : Mesut Yılmaz
Milli Eğitim Bakanı : Hikmet Uluğbay

Çağımızda, bilgi toplumu düzeyine ulaşmamış ulusların varlıklarını sürdürebilmeleri ve uluslararası rekabette söz sahibi olmaları şansı azalmıştır.

Bu anlayışla, ülkemizin geleceğinin güvencesi ve çağdaşlaşmanın öncüsü olan gençlerimize eğitimde sadece fırsat eşitliği değil, olanak eşitliği de sağlanacaktır. Eğitimin tüm kademelerinde, Atatürk ilke ve inkılaplarını özümsemiş, milli, manevi ve ahlaki değerlerimizi benimsemiş, bilimsel düşünceye yatkın bilgi çağının gereklerini yerine getirebilecek bilgi ve becerilerle donanmış insanlar yetiştirmek temel amaç olacaktır.

Sekiz yıllık zorunlu ilköğretim kesintisiz olarak (temel eğitim) uygulamaya konulacaktır.

Anayasanın 24'üncü maddesinde, din ve ahlak eğitimi ve öğretiminin devletin gözetim ve denetimi altında yapılması öngörüldüğünden, ilköğretim (temel eğitim) ve orta öğretim kurumlarında zorunlu din kültürü ve ahlak öğretimine devam edilecektir. Bunun dışında din eğitimi ve öğretimi ancak kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcilerinin talebine bağlıdır. İsteğe bağlı Kur'an kurslarından ve hafızlık eğitiminden Diyanet İşleri Başkanlığı sorumludur.

Sekiz yıllık ilköğretime (temel eğitim) geçilirken, mesleki ve teknik liseler bünyesindeki ortaokullara devam etmekte olan çocuklarla çıraklık eğitimi gören çocukların kazanılmış hakları korunacaktır.

Ortaöğretimde mesleki ve teknik beceri kazandıran öğretime önem verilecektir.

Her kademedeki okullar, uygulanabilir bir plan çerçevesinde çağdaş eğitim araçlarıyla donatılacak, özellikle öğrenme ve öğretme sürecini geliştiren ve zenginleştiren bilgisayar destekli eğitim yaygınlaştırılacaktır.

İnsanlarımızın, özellikle kadınlarımızın ve gençlerimizin meslek edinmeleri ve el becerilerini geliştirerek üretime yönelmeleri, okuma yazma bilmeyenlere eğitim imkanı sağlanacaktır.

Geleceğin bilgi toplumunu yakalamak için genç nüfusumuzun bilim ve teknolojiye daha fazla ilgi duymasını sağlayacak, gençlerimizi bilime, bilim adamı, araştırmacı olmaya özendirerek önlemleri almaya, bunların şartlarını yaratmaya hız verilecektir.

Gençlerimizin ve yetişkinlerimizin çağdaş yöntemlerle bilimsel araştırmalarda bulunmalarına ve araştırma verilerini değerlendirmelerine olanak sağlamak üzere kamu ve özel kurum ve kuruluşlarının bilim merkezleri kurmaları özendirilecektir.

Özürülülerin eğitim ve öğrenim olanaklarının çağdaş ülkeler düzeyine çıkarılması amacıyla gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

Özürllülerle ilgili yasalarda mevcut düzenlemelere işlerlik kazandırılacak, özürllülere mesleki eğitim verebilecek merkezlerin kurulması sağlanacaktır. Böylece bu vatandaşlarımızın yaşamlarının kolaylaştırılması,günlük ekonomik ve sosyal yaşama aktif katılmalarının sağlanmasına zemin hazırlanacaktır.

Eğitimin her kademesinde öğretmen açığının kapatılması ve öğretmenlik mesleğinin özendirilmesi için önlemler alınacaktır.

Üniversitelerde öğretim kalitesinin uluslararası standarda ulaştırılması,öğretim üyesi açığının süratle kapatılması ve üniversitelerin kaynak ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli önlemler alınacaktır.

Üniversitelerin ve araştırma-geliştirme kurumlarının, uluslararası ve ulusal düzeyde,bilgi kaynaklarına elektronik ortamda ve hızla erişebilmelerini sağlayacak,bir yandan öğretimle araştırmanın bütünleşmesini bir yandan da ortak araştırmayı destekleyecek ulusal akademik ağ ve bilgi merkezinin hızla tamamlanabilmesi için her türlü destek sağlanacaktır.

Çağdaş eğitim ve iletişim teknolojisi etkili bir biçimde değerlendirilerek açık öğretimde kalitenin yükseltilmesi sağlanacaktır. Açık öğretimle örgün öğretim arasında işlevsel bağlantı sağlanacaktır.

YÖK,üniversitelerarası eşgüdüm kurumu haline getirilecek,üniversiteler tam özerkliğe kavuşturulacak, öğrencilerin üniversite yönetimlerinde temsiline olanak sağlanacaktır.

Üniversitelerle sanayi işbirliğinin geliştirilmesi özendirilecektir.

Üniversitelerin kendi yarattıkları mali kaynakları kullanmaları kolaylaştırılacaktır.

Eğitimin her kademesinde yurt olanaklarının artırılmasına özen gösterilecektir.

